

ARJEN EKOTEOILLA KOHTI KESTÄVÄÄ TULEVAISUUTTA

**Suomalaisten käsitykset kestävästä kehityksestä ja
kuluttamisesta**

Taloussosiologian pro gradu -tutkielma
Master's Thesis
in Economic Sociology

Laatija/Author:
Sara Levänen

Ohjaajat/Supervisors:
VTM Ilkka Koiranen
VTM Iida Kukkonen

2.12.2022
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

☐	Kandidaatintutkielma
☒	Pro gradu -tutkielma
☐	Lisensiaatintutkielma
☐	Väitöskirja

Oppiaine	Taloussosiologia	Päivämäärä	2.12.2022
Tekijä(t)	Sara Levänen	Sivumäärä	85
Otsikko	Arjen ekoteoilla kohti kestävästä tulevaisuutta. Suomalaisten käsitykset kestävästä kehityksestä ja kuluttamisesta		
Ohjaaja(t)	VTM Ilkka Koiranen & VTM Iida Kukkonen		

Tiivistelmä

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten suomalaiset ymmärtävät kestävä kehityksen käsitteenä ja miten tämä ilmenee heidän kulutustottumuksissaan. Lisäksi tutkielmassa selvitetään, millaisena suomalaiset näkevät yksilön ja yhteiskunnan roolin kestävä kehityksen tavoittelussa. Tutkielma kytkeytyy taloussosiologiseen teoriaperinteeseen, jossa kestävä kuluttamista on tarkasteltu käytäntöteorioiden ja identiteettien rakentamisen näkökulmasta. Kestävä kehitystä tarkasteltaessa otetaan huomioon ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden näkökulmat.

Tutkielman aineistona on hyödynnetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Talonpoikauskulttuurisäätiön vuonna 2018 keräämää Kirjoituksia kestävästä kehityksestä -tekstiaineistoa. Aineisto koostuu kirjoitelmista, joissa suomalaiset erittelevät ajatuksiaan kestävästä kehityksestä ja kestävästä kulutustottumuksistaan. Aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavana sisällönanalyysinä.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että kestävästä kehityksestä puhuessaan suomalaiset keskittyvät pääosin ekologisen kestävyiden näkökulmaan. Taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden näkökulmat jäävät vähäisemmälle huomiolle. Kirjoittajat kuvaavat kestäviä kulutuskäytäntöjään erityisesti kierrättämisen, ruoan ja energian säästämisen näkökulmasta. Vastauksissa korostuvat erilaiset pienet arjen ekoteot, joilla kestävä kehitystä pyritään edistämään omassa elämässä. Teksteissä on vaihtelua sen suhteen, kuinka merkittävänä näitä ekotekoja pidetään ja millaisena yksilön rooli nähdään kestävässä kehityksessä.

Tutkimus lisäsi tietoa siitä, miten paljon ymmärrystä suomalaisilla on kestävyyskysymyksistä ja miten tämä tieto vaikuttaa heidän kulutuskäyttäytymiseensä. Vaikka suomalaisten käsitys kestävydestä ei olekaan analyysin perusteella kovin laaja, heitä yhdistää ajatus eettisyydestä ja pyrkimyksestä huomioida tulevien sukupolvien mahdollisuudet toiminnassaan.

Asiasanat	kestävä kehitys, kestävä kulutus, kulutusyhteiskunta, käytäntöteoria, identiteetti
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KESTÄVÄ KEHITYS	4
2.1	Sosiaalinen kestävyys	7
2.2	Ekologinen kestävyys	10
2.3	Taloudellinen kestävyys	13
2.4	Kulttuurinen kestävyys	16
2.5	Yhteiskunnallisten toimijoiden rooli kestävässä kehityksessä	19
3	KULUTUSSOSIOLOGISIA NÄKÖKULMIA KESTÄVÄÄN KULUTUKSEEN	25
3.1	Kulutus käytäntönä	28
3.2	Kulutus identiteetin ja elämäntyylin rakentajana	32
3.3	Kestävän kuluttamisen käsitteistöä ja toimintaperiaatteita	34
4	TUTKIMUSASETELMA	46
4.1	Aineisto	46
4.2	Tutkimusmenetelmä	50
5	ANALYYSI	54
5.1	Suomalaisten käsitykset kestävä kehityksen ulottuvuuksista	54
5.2	Kestävä kehitys arjen pieninä ekotekoina	59
5.2.1	Kierrätys	60
5.2.2	Ruoka	64
5.2.3	Energiansäästövinke	68
5.3	Kuluttaja kestävä toimijana yhteiskunnassa	71
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	77
6.1	Yhteenveto analyysistä	77
6.2	Pohdinta	80
6.3	Tutkimuksen rajoitukset ja suositukset jatkotutkimukselle	83
	LÄHTEET	86

**TURUN
YLIOPISTO**

1 JOHDANTO

Harva ihminen voi tänä päivänä seurata mediaa törmäämättä kestäväan kehitykseen ja sen ympärille linkittyviin ilmiöihin. Ilmastomuutos, luontokato, työntekijöiden oikeudet kehittyvissä maissa ja talouskasvun synnyttämät inhimilliset ja ekologiset vaikutukset nousevat julkisessa keskustelussa esiin päivittäin. Samaan aikaan käydään keskustelua siitä, mikä on yksilön ja mikä yhteiskunnan rooli kestäväan tulevaisuuden tavoittelussa. Yksittäisen kansalaisen näkökulmasta kestävä kehitys vaikuttaa näyttäytyvän ennen kaikkea kulutuksen näkökulmasta.

Suomi nousi vuonna 2021 kärkisijalle kestäväan kehitystä käsittelevässä kansainvälisessä maavertailussa, jossa selvitettiin sitä, miten eri maat toteuttavat YK:n Agenda 2030-toimintaohjelmassa määriteltyjä kestäväan kehityksen tavoitteita (Valtioneuvosto 2021). Tunnustukselle saatiin jatkoa myös vuonna 2022 (Valtioneuvosto 2022b). Suomi ei ole kuitenkaan vielä kaikkien kestäväan kehitykseen pyrkivien tavoitteidensa kanssa valmis. Myös kansalaisten näkemykset aiheesta ja valmiudet esimerkiksi kulutustottumusten muuttamiseen vaativat vielä tarkempaa selvittämistä. Tähän tarpeeseen pyrkii tämä pro gradu -tutkielma vastaamaan.

Tämä tutkimus on tärkeä ja aiheeltaan ajankohtainen, sillä kestäväan kehityksen periaatteet otetaan nykyään laajalti huomioon sekä yhteiskunnassa että yksilöiden elämän eri osa-alueilla. Fossiilisten polttoaineiden hyödyntäminen ja teollistuminen ovat tehneet tämän päivän yhteiskunnista sellaisia kuin ne ovat ja luoneet pohjan modernille kulutukseen perustuvalla talousjärjestelmällä (Salminen & Vadén 2013; Collin & Collin 2015). Tämä kehitys on kuitenkin perustunut myös ympäristön tuholle ja eriarvoisuudelle (Hoffrén 1994; Salminen & Vadén 2013; Collin & Collin 2015). Kestämätön elämäntapa on kiihdyttänyt ilmastomuutosta ja edistänyt rikkaiden rikastumista samaan aikaan kun maailman köyhimpien ihmisten köyhyys on syventynyt (Tonkiss 2006). Eri puolilla maailmaa kärsitään esimerkiksi militarismin, kansanmurhan tai luontokadon vaikutuksista sekä kestäväan infrastruktuurin puutteesta (Collin & Collin 2015, 210). Vaikuttaa siltä, että päättäjät eri puolilla maailmaa ovat hyväksyneet kestäväan kehityksen mukaisen ajatuksen siitä, että sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta halutaan pitää huolta (Hoffrén 1994).

Kestävän kehityksen toimenpiteillä pyritään nyt vastaamaan ilmastonmuutoksen ja nälänhädän kaltaisiin laajoihin globaaleihin ongelmiin (Elliot 2013). Näitä voidaan pitää viheliäisinä ongelmina (engl. *wicked problem*), sillä niiden ratkaisemiseksi ei ole olemassa yksinkertaisia keinoja. Viheliäiset ongelmat vaativat laaja-alaisia ponnisteluja yhteiskunnan eri osa-alueilla ja myös kansainvälisesti, jotta muutosta saataisiin aikaan. (Sitra 2022.) Suuret muutokset voivat kuitenkin syntyä pienistä teoista, joten ihmisten kulutustottumusten muutoksilla voi olla vaikutusta ilmastonmuutoksen kaltaisiin suuriin ilmiöihin.

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitetään sitä, miten suomalaiset ymmärtävät kestävän kehityksen käsitteenä ja miten tämä ilmenee heidän arkielämässään ja kulutustottumuksissaan. Mikäli suomalaisten kulutuskulttuuria halutaan muuttaa kokonaisvaltaisesti kestävämpään suuntaan, on oltava tietoa siitä, miten suppeasti tai laajasti kuluttajat käsitteen ymmärtävät. Voiko kansalaista vaatia siis kuluttamaan esimerkiksi sosiaalisesti kestäviä tuotteita, jos hän ei tiedä mitä se tarkoittaa? Globaalisti valtioiden välillä on saatu aikaan merkittäviä sopimuksia kestävän kehityksen edistämiseksi. Valtio ei voi kuitenkaan vastata kestävän kehityksen edistymisestä yksinään. Myös yhteiskunnan muilla toimijoilla eli yrityksillä, järjestöillä ja muilla organisaatioilla sekä kansalaisilla on oma tehtävänsä kokonaisuudessa.

Tutkimus toteutetaan laadullisena sisällönanalyysinä kestävää kehitystä käsittelevien kirjoitusten pohjalta. Aineisto koostuu vuonna 2018 Suomalaisen kirjallisuuden seuran ja Talonpoikauskulttuurisäätiön kirjoituskilpailuun lähetetyistä teksteistä, joissa suomalaiset erittelevät suhdettaan kestäväan kehitykseen ja nostavat esiin erilaisia kulutuskäytäntöjä, jotka vaikuttavat heidän toimintansa kestävyYTEEN. Aineisto tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kestäväa kehitystä suomalaisten omien määrittelyiden kautta. Kestävästä kehityksestä ja eettisestä kuluttamisesta on tehty runsaasti määrällistä tutkimusta, mutta näissä tapauksissa vastaukset määrittyvät ennalta määriteltujen ja sen vuoksi normatiivisesti värittyneiden muuttujien kautta. Vuoden 2018 kirjoituskilpailussa sen sijaan ei erikseen määritelty, mitä kestäväällä kehityksellä tarkoitetaan. Tämä mahdollistaa avaramman ja mahdollisesti sen myötä myös monipuolisemman näkökulman aiheen tarkasteluun.

Tutkimus eroaa aiemmasta tutkimuksesta myös siinä, että se ottaa kestävän kehityksen käsitteen kokonaisvaltaisesti huomioon ja yhdistelee sitä ajankohtaiseen tutkimukseen eettisestä kuluttamisesta. Kestäväa kehitystä käsittelevä tutkimus on keskittynyt

erityisesti aiempina vuosikymmeninä käsitteen ekologiseen näkökulmaan (Soini 2017). Kestävyyden muut ulottuvuudet ovat jääneet paitsioon niin tutkimuksessa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussakin. Tässä tutkimuksessa kiinnitetäänkin huomio erityisesti siihen, kuinka laajana suomalaiset kestävän kehityksen käsitettä pitävät, eli huomioivatko ihmiset pääasiassa ekologisen kuluttamisen vai onko käsittelemästäni aineistosta löydettävissä myös kiinnostusta kestävän kehityksen mukaisen kuluttamisen sosiaalisiin, kulttuurisiin ja taloudellisiin näkökulmiin. Pohdin myös sitä, millaisia muutoksia suomalaiset voisivat olla valmiita tekemään kulutustottumuksiinsa kestävän kehityksen edistämiseksi. Lisäksi tutkimus pyrkii löytämään vastauksia siihen, millaisena suomalaiset näkevät omat vaikutusmahdollisuutensa kestävän kehityksen edistämässä.

Seuraavassa luvussa avataan kestävän kehityksen eri näkökulmia ja eritellään sitä, miten eri yhteiskunnalliset toimijat osallistuvat kestävän kehityksen edistämiseen. Tämän jälkeen tarkastelen luvussa 3 kestävää kulutusta erilaisten kulutussosiologisten teorioiden kautta. Luvussa 4 esittelen aineiston ja tutkimusmenetelmän tarkemmin, jonka jälkeen kerron luvussa 5 aineiston analyysistä. Lopuksi vedän tutkimustulosten ja analyysin perusteella johtopäätöksiä aiheesta ja esitän tarpeita jatkotutkimukselle.

2 KESTÄVÄ KEHITYS

Ihmiskunta on kokenut laajan kaaren erilaisia kehitysvaiheita ja viimeistään teollistumisen alkaessa 1800-luvulla yhteiskunnallisen kehityksen vauhti alkoi kiihtyä ennennäkemätöntä nopeutta. Yhteiskuntien toimintaa alettiin pyörittää enemmän ja enemmän kapitalismilla, joka hyötyy erityisen paljon talouskasvusta. Talouskasvun kiihtyessä sen synnyttämät välittömät vaikutukset ihmisten hyvinvoinnin kohentumiseen olivat hyvin näkyvät, kun ihmisten työllisyystilanne ja sitä myöten muu hyvinvointi kasvoivat. Talouskasvun eteen oltiin valmiita tinkimään esimerkiksi ympäristön hyvinvoinnista, kun inhimillinen hyvinvointi jatkoi kasvuaan ja luonnonvarojen ehtyminen nähtiin uhkana lähinnä talouskasvun jatkumiselle. (Hoffrén 1994.) Nykytiedon valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei pyrkimys talouskasvuun voi mennä muiden ekologista, sosiaalista ja kulttuurista hyvinvointia mittaavien asioiden ohi.

Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan pyrkimystä yhteiskunnan toiminnan järjestämiseksi siten, etteivät tulevat sukupolvet joutuisi kärsimään tällä hetkellä elävien ihmisten valinnoista (YK 1987; Hawkes 2001; Collin & Collin 2015). Kestävään kehitykseen liitettyjä arvoja ovat esimerkiksi tasa-arvo, vapaus sekä jaettu vastuu (Kates, Parris & Leiserowitz 2012). Kestävyysajattelun ytimessä on ajatus siitä, että maapallon ja yhteiskunnan resurssit eivät ole loputtomat, vaan kaikessa tulee ennemmin tai myöhemmin raja vastaan (Hawkes 2001). Ajatuksen luonnon rajallisuudesta nosti laajempaan tietoisuuteen Rooman klubin raportti Kasvun rajat (engl. *The Limits to Growth*) vuonna 1972 (Hoffrén 1994, 9). Ihmiskunta ei siis voi loputtomasti hyödyntää maapallon ja yhteiskunnan resursseja, vaan kehityksen tulisi olla kestävä. Kestävä kehitys on nykymuodossaan monitahoinen käsite, joka kattaa ekologisen, taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyuden (ks. esim. Soini 2017). Kestävyuden eteen tekevät töitä niin valtiot, kansalaiset, yritykset kuin muutkin yhteiskunnalliset toimijat. Tässä luvussa esitellään tarkemmin, mitä kestävyuden eri näkökulmat pitävät sisällään ja mitä niiden saavuttamiseksi tehdään yhteiskunnan eri osa-alueilla.

Sanaparia *kestävä kehitys* alettiin käyttää jo 1970-luvulla (Springett & Redclift 2015). Nykymuotoiseksi käsitteekseen se vakiintui vuonna 1987 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) teettämässä selvityksessä Yhteinen tulevaisuutemme (engl. *Our Common Future*), joka tunnetaan laajalti myös nimellä Brundtland-raportti (YK 1987; Hoffrén 1994; Springett & Redcliff 2015). Brundtland-raportin myötä kestävä kehitystä alettiin pitää

globaalisti tavoiteltavana asiana. Raportti on muodostunut kestävän kehityksen tutkimuksessa keskeisimmäksi alkusysäykseksi käsitteen määrittelyn kannalta.

Brundtlandin komission tekemän selvityksen jälkeen ensimmäinen kestävää kehitystä käsittelevä kansainvälinen poliittinen foorumi järjestettiin vuonna 1992 Rio de Janeirossa. Tämä foorumi oli YK:n Conference on Environment and Development, joka tunnetaan yleisesti myös nimellä Earth Summit. (Hoffrén 1994; Elliot 2013; Mirumachi 2015.) Kyseisessä foorumissa pyrittiin luomaan yhteisiä pelisääntöjä sille, miten valtiot pyrkisivät kestävään kehitykseen (Hoffrén 1994). Tämän jälkeen yhteisiä tavoitteita ja sääntöjä on määritelty ja tarkennettu useaan otteeseen uudestaan, esimerkiksi Johannesburgissa 2002 ja jälleen Riiossa 2012 (Elliot 2013).

Kestävän kehityksen periaatteet vaikuttavat perustavanlaatuisesti siihen, millaisin mittarein valtioiden kehitystä ja hyvinvointia mitataan. Valtioiden menestystä on kuvattu pitkään bruttokansantuotteen kautta, mikä korostaa talouskasvun merkitystä hyvinvoinnin mittarina (Hoffrén, Lemmetyinen & Pitkä 2010; Wilkinson & Pickett 2011). Kasvun rajat -raportissa kritisoitiin BKT:ta epäsopivana mittarina yhteiskunnan kehitykselle (Hoffrén 1994). 1900-luvun puolivälin jälkeen alettiinkin ymmärtää, kuinka kestämatöntä länsimainen elämäntapa on erityisesti ympäristön, mutta myös talouden ja sosiaalisen hyvinvoinnin puolesta (Elliot 2013). Tämä oivallus on ollut välttämätön, jotta kestävä kehitys voisi saada jalansijaa yhteiskunnissa nykypäivänä. Viime vuosikymmenten tutkimukset ovat myös osoittaneet, ettei bruttokansantuotteen kasvu myöskään lisää yhteiskunnallista hyvinvointia rajattomasti, vaan kehitys pysähtyy aina lopulta sen jälkeen, kun ihmisen perustarpeet on tyydytetty (Kajanoja 2005; Wilkinson & Pickett 2011). BKT:n laskennassa ei myöskään huomioida tulonjakoa, kotitaloustyötä tai vapaa-ajan arvoa eikä tuotannon ympäristövaikutuksia. BKT:n ulkopuolelle jäävät myös muut yhteiskunnan toiminnot, joilla on hyvinvointia nostava vaikutus. (Hoffrén 1994, 81–82.)

Hoffrén ja kollegat (2010, 9) esittävät artikkelissaan, että kestävän kehityksen näkökulmasta tarkasteltuna hyvinvoinnin mittaaminen BKT:n kautta antaa väärää tietoa, sillä mitä kestävämpää talouden kasvu on, sitä nopeammin valtiot kasvattavat bruttokansantuotettaan. Hyvinvointia onkin tarkasteltu BKT:n ohella esimerkiksi Gini-indeksin kautta, joka kuvaa sitä, miten tasa-arvoisesti tulot jakautuvat yhteiskunnassa (Hoffrén ym. 2010). Lisäksi suosiota ovat saaneet esimerkiksi YK:n inhimillisen kehityksen indeksi HDI, joka mittaa sosiaalista ja subjektiivista hyvinvointia, sekä

kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi ISEW (Hoffrén ym. 2010; Tilastokeskus 2011). Hyvinvointia voidaan siis mitata lukuisin tavoin, mutta hyvinvoinnin määrittäminen ei ole aivan yksiselitteistä. Esimerkiksi onnellisuus on muuttuja, jonka mittaaminen on osoittautunut tutkijoille hankalaksi johtuen käsitteen saamista merkityseroista eri kulttuurien välillä (Hoffrén ym. 2010). Siinä missä joissain kulttuureissa oman onnettomuutensa myöntäminen tuntuisi epäonnistumiselta, toisissa kulttuureissa onnellisuudella ylpeily nähdään herkästi ylimielisenä (Wilkinson & Pickett 2011).

Kestävän kehityksen saadessa ajatuksena jalansijaa alettiin ensimmäisenä tiedostaa ympäristöongelmat, joita kapitalistinen, talouskasvuun ja eriarvoisuuteen perustuva yhteiskunta synnyttää. Tämän jälkeen kestävyyskysymyksissä alettiin huomioimaan myös sosiaaliset näkökulmat. (Springett & Redclift 2015.) Nykyään kestävän kehityksen käsite jaetaan yleisesti kolmeen peruspilariin, joita ovat ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys (YK 1987). Lisäksi kestävä kehitys käsittelevässä kirjallisuudessa on määritelty myös kulttuurinen kestävyys, joka on osin risteävä käsite sosiaalisen kestävyuden kanssa (Hawkes 2001; Soini 2017). Kulttuurisen kestävyuden käsite unohtuu usein kestäväan kehitykseen perehtyneiltä tutkijoiltakin, tai se nähdään monesti osana sosiaalista kestävyyttä. Tässä tutkielmassa sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys huomioidaan kuitenkin omina käsitteinään.

Kestävä kehitys voidaan tarkastella myös heikon ja vahvan kestävyuden käsitteiden kautta (Heikkurinen 2014). Näillä viitataan siihen, miten kestävän kehityksen eri ulottuvuudet eli sosiaalinen, ekologinen, kulttuurinen ja taloudellinen kestävyys suhteutuvat verrattuna toisiinsa. Heikolla kestävyydellä viitataan siihen, että kestävän kehityksen eri näkökulmat ovat keskenään tasapainoisia. Mallin mukaan kestävyuden muodot ovat myös keskenään vaihdettavissa. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi ekologisen kestävyuden heikentyminen jossain päin maailmaa voisi olla oikeutettavissa, mikäli esimerkiksi sosiaalinen kestävyys vahvistuisi samojen tai eri tavoin linkittyvien toimien myötä. Vahva kestävyys on käsitteenä hyvin erilainen. Se asettaa lähtökohdakseen, että sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys eivät voi olla tavoitettavissa, jos ekologisesta kestävyydestä ei pidetä huolta. Ekologinen kestävyys asettaa siis vahvan kestävyuden ajattelussa rajat ihmisen toiminnalle. Tällä lailla ajateltuna esimerkiksi talouskasvun ei voi katsoa olevan kestävä, sillä se nykyisellään väistämättä heikentää globaalisti ekologista kestävyyttä. Kestävän kehityksen edistämiseen pyrkiviä toimia on

hyödyllistä tarkastella heikon ja vahvan kestävyyskäsitteiden kautta, sillä ne eroavat merkittävästi toisistaan. Heikon kestävyyskäsitteen voisi katsoa antavan enemmän neuvotteluvaraa tapauksissa, joissa kestävyyskäsitteen määrittäminen ei ole aivan yksiselitteistä. Vahva kestävyys taas on paljon suoraviivaisempaa – mikäli jollakin toimella on merkittäviä negatiivisia vaikutuksia ekologiseen kestävyyskäsitteeseen, ei se ole silloin kestävä. (Heikkurinen 2014.)

Kestävään kehitykseen liittyen on keskusteltu myös siitä, miten eriarvoisessa asemassa globaalien pohjoisten ja etelän valtiot ovat. Vuosisatojen ajan globaalit valtasuhteet ovat toimineet siten, että rikkaat pohjoisten valtiot ovat hyötäneet köyhästä etelästä. (Springett & Redclift 2015.) Tänäkin päivänä vanhat globaalit valtasuhteet näkyvät kansainvälisessä politiikassa ja kehitysyhteistyössä. Rikkaat maat saattavat esimerkiksi hyödyntää köyhiä etelän valtioita jätteidensä käsittelyyn tai hyödyntää näiden maiden luonnonvaroja alihintaan (Pellow & Nyseth Brehm 2013).

Seuraavaksi esitellään tarkemmin ekologisen, sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen kestävyyskäsitteiden näkökulmat. Näkökulmia arvioitaessa on otettava huomioon, että ne ovat hyvin vahvasti toisiinsa kietoutuneita. Esimerkiksi ympäristöön kohdistuvia toimia kestävyyskäsitteen edistämiseksi ei voi ottaa huomioon pohtimatta niiden sosiaalisia tai taloudellisia vaikutuksia. Ekologisesti kestävämmät toimet taas saattavat olla myös yhteydessä henkilön sosiaaliseen taustaan. Esimerkiksi saasteet ja muut ympäristöhaitat kohdistuvat todennäköisemmin alueille, joilla asuu köyhää tai ei-valkoista väestöä (Collin & Collin 2015). Collin ja Collin (2015, 209) ovat artikkelissaan tiivistäneet ajatuksen näkökulmien linkittymisestä siten, että talouden kuihtuminen yhdistettynä ympäristön rappeutumiseen lisää ihmisten köyhyyttä ja ympäristötuhoa entisestään. Kestävä kehitys myös riippuu keskeisesti yhteiskunnallisista normeista ja arvoista, jotka luovat kulttuuria ja antavat ylipäänsä edellytykset muille kestävänsä kehityksen näkökulmille ja toimenpiteille (Hawkes 2001). Tästä syystä kestävänsä kehitystä onkin tarkasteltava ja pyrittävä edistämään kokonaisuutena. Viimeisessä alaluvussa avataan myös tarkemmin sitä, millaisia vastuita yhteiskunnan eri toimijoilla nähdään olevan kestävänsä kehityksen edistämiseksi.

2.1 Sosiaalinen kestävyys

Sosiaaliseen kestävyysliikkeen liittyy ajatus oikeudenmukaisuudesta ja siitä, että yhteiskunnan resurssit jaettaisiin sen jäsenille oikeudenmukaisin periaattein. Sosiaalisella kestävyydellä tarkoitetaan muun muassa sitä, että ihmisten toimeentulo riittäisi heidän elämiseensä ja he voisivat elää vakaata ja turvallista elämää. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021.) Tällaisessa maailmassa ihmisillä olisi yhtäläiset ihmisoikeudet ja tasapuoliset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa ei olisi esimerkiksi nälänhätää, köyhyyttä tai asunnottomuutta. Kaikilla ihmisillä olisi taustastaan riippumatta mahdollisuudet kouluttautua ja tavoitella haluamaansa elämää. Ihmisten ei tarvitsisi pelätä joutuvansa vainotuksi uskonsa tai etnisen taustansa vuoksi. (Elliot 2013.)

Turvalliset ja reilut työolot ovat yksi keskeisimmistä sosiaalisen kestävyysliikkeen pyrkimyksistä. Nämä linkittyvät myös vahvasti tasa-arvon kanssa, sillä tutkimusten mukaan eriarvoisemmissa maissa asuvat ihmiset tekevät työtä vuodessa jopa kaksi tai kolme kuukautta enemmän kuin rikkaissa maissa (Wilkinson & Pickett 2011). Tähän liittyy myös globaalin etelän ja pohjoisen välinen epäsuhta. Imperialismin ajoista asti globaali yhteiskuntajärjestys on perustunut sille, että pohjoisen rikkaat maat hyötyvät köyhistä etelän maista taloudellisesti. Tämä näkyy tänäkin päivänä siinä, miten pohjoisten hyvinvointiyhteiskuntien jäsenet ilmaisevat itseään kulutuksen kautta ostamalla tuotteita, jotka on valmistettu esimerkiksi Kiinassa, Intiassa tai Pakistanissa. Tuotteiden tekijät vaikuttavat saavan niistä vähäisen korvauksen suhteessa siihen, miten merkittävä rooli kulutukselle on pohjoisen nyky-yhteiskunnissa annettu ja miten paljon rikkaiden yhteiskuntien talous ja kulttuuri riippuvat kehittyvissä maissa valmistetuista tuotteista.

Sosiaalista kestävyysliikettä käsittelevässä kirjallisuudessa on myös huomioitu, miten esimerkiksi kolonialismin ja teollistumisen historia näkyy tänä päivänä, ei pelkästään globaalina eriarvoisuutena, vaan myös yhteiskuntien sisäisessä sosiaalisessa eriarvoisuudessa (Collin & Collin 2015). Esimerkiksi ei-valkoinen väestö kokee enemmän eriarvoisuutta yhteiskunnan eri osa-alueilla kuin valkoinen väestö. Ei-valkoiset ihmiset ja köyhä väestö tekevät myös keskimäärin eniten matalapalkkaisia ja korkeariskisiä töitä (Pellow & Nyseth Brehm 2013).

Köyhyys on globaaleista ympäristöongelmista aiheutuva seuraus, mutta myös osa näiden ongelmien juurisyytä. Tästä syystä köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentäminen maailmassa on keskeinen huolenaihe kestävässä kehityksessä. (Elliot 2013.) Sosiaalista kestävyysliikettä tavoittelevat yhteiskunnat pyrkivät erilaisin keinoin eriarvoisuuden

vähentämiseen. Collin ja Collin (2015) esittävät, että sosiaaliseen kestävyyspyyntäessä on huomioitava esimerkiksi sukupuolen ja etnisen taustan vaikutukset henkilön terveyteen, tulotasoon ja asumiseen. Ihmisillä on myös erilaisia tarpeita sen suhteen, millaista tukea he kaipaavat yhteiskunnalta tai muilta ihmisiltä. Onkin keskeistä pohtia sitä, tulisiko yhteiskuntien tarjota apua suhteellisesti enemmän niille, jotka sitä eniten tarvitsevat.

Eriarvoisuuden on myös todettu kasautuvan. Tällä tarkoitetaan sitä, että yhdellä henkilöllä saattaa olla useita eri ominaisuuksia, jotka altistavat hänet eriarvoiselle kohtelulle (Tonkiss 2006). Tällaisia ominaisuuksia voivat olla esimerkiksi muu kuin valkoinen ihon väri, naissukupuoli, homoseksuaalisuus tai matala koulutusaste. Tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu tasa-arvon toteutumista yhteiskunnissa, on huomattu, että heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa ovat ne ihmiset, joissa yhdistyy useita edellä mainittuja ominaisuuksia. (Pellow & Nyseth Brehm 2013.) Tästä syystä esimerkiksi tummaihoisella seksuaalivähemmistöön kuuluvalla naisella on todennäköisesti hankalampaa edetä yhteiskunnassa kuin valkoihoisella heteroseksuaalisella miehellä.

Edeltävän huomioon ottaen vaikuttaa paradoksaaliselta, miten usein juuri köyhiä, rodullistettuja ja muuten marginaalisessa asemassa olevia ihmisiä syytetään globaaleista ongelmista, vaikka heillä on vähiten tekemistä ilmastonmuutoksen aiheuttamisen kanssa. Esimerkiksi yksi yleisimpiä argumentteja ilmastonmuutokseen liittyen on se, että kehittyvien maiden räjähdysmäinen väestönkasvu on ympäristöongelmien juurisyy, vaikka todellisuudessa pieni joukko kehittyneiden maiden rikkaista toimijoista on niitä, jotka aiheuttavat suurimman osan ympäristöhaitoista globaalisti (Wilkinson & Pickett 2011). Köyhän etelän maissa asuva väestö myös kärsii ensimmäisenä ilmastonmuutoksen aiheuttamista haitoista, kun lisääntyvän kuivuuden myötä ihmisten on alettava muuttaa pohjoisemmaksi (Pellow & Nyseth Brehm 2013). Matalasti palkatut ja vähemmän koulutetut ihmiset myös aiheuttavat esimerkiksi kulutuksellaan rikkaita ihmisiä vähemmän kuormitusta ympäristölle, sillä he asuvat usein energiatehokkaasti kerrostaloissa ja kuluttavat ja matkustelevat vähemmän kuin korkeasti koulutetut (Bradley 2009).

Sosiaalinen kestävyys linkittyy myös vahvasti esimerkiksi ekologiseen kestävyyspyyntäeseen. Kasvava yhteiskunnallinen eriarvoisuus saattaa nimittäin asettaa esteeksi hiilidioksidipäästöjen vähentämiselle (Wilkinson & Pickett 2011). Talouskasvun on

ajateltu kasvattavan yhteiskunnan jäsenten hyvinvointia, mutta todellisuudessa tämä hyvinvoinnin kasvu on kohdistunut ennen kaikkea jo valmiiksi varakkaisiin. Wilkinson ja Pickett (2011) esittävät, että suurempi tasa-arvoisuus yhteiskunnassa voisi vähentää tarvetta talouskasvulle. Tällöin luonnonvarojakin säästyisi enemmän ja päästöt pienenisivät. Wilkinson ja Pickett esittävät myös, että mikäli hiilipäästöjen vähentämiselle halutaan yleinen hyväksyntä, yhteiskuntien on osoitettava, että vähentämistoimet kohdennetaan reilusti eri toimijoihin. Esimerkiksi sota-aikoina on saatu pidettyä kansakunnan yleistä motivaatiota yllä sillä, että sotaponnistusten taakka on pyritty jakamaan mahdollisimman oikeudenmukaisesti. (Wilkinson & Pickett 2011.) Onkin varsin ymmärrettävää, että kehittyvien etelän maiden puolesta voi tuntua kohtuuttomalta, että heidän pitäisi muuttaa toimintaansa, kun suurin osa maailman päästöistä johtuu rikkaiden maiden toiminnasta. On myös huomionarvoista, että vielä toistaiseksi talouskasvusta on koitunut kehittyville maille enemmän hyvää kuin huonoa, kun kokonaishyvinvointi on kasvanut (Everett, Ishwaran, Ansaloni & Rubin 2010).

2.2 Ekologinen kestävyys

Ekologisella kestävyydellä pyritään siihen, ettei luonnon tasapaino järkkäyisi ihmisen toimesta ja eri lajit saisivat elää elämäänsä jatkossakin. Nykytiedon valossa tiedetään, että hyvin pienetkin muutokset ekosysteemeissä voivat aiheuttaa tapahtumaketjuja, jotka saattavat aiheuttaa esimerkiksi sukupuuttoaalton kiihtymistä. Ekologinen kestävyys huomioi elollisen ja elottoman luonnon, sekä ilmaston ja vesistöjen tasapainon. Ekologisesta näkökulmasta tarkastellaan siis esimerkiksi luonnonvarojen, veden ja maapinta-alan hyödyntämistä ihmisen energiatarpeisiin, ja tämän vaikutuksia ilmastoon ja ympäristöön. (Elliot 2013; Northrop & Connor 2013.)

Ekologisesta kestävyydestä puhuttaessa on huomioitu takavuosina pääasiassa ilmastomuutos ja sen moninaiset vaikutukset. Ilmastotutkijat ovatkin pitkään puhuneet ihmisen vaikutuksesta ilmastomuutoksen etenemiseen (Elliot 2013). Sen rinnalle on kuitenkin viime vuosikymmenten aikana noussut julkisessa keskustelussakin lajien massasukupuutto. Lajeja katoaa maapallolta tällä hetkellä jatkuvasti kiihtyvään tahtiin ja on esitetty, että kehitys on menossa kohti suurinta sukupuuttoaaltoa sitten dinosaurusten katoamisen (Barnosky, Matzke, Tomiya, Wogan, Swartz, Quental, Marshall, McGuire,

Lindsey, Maguire, Mersey & Ferrer 2011). Kestävällä kehityksellä pyritään puuttumaan kiihtyvään luontokatoon ja biodiversiteetin heikentymiseen. Biodiversiteetillä tarkoitetaan sitä, että ympäristöstä voidaan havaita lajien sisäistä ja välistä vaihtelua, sekä elävän ja elottoman luonnon vaihtelua (Lockie & Ransan-Cooper 2015, 123). Biodiversiteetiltään monipuolisella ympäristöllä on paremmat mahdollisuudet selvittää erilaisista luonnonmullistuksista, kuten ilmastonmuutoksesta. Paikoissa, joissa biodiversiteetti on heikentynyt, tarvitaan uudenlaista infrastruktuuria esimerkiksi ruoan tuottamista ja veden puhdistamista varten (Lockie & Ransan-Cooper 2015.) Monipuolinen ja terve luonto itsessään voi tarjota ihmiselle kaikki elämän edellytykset. Tästä syystä luonnon tasapainoon kiinnitetään enemmän huomiota kuin aiemmin ja ekologisesta kestävydestä puhuttaessa ilmastonmuutos ja luontokato kulkevat käsi kädessä. Vaikka biodiversiteetin merkitys maapallon toiminnan kannalta onkin tiedeyhteisön mukaan tärkeää, ei luontokadon pysäyttämiseksi ole kuitenkaan saatu vielä paljoakaan aikaan. Onkin esitetty näkemyksiä myös siitä, että biodiversiteetin vaaliminen ei enää riitä, vaan sitä pitäisi ihmisen toimilla tietoisesti pyrkiä lisäämään. (Lockie & Ransan-Cooper 2015.)

Ekologinen kestävyys ulottuu biodiversiteetin ja ilmastonmuutoksen torjumisen lisäksi esimerkiksi veteen ja sen käyttöön. Makean veden saatavuus on ilmastonmuutoksen ja muiden luonnonmullistusten myötä tulevaisuudessa yhä vaikeampaa. Lisääntyvä kuivuus aiheuttaa ilmastopakolaisuutta, kun väkeä muuttaa kuivilta seuduilta monimuotoisempaan ja vihreämpään ympäristöön. Vesi ajatellaan herkästi uusiutuvaksi luonnonvaraksi, mutta todellisuudessa yli 97 prosenttia maailman vedestä on juomakelvotonta suolaista vettä. Ihminen ei voi elää ilman juomavettä, joten veden saatavuus on kestävä kehityksen näkökulmasta olennaista ja myös ihmisoikeuskysymys. Veden niukkuudella on suuremmat vaikutukset erityisesti köyhään väestöön. (Mirumachi 2015.) Juomaveden yksityistäminen onkin puhututtanut viime vuosina myös julkisessa keskustelussa niin Suomessa kuin ulkomailla (ks. esim. Hs.fi 2020; Hs.fi 2022b).

Veden voidaan ajatella olevan kestävä kehityksen kannalta merkittävä myös sen poliittisen ulottuvuuden kautta. Koska pula juomavedestä tulee tulevaisuudessa todennäköisesti synnyttämään konflikteja ja hätää, on veden turvallisuuden (engl. *water security*) takaaminen keskeinen tavoite. Tämä vaatii kuitenkin poliittisia päätöksiä. Veden saatavuus ja turvallisuus liittyy myös vahvasti energian ja ruoan tuotantoon. (Mirumachi 2015.) Vesikysymys ulottuu myös biodiversiteettiä ja sen katoa käsittelevään

keskusteluun. On todennäköistä, että juomaveden väheneminen lisää tulevaisuudessa konfliktien riskiä, joten näkisin, että luonnon monimuotoisuutta ylläpitämällä näitä konflikteja kyettäisiin ehkäisemään.

Ajatukseen ekologisesta kestävyydestä linkittyy myös teollisuuden ja energiankäytön vaikutukset ympäristöön. Esimerkiksi vaatteiden valmistaminen kuluttaa valtavasti luonnonvaroja (McNeill & Moore 2015). Vaatteiden kulutus kehittyneissä maissa on lisääntynyt viime vuosikymmeninä nopeasti, mikä on lisännyt niiden tuotantovolyymia kehittyvissä maissa (Mt.). Esimerkiksi suomalaiset ostivat vuonna 2019 enemmän vaatteita kuin koskaan, mutta samaan aikaan vaatteisiin käytettiin vähemmän rahaa kuin koskaan ennen (Yle 2019). Tämä viittaa siihen, että halpamuotia ostetaan koko ajan enemmän. Halvalla ja nopeasti tuotettu pikamuoti on valtava ympäristöä kuormittava tekijä. Vaatteita tuotetaan paljon enemmän kuin niitä ostetaan, mikä johtaa siihen, että käyttämättömiä vaatteita päätyy tonneittain kaatopaikoille tai poltettavaksi. Ihmisten ylikulutus asettaa luonnonvarojen riittävyyden kestävämpään tilanteeseen.

Ekologiseen kestävyYTEEN liittyy yhteiskuntien toiminnan näkökulmasta vahvasti energiankulutus. Energiankulutusta tarkasteltaessa huomioidaan tuotannon ja suurten yhteiskunnallisten organisaatioiden toiminnan ohella myös kotitalouksien kulutus. Suomessa kotitalouksien kulutus muodostaa noin 66 prosenttia Suomen vuosittaisesta hiilijalanjäljestä (Suomen ympäristökeskus 2019). Koti- ja maatalouksien sähkönkulutus muodosti vuonna 2021 Suomen sähkönkulutuksesta vajaan kolmasosan (Motiva 2021). Kotitalouksien energiankulutus onkin erityisesti kulutuskäytäntöjen näkökulmasta merkittävä kulutuksen kohde, sillä se näennäisestä näkymättömyydestään huolimatta on osa ihmisten jokapäiväistä elämää. Energiaa käytetään valon, lämmön ja veden kulutukseen ja suuri osa asumisen kustannuksista koostuukin erilaisista energian kulutuksen tavoista. Käsitykset siitä, millainen on esimerkiksi sopiva sisälämpötila tai kuinka kauan suihkussa saa kerralla viettää aikaa, ovat monesti opittuja kulttuurisia tapoja ja käytäntöjä, ja siksi niitä voikin olla haastavaa muuttaa kestävämpään suuntaan (Matschoss, Kajoskoski, Laakso, Apajalahti, Heiskanen & Luomaniemi 2019). Vuonna 2021 lähes 30 prosenttia Suomessa käytetystä energiasta oli lähtöisin fossiilisista polttoaineista (Tilastokeskus 2021). Fossiilisten energianlähteiden hyödyntäminen on ympäristön kannalta kestäväntöntä, koska niiden on todettu aiheuttavan muita energianlähteitä enemmän hiilidioksidipäästöjä ja muita ympäristöhaittoja. Fossiiliset

energianlähteet myös väistämättä loppuvat jossain vaiheesta maapallolta, jolloin siirtymä uusiutuviin energianlähteisiin on ainoa mahdollinen tapa ylläpitää ihmiskunnan elämää.

Ekologiseen kestävyYTEEN liittyy myös vahvasti se, miten käytettyjä tavaroita kierrätetään tai hävitetään niiden tultua käyttöikänsä päähän. Jätteen käsittelyyn liittyy myös sosiaalisen kestävyYDEN näkökulma. Jätteenkäsittelylaitokset on historiallisesti rakennettu alueille, joilla asuu vähemmän tienaavaa ja matalammin koulutettua väestöä (Collin & Collin 2015). Kun mietitään sitä, miten tavaroiden kierrättäminen saataisiin tulevaisuudessa onnistumaan paremmin, ei kyse ole siis ainoastaan siitä, miten iso osa jätteestä päätyy hyödynnettäväksi. Kyse on myös siitä, minne jätteenkäsittelylaitoksia perustetaan ja kuka haitallisille päästöille altistuu.

2.3 Taloudellinen kestävyys

Taloudellisella kestävyYdellä tarkoitetaan sitä, että nykyistä talouskasvuun ja luonnonvarojen riistoon perustuvaa talousjärjestelmää pyritään kehittämään kestävämpään suuntaan. Yhteiskunnan tasolla taloudellinen kestävyys tarkoittaisi myös sitä, etteivät valtioiden tekemät sijoitukset ja talouspäätökset aiheuttaisi inhimillistä kärsimystä tai haittaa tuleville sukupolville. Kestävä talous ei pitkällä aikavälillä voi perustua velkaantumiseen (Ympäristöministeriö 2022). Kestävässä talousjärjestelmässä olisi myös vain vähäisessä määrin työttömyyttä tai inflaatiota (Northrop & Connor 2013).

Tämän päivän runsas kuluttaminen perustuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, kun maailmantalous haluttiin elvyttää mahdollisimman tehokkaasti. Talouskasvu nähtiin myös mahdollisuutena nostaa ”alikehittyneet” maat kukoistukseensa (Elliot 2013). Tämä tarkoitti käytännössä tuotannon ja kulutuksen tehostamista. Nykytiedon valossa näyttää siltä, että tuohon aikaan tehtiin olennaisia virheitä erityisesti ympäristön kannalta. Sen kuitenkin katsottiin olleen tarpeellista talouden saamiseksi jaloilleen (Redclift & Hinton 2015). Talouskasvu nähtiin keskeisenä ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseksi, eikä sen vaikutuksia ympäristölle juuri otettu huomioon ensimmäisinä vuosikymmeninä sodan jälkeen.

Talouskasvu onkin ollut viime vuosikymmenten aikana merkittävä tekijä ihmisten hyvinvoinnin kasvulle globaalisti, kun jopa 400 miljoonaa ihmistä on saatu sen myötä nostettua köyhyydestä (Elliot 2013). Taloudelliseen kestävyYTEEN liittyen käydään

aktiivista keskustelua siitä, mihin suuntaan ja millä tavoin kehitys voi jatkua tulevina vuosikymmeninä. Ekologisesta modernisaatiosta (engl. *ecological modernisation theory*) puhuvat teoreetikot ovat argumentoineet, että kestävien yhteiskuntien rakentaminen vaatii modernisaation ja kehityksen jatkumista, sillä nykyisellä järjestelmällä ekologisen kestävyuden saavuttaminen ei tule onnistumaan (Pellow & Nyseth Brehm 2013). Erityisesti globaalin etelän valtioiden kohdalla talouskasvulla on ollut merkittävä rooli hyvinvoinnin kasvun kannalta. Huomionarvoista on kuitenkin se, että myös globaalit varallisuuserot ovat olleet jyrkässä kasvussa viime vuosikymmeninä. (Elliot 2013.)

Kestävydestä alettiin laajemmin puhumaan 1970- ja 80-luvuilla, mutta käsitteeseen liittyi tuolloin erilaisia nyansseja kuin tänä päivänä. Tuolloin alettiin hahmottaa, etteivät luonnonvarat riittäisi loputtomasti ihmisen käytettäväksi, mikäli teollisuuden tuotantoa jatkettaisiin samoin periaattein. Muodostui siis ajatus, että luonnonvaroja tulisi hyödyntää kestävästi, jotta niistä voitaisiin hyötyä vielä jatkossakin. Kyseessä oli kuitenkin varsin utilitaristinen suhtautuminen kestävyteen ja luonnonvaroihin. (Luke 2015.) Luontoa ei varsinaisesti nähty arvokkaana itsessään, vaan turvata haluttiin lähinnä talouskasvu. Syntynyt ajatus luonnonvarojen riittämättömyydestä oli kuitenkin olennainen kestävä kehityksen tulevaisuuden kannalta. (Hawkes 2001.) Talouskasvu on myöhemmin osoitettu useaan otteeseen ongelmalliseksi toimintamalliksi, sillä se perustuu usein luonnonvarojen ylikäyttöön ja ihmisten eriarvoisuudesta hyötymiselle. Talouden ei enää katsota toimivan itsessään riittäväksi kuvaamaan kehityksen oikeasuuntaisuutta. (Hawkes 2001; Northrop & Connor 2013.)

Erilaisia kestävä talouden teorioita on useita; taloustieteilijät puhuvat esimerkiksi talouslaskusta (engl. *degrowth*), talouden irtikytkennästä ja donitsitaloudesta (ks. esim. Raworth 2017). Yhteiskunnissa pyritään myös enemmän ja enemmän siirtymään lineaarisesta taloudesta kiertotalouteen. Talouslaskun teorian mukaan ainoa tapa siirtyä kestävään talousjärjestelmän olisi talouskasvun sijaan antaa talouden laskea. Talouslaskun ytimessä on ajatus siitä, että ihmisten ja luonnon hyvinvointi pitäisi laittaa talouskasvun edelle. Tämä on aiheuttanut paljon vastarintaa, sillä yleinen konsensus vaikuttaa edelleen olevan se, että talouskasvu on välttämätöntä hyvinvoinnin ylläpitämiseksi. Agrowth-teoria tarkastelee talouden tilaa erilaisesta näkökulmasta: sen sijaan että kiisteltäisiin siitä, pitääkö talouden nousta vai laskea, voitaisiin unohtaa bruttokansantuotteen seuranta ja ohjata resursseja enemmän hyvinvointia tuottaviin

toimintoihin. Tällöin bruttokansantuotteen sijaan voitaisiin ottaa yhteiskunnallisen menestyksen mittariksi jokin toinen indikaattori. (van den Bergh 2018.)

Teorioiden yksityiskohdat siis vaihtelevat, mutta perusperiaate niissä on sama – kestävä kehitys ei voi toteutua nykyisellä talousjärjestelmällä, joka hyötyy eniten kestäättömästä taloudellisesta toiminnasta. Tämän on tuonut esiin myös Carrington kollegoineen (2016) tutkimuksessaan, jossa he esittävät, että kestävä kuluttaminen on käsitteenä itse asiassa paradoksaalinen. He argumentoivat, että kapitalismi on kestävyysongelmien juurisyy, eikä sen ongelmia voi korjata kapitalismilla (Carrington ym. 2016).

Pyrkimykset kestäväan kehitykseen ovat kuitenkin luoneet myös uudenlaista markkinatoimintaa (Adams 2015) ja tämä toiminta vaikuttaa linkittyvän uusliberalismin perintöön. Uusliberalismi on 1900-luvun alkupuoliskolla kehittynyt talouspoliittinen suuntaus, joka on tänä päivänä yhteiskuntien taloudellisen toiminnan valtavirtaa. Uusliberalismin ytimessä on ajatus siitä, että valtion rooli talouden ja tai kansalaisten toiminnan rajoittamisessa tulisi olla mahdollisimman vähäistä ja toimijoiden vapaus on tärkeimpiä arvoja, mitä yhteiskunnassa on. (Davies 2014.) Uusliberalismin periaatteet ulottuvat jo ympäristönsuojelun ja kestäväan kehityksen kentälle. Jopa luonnonsuojelun parissa mietitään sitä, miten toiminnasta voitaisiin kehittää taloudellisesti kannattavaa, kuten kapitalismin luonteeseen kuuluu (Adams 2015). Esimerkiksi erilaiset hiilipäästöjen kompensointia toteuttavat yritykset ovat tällä hetkellä suuressa kasvussa. Tällainen hiilineutraaliin ja hiilinegatiiviseen tuotantoon ja taloudelliseen toimintaan tähtäävä toiminta liittyy pyrkimykseen irtikytkenästä. Tällä tarkoitetaan sitä, että talouden kasvu ja luonnonvarojen ylikulutus pyritään erottamaan toisistaan. Erilaiset markkinatoimijat pyrkivät siis siihen, että kestäväan kehitystä noudattavia tuotteita kuluttamalla talous voisi edelleen kasvaa, mutta sen ekologiset ja sosiaaliset vaikutukset eivät olisi enää niin negatiiviset, eikä toiminta perustuisi luonnonvarojen ylikulutukselle (Springett & Redclift 2015).

Kestäväan talouteen pyrkivissä yhteiskunnissa tehdään tänä päivänä työtä kiertotalouden edistämiseksi. Kiertotalous voisi olla taloudellisille toimijoille myös lineaaritaloutta kannattavampaa, sillä materiaaleja ei tarvitsisi tuottaa alusta asti uusiksi, kun olemassa olevaa materiaalia ja talouden kierrossa olevia esineitä voisi hyödyntää niin pitkään kuin mahdollista (Luukkonen 2020). Kiertotalous on yleisesti tiivistetty kolmen kohdan muistisäännöksi: käytä uudelleen (engl. *reuse*), korjaa (engl. *repair*) ja kierrätä (engl.

recycle). Tähän voi lisätä vielä lainaamisen ja tavaroiden yhteisomistajuuden, sekä hävikkiruuan ostamisen (Luukkonen 2020). Näitä periaatteita noudattamalla tavaroista saataisiin mahdollisimman pitkään mahdollisimman paljon hyötyä irti, eikä luonnonvaroja tarvitsisi käyttää samassa määrin uusien tuotteiden tuottamiseksi.

Vuoden 2008 pankkikriisin jälkeen myös tavalliset ihmiset havahtuivat siihen, ettei nykyinen talousjärjestelmä toimi kestävällä pohjalla, vaan on altis suurillekin mullistuksille (Redclift & Hinton 2015). Pankkikriisin jälkeen useissa länsimaisissa valtioissa valtiontalouteen on kohdistettu leikkauksia. Samaan aikaan ovat poliitikot välittäneet kansalaisille viestiä, että heidän kannattaa ostaa kotimaista tuotantoa. Näin toimimalla kansalaiset voisivat luoda työpaikkoja kotimaahansa ja kasvattaa samalla valtion taloutta. (Mt.) Kestävään kulutukseen vaikuttaa siis liittyvän huomattava ristiriita. Vaikka tutkimusten mukaan juuri kasvuun pyrkivä talousjärjestelmä on kestävyysongelmien ytimessä (Hawkes 2001; Northrop & Connor 2013), ovat poliitikot korostaneet, että kulutusta kasvattamalla voitaisiin parhaiten edistää kestävä kehitystä (Redclift & Hinton 2015). On todennäköistä, että kotimaista tuotantoa kuluttamalla kansalainen voisi edistää lyhyellä tähtäimellä taloudellista kestävyyttä, mutta kestävä kehitys on useiden näkökulmien kokonaisuus. Toiminta, joka saattaa olla talouden näkökulmasta kestävä, ei ole sitä välttämättä sosiaalisesta tai ekologisesta näkökulmasta. Fossiilisiin energianlähteisiin perustuva talousjärjestelmä tulee väistämättä jossain kohtaa tiensä päähän, sillä nämä luonnonvarat tulevat ennen pitkää loppumaan kesken (Northrop & Connor 2013). Siksi onkin huomionarvoista, että näennäisesti taloudellista kestävyyttä talouskasvulla edistävät toimet eivät pitkällä tähtäimellä ole edes taloudellisesti kestäviä, sillä luonnon jatkuva ylikulutus kostautuu joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin myös taloudelle.

2.4 Kulttuurinen kestävyys

Kulttuurinen kestävyys tarkoittaa sitä, että ihmiskunnan kulttuuriperintö voi siirtyä sukupolvelta toiselle oikeudenmukaisesti (Hawkes 2001). Kulttuurisen kestävyyskeskiössä onkin ajatus, että eri puolilla maailmaa elävät kulttuurit saisivat kukoistaa, eikä niiden annettaisi sammua muiden kulttuurien valtavirtaistuessa. Hawkesin (2001) mukaan globalisaation myötä maailma on jatkuvassa muutoksessa homogeenisempään

suuntaan ja suuret kapitalismin vientituotteet, kuten Hollywood ja McDonald's, edustavat tätä kaikkialle maailmaan ulottuvaa ilmiötä. Kulttuurit ovat aina ottaneet vaikutteita toisistaan eri kansojen vuorovaikutuksen myötä, mutta globalisaation myötä muutos on vain nopeutunut.

Kulttuurisen kestävyys edistäminen vaatii monikulttuurisuuden ja yhteiskunnallisten valtasuhteiden vaikutusten ymmärrystä. Hawkes (2001) on esittänyt, että yhteiskunnan hallinto ei voi koskaan toimia täysin demokraattisesti, mikäli se ei mahdollista erilaisille yhteisöille ominaisten arvojen ilmaisua ja anna näille mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan. Kulttuurisen kestävyys käsitteeseen yhdistetäänkin usein erityisesti alkuperäiskansojen ja muiden etnisten vähemmistöjen oikeudet (Elliot 2013). Koska kulttuuriseen kestävyys liitetään ajatus moraalista ja eettisestä toiminnasta, nähdään sen toisinaan kuuluvan sosiaalisen kestävyys alaisuuteen. (Elliot 2013.)

Kestävän kehityksen pyrkimyksiin liittyy vahvasti ihmisoikeuksia korostava puoli, joka näkyy esimerkiksi alkuperäiskansoja koskevassa politiikassa. Alkuperäiskansat eri puolilla maailmaa ovat saaneet kamppailla pitkään esimerkiksi oikeuksista omiin maihinsa ja niitä koskevaan politiikkaan ja rakennushankkeisiin. Kolonisaation ja imperialismien myötä alkuperäiskansojen kulttuurien piirteitä ja identiteettiä pyrittiin häivyttämään (Forero 2015, 223). On esitetty, että alkuperäiskansojen asuttamalla alueilla tehtävät toimet esimerkiksi ympäristön suhteen eivät saa heikentää alkuperäiskansojen perinteisen elinkeinon ja ihmisoikeuksien toteutumista (Mt.).

Suomen kontekstissa kulttuurinen kestävyys näkyy esimerkiksi saamelaisia koskevassa politiikassa. Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän pohjoisilla alueilla asuvat saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa (Oikeusministeriö 2022). YK:n alkuperäiskansojen ihmisoikeuksien julistuksessa todetaan, että alkuperäiskansoihin kuuluvilla ihmisillä on oikeus itsemäärittelyyn (Forero 2015). Julistuksessa myös määritellään, että alkuperäiskansoja koskevissa asioissa tulisi aina kuulla heitä ja ottaa heidän asiantuntijuutensa ja intressinsä huomioon (Mt.). Julistuksen mukaisesti saamelaisilla on myös oikeus muodostaa oma edustuselimensä ja neuvotella valtioiden kanssa heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Suomessa saamelaisia edustaa Saamelaiskäräjät. Suomi on sitoutunut pitämään huolta siitä, että saamelaisia kuunneltaisiin heitä koskevassa päätöksenteossa ja että he saavat julkisia palveluita omalla äidinkielellään. Tämä edistäisi Suomen pyrkimyksiä kulttuuriseen kestävyys.

Tästä huolimatta esimerkiksi Suomen Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa vuosittain yhteydenottoja saamelaisilta siitä, että he eivät saa palveluita omalla kielellään (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022). Suomi on myös saanut YK:n ihmisoikeuskomitealta useaan otteeseen kritiikkiä siitä, ettei se ole vielääkään vuonna 2022 ratifioinut alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuteen liittyvää vuonna 1989 julistettua ILO 169-sopimusta (Forero 2015), joka käsittäisi Suomen kontekstissa Suomessa asuvien saamelaisten oikeudet.

Alkuperäiskansojen oikeudet ja velvollisuudet kietoutuvat yhteen myös ekologisen kestävyys tavoitteiden kanssa. Kuten monet muut 2020-luvun globaaleista ongelmista, myös alkuperäiskansojen haasteet ovat johdettavissa teollistumisen aikaiseen politiikkaan (Forero 2015). Teollistumisen aikana vallalle nousi ajatus, että luonto ja sen eläimet ovat nähtävissä vain ihmisen resursseina, eivät siis arvokkaina itsessään (Mt.). Länsimaisen näkemyksen mukaan luonnolla on siis arvoa ihmiselle pääasiassa välineenä (Hoffrén 1994, 11). Monien alkuperäiskansojen maailmankatsomukset ovat taas perustuneet sille, että luonto on elävä ja jopa pyhä asia, josta ihmisten tulisi huolehtia (Forero 2015, 224). Teollistumisen aatteiden levitessä saivat alkuperäiskansojen näkemykset väistyä (Mt.). Luonnolla nähtiin olevan lähinnä välinearvoa ja koettiin, että sitä voisi uusiutuvuuden vuoksi hyödyntää rajattomasti teolliseen kehitykseen. Viime vuosien tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että alkuperäiskansojen asuttamilla alueilla on runsaasti niin kutsuttuja hotspot-alueita, jotka ovat biodiversiteetiltään merkittäviä. Suuri osa maailman lajikirjosta siis elää alkuperäiskansojen asuttamilla alueilla. (Forero 2015.) Alkuperäiskansojen oikeudet ja velvollisuudet kietoutuvat näin yhteen ekologisen kestävyys tavoitteiden kanssa.

Kulttuurinen kestävyys tarkoittaa kuitenkin myös muuta, kuin pelkkiä alkuperäiskansojen oikeuksia. Kulttuurisen kestävyys puolestapuhujille on yleistä, että kulttuuri nostetaan yhteiskuntaa läpileikkaavaksi ilmiöksi, joka ulottuu kaikkialle. Kulttuurin kautta ihmisyhteisöt ilmaisevat yleisiä arvojaan ja muita tärkeänä pitämiään asioita. (Hawkes 2001.) Ollakseen niin perustavanlaatuinen käsite, vaikuttaa kulttuurinen näkökulma unohtuvan monilta kestävä kehityksen yhteydessä. Kun eri yhteiskunnalliset toimijat pohtivat, millaisia toimia kestävä kehityksen eteen olisi tarpeellista tai välttämätöntä tehdä, on kyse juuri arvoista ja normeista. Yleisesti hyväksytyt arvot ja normit ohjaavat poliittista päätöksentekoa ja siten luovat uusia käsityksiä siitä, millainen toiminta on hyväksyttävää (Hawkes 2001). Jotta kestävä kehitys voitaisiin saavuttaa

kokonaisvaltaisesti tai jotta sitä voitaisiin ylipäättään tavoitella, pitää ihmisten olla valmiita toimimaan sen vastaisesti, mihin on totuttu. Kulttuurisen kestävyys ytimessä vaikuttaa olevan ajatus reiludesta ja siitä, että kaikilla tulisi olla paikkansa ja mahdollisuudet osallistua kestäväan kehitykseen, eikä ketään unohdeta muutosta tavoiteltaessa.

2.5 Yhteiskunnallisten toimijoiden rooli kestävässä kehityksessä

Kestävän kehityksen mukainen elämä edellyttää toimia kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Tämä tarkoittaa sitä, että valtioiden, niiden alaisten kuntien ja virastojen, yritysten, järjestöjen ja kansalaisten on tehtävä toimia kestävyys saavuttamiseksi. Näillä toimijoilla on erilaisia rooleja kestävan kehityksen edistämiseksi. Huomionarvoista on se, että kestävan kulutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen ovat tämän myötä riippuvaisia yhteiskunnan eri toimijoiden intresseistä. Kestävän kehityksen ja kulutuksen määrittelyyn ja poliittiseen ohjaukseen vaikuttavat monenlaiset sidosryhmät, kuten yritykset, järjestöt, teollisuus ja yksilöt (Hinton 2015). Esimerkiksi suuret kansainväliset ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestöt pitävät aktiivisesti esillä kestävästä kehityksestä keskustelua ja kirittävät esimerkiksi valtioita ja yrityksiä kehittämään toimintaansa vastuullisempaan suuntaan (Tonkiss 2006). Myös erilaisilla monikansallisilla instituutioilla, kuten Maailmanpankillä ja Maailman kauppajärjestöllä on omat pyrkimyksensä kestävan kehityksen saavuttamiseksi (Elliot 2013).

YK:n ja OECN:n kaltaiset suuret kansainväliset organisaatiot puhuvat kuitenkin usein sellaisten politiikkatoimien puolesta, jotka korostavat status quo'ta ja kapitalismin mahdollisuuksia pyrkimyksissä kestävyys (Hinton 2015). Tämä perustuu siihen, että toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina pyrittiin lisäämään ihmisten hyvinvointia talouskasvun kautta. Suurten kansainvälisten yhteistyöorganisaatioiden yksi keskeisimmistä tavoitteista oli saada talous sodan jälkeen takaisin jaloilleen. Tämä talouskasvun edistämisen perinne näkyy organisaatioiden toiminnassa tänäkin päivänä, siitäkin huolimatta, että YK on antanut kasvonsa kansainvälisille Agenda 2030-tavoitteille. (Hinton 2015.)

Valtioiden monikansallisilla yhteistyöorganisaatioilla ei ole kovin paljon vaikutusvaltaa siinä, miten valtiot ottavat käyttöön erilaisia toimia kestävyys nimissä. Syy tähän voi

olla siinä, että tällaiset organisaatiot ovat riippuvaisia valtioiden ja yritysten antamasta tuesta ja resursseista (Hinton 2015). Organisaatioiden ei siis ole kannattavaa pyrkiä painostamaan liikaa niitä toimijoita, jotka ovat keskeisiä näiden organisaatioiden omalle toiminnalle. Erilaisten selvitysten tekemiseen kuluu myös paljon aikaa ja resursseja, eikä varsinaisiin toimenpiteisiin ole mahdollista panostaa yhtä paljon (Hinton 2015). Tällaisten organisaatioiden yhtenä perustoimintatapana on siis tuottaa tietoa, eikä varsinaisesti toimeenpanna mitään.

Valtiot ovat tehneet viime vuosikymmenten aikana useita kansainvälisiä sopimuksia, joissa on sitouduttu edistämään kestävä kehitystä yhteiskunnan eri sektoreilla. Keskeisiä toimijoita ovat YK ja Euroopan unioni. Euroopan unionin alaisuudessa toimiva Euroopan komissio on laatinut viime vuosina esimerkiksi Euroopan vihreän kehityksen ohjelman, jonka tarkoituksena on ohjata Euroopan unionin jäsenmaita kohti kestävämpää talousjärjestelmää. Ohjelmassa pyritään muun muassa siihen, että Eurooppa olisi ensimmäinen ilmastoneutraali maanos. (Euroopan komissio 2019.) Euroopan vihreän kehityksen ohjelman alaisuuteen lukeutuu toinen mainitsemisen arvoinen Euroopan komission tuotos viime vuosilta eli kiertotalouden toimintasuunnitelma (engl. *Circular Economy Action Plan*), jossa annetaan askeleet kiertotalouden siirtymää varten (Euroopan komissio 2020). EU on pyrkinyt asettamaan rajoja ilmastopäästöille myös luomalla Euroopan laajuisen päästökauppajärjestelmän. Se ei ole kuitenkaan toistaiseksi osoittautunut erityisen toimivaksi päästöjen vähentämisessä. Euroopan laajuisesti olisi myös mahdollista asettaa kulutushyödykkeille ilmastovero, mutta asenteet sitä kohtaan vaihtelevat kuluttajien keskuudessa. (Fairbrother, Sevä & Kulin 2019.)

Vuonna 2015 YK:n jäsenvaltioiden keskenään sopimat Agenda 2030-tavoitteet kuvaavat sitä, millaisiin toimiin valtioiden tulee sitoutua kestävä kehityksen saavuttamiseksi. Vastuu tavoitteiden saavuttamisesta on maiden vallassa olevilla hallituksilla. Valtiit pyrkivät saavuttamaan Agenda-tavoitteet omien toimintamenetelmiensä avulla ja raportoivat tuloksista säännöllisesti YK:lle. Suomen viimeisin raportti kestävyystoimista on vuodelta 2020 (Valtioneuvosto 2020b). Agenda 2030 -ohjelma koostuu 17 tavoitteesta, jotka huomioivat kestävä kehityksen ulottuvuudet eri tavoin. Pyrkimystä ekologisesti kestäväan tulevaisuuteen ilmaisevat esimerkiksi tavoitteet vedenalaisen elämän turvaamisesta ja ilmastotoista. Sosiaaliseen kestävyys pyritään torjumalla köyhyyttä ja nälänhätää sekä korostamalla rauhan ja oikeudenmukaisuuden merkitystä. Taloudellista kestävyyttä Agenda-tavoitteissa edustavat kestävä teollisuus, innovaatiot ja

infrastruktuurit sekä pyrkimykset ihmisarvoiseen työhön ja talouskasvuun. Kulttuurinen kestävyys halutaan saavuttaa yhteistyön ja kumppanuuksien vahvistamisella. Agenda-tavoitteet pyrkivät ottamaan globaalit kestävyysongelmat kokonaisvaltaisesti huomioon ja niiden kautta voidaan seurata sitä, miten valtiot pyrkivät ja onnistuvat toteuttamaan tavoitteita. (YK 2015.)

Suomen hallitus valmistelee ja toteuttaa Agenda 2030-tavoitteita oman toimeenpanosuunnitelmansa mukaisesti. Viimeisin versio toimeenpanosuunnitelmasta on Sanna Marinin hallituksen laatima suunnitelma vuodelta 2020. Suunnitelmassa esitellään kaikki 17 kestävyystavoitetta sekä avataan millaiset valmiudet Suomella on toimia niiden edistämiseksi. (Valtioneuvosto 2020a.) Suomella on myös oma kestävän kehityksen toimikuntansa, joka koostuu erilaisista yhteiskunnallisista toimijoista ja pyrkii juurruttamaan kestävyystavoitteita kaikille yhteiskunnan sektoreille viestinnän ja verkostoitumisen keinoin. Toimikuntaan kuuluu ihmisiä esimerkiksi eduskunnasta, ministeriöistä, elinkeinoelämästä, kunta- ja aluehallinnon tasolta ja ammattiliitoista. (Kestavakehitys.fi 2022). Toimikunta on valmistellut työnsä tueksi strategian vuosille 2022–2030. Strategian läpileikkaavia periaatteita ovat oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen, koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus, heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen, pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen sekä globaalin vastuun kantaminen (Valtioneuvosto 2022a, 11).

Koska merkittävä osa yhteiskuntien taloudellisen toiminnan pyörimisestä lepää yritysten harteilla, ovat niiden kestävyystoimet kokonaisuuden kannalta merkittäviä. Tänä päivänä yritykset mittaavat vastuullisuuttaan esimerkiksi erilaisilla hiilidioksidipäästölaskureilla (Luke 2015). Kestävää kehitystä korostavat yritysstrategiat auttavat yrityksiä luovimaan yhteiskunnassa ja muokkaamaan yritystoimintaansa vihreämmäksi ja notkeammaksi. Yritysvastuun ja kestävien arvojen korostaminen on yrityksille kannattavaa, sillä tällaisella retoriikalla ne osoittavat ymmärtävänsä yhteiskunnallista tilannetta ja ilmaisevat kulttuurista sensitiivisyyttä. Kestävyysajattelu omaksutaan osaksi yritysten toimintaa kuitenkin useimmiten joko taktisena vetona tai pakon sanelemana poliittisten päätösten kirittämänä. (Luke 2015.) Yritysten kestävyystoimia arvioitaessa onkin huomioitava, että yritykset pyrkivät toiminnallaan taloudelliseen voittoon. Markkinoinnilla ja brändäämällä yrityksen toiminta ainakin ulospäin kestäväksi yritykset vahvistavat mielikuvaa, että kestävä kehitys edistävien yritysten tuotteita ostamalla

ihmiset voivat olla mukana esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunnassa (Luke 2015). Tällaiset yritysten kestävyysohjelmat saattavat kuitenkin toimia todellisen ympäristötuhon peittelynä ja oman kuvan kiillottamisena (Luke 2015). Viime vuosien käytetyimpiä trendisanoja on viherpesu (engl. *greenwashing*), jolla viitataan siihen, miten yritykset hyödyntävät kestävyysteemaa pääasiassa osana markkinointistrategiaansa, eikä kestävyydellä ole todellista roolia yritysten toimintakulttuurissa.

Siirtymä kestävän kuluttamisen aikaan on kuitenkin myös osaltaan vaatinut sitä, että talous ja markkinatoimijat pyrkivät kehittämään toimintaansa kestävämpään suuntaan. Tuotannon pienentäminen ja valinnan mahdollisuuksien supistaminen ainoastaan kestäviin tuotteisiin ei ole todennäköinen tulevaisuuden näkymä kapitalistisessa yhteiskunnassa, joka pyrkii laajentumaan joka suuntaan. Kysyntä kestävän kehityksen mukaisille tuotteille onkin laajentanut markkinoita ja kuluttajan valinnan mahdollisuuksia (Redclift & Hinton 2015). Evansin, Welchin ja Swaffieldin (2017) mukaan vuosien 2013 ja 2015 välillä alkoi ilmetä enemmän diskurssia, jossa tunnistetaan ruokahävikin olevan kompleksinen ongelma ja monien tekijöiden summa. On yrityksille taloudellisesti kannattavaa huolehtia, ettei heidän tuotteitaan päädy haaskuun jo ennen niiden myymistä, mutta on myös brändin kannalta edullista ilmaista pitävänsä yritysvastuukysymyksiä ja kestävää kehitystä yritykselle tärkeinä arvoina. Tämä on yrityksille myös keino huomioida kuluttajansa (Evans ym. 2017). Esimerkiksi ruokakaupat ovat alkaneet parantaa omaa osuuttaan tuotantoketjussa. Tämä voisi olla yhteydessä siihen, että yritysvastuukysymykset ovat nousseet viime vuosien aikana trendikkääksi.

Kestävää kehitystä ohjaa kansalaisten ja yritysten näkökulmasta esimerkiksi kulutuksen sääntely sekä yritysten yhteiskuntavastuu. Nykyään puhutaan paljon siitä, mikä on yksilön ja mikä yhteiskunnan rooli kestävän kehityksen saavuttamiseksi. Kansalaisia halutaan kannustaa kestäväan kuluttamiseen, mutta se on vaikeaa, mikäli järjestelmä ei sitä mahdollista. Parhaillaan on valmistelussa EU-laki, joka velvoittaisi yrityksiä täyttämään ihmisoikeus- ja ympäristövaatimukset koko arvoketjussaan (Eurooppatiedotus 2020). Tällainen EU:n laajuinen säädäntö veisi vastuuta kuluttajalta yrityksille ja yhteiskunnalle. Myös Suomen hallitus pyrkii edistämään kestäviä kulutus- ja tuotantotapoja lainsäädännöllä, joka huomioisi sekä työntekijöiden oikeudet että yritysten reilun kilpailun pelisäännöt (Valtioneuvosto 2020a, 71). Suomen hallitus

toimitti toukokuussa 2022 Euroopan komissiolle näkemyksensä valmistelussa olevasta laista ja asettui kannattamaan sitä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022).

Kuluttaja on sanana saanut viime vuosikymmenten aikana uudenlaisia merkityksiä. Siinä missä yksilön poliittinen toiminta ja yhteiskunnallinen osallistuminen tapahtuivat aiemmin ennen kaikkea perinteisten demokraattisten prosessien kautta, on kuluttajuus se näkökulma, jonka kautta yksilön yhteiskunnallista toimintaa tarkastellaan (Evans ym. 2017). Kuluttajan vastuuttaminen ei ole tapahtunut itsestään, vaan siihen on liittynyt eri yhteiskunnallisten toimijoiden aktiivista vaikuttamista ja poliittisten intressien välistä kamppailua (Barnett, Cloke, Clarke, & Malpass 2011).

Kulutus, siinä missä muukin ihmisen toiminta ja taloudelliset instituutiot, on sosiaalisesti uppoutunutta. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisen toimintaan yhteiskunnassa vaikuttaa aina hänen vuorovaikutuksensa toisten ihmisten kanssa. (Sarpila 2014; Räsänen 2014.) Käsitys siitä, mikä on yksilön vastuu kestävyysedistämässä, muodostuu myös muiden ihmisten ja yhteiskunnallisten toimijoiden toimintaa refleктоimalla. Ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä ajatusta siitä, mikä on yksilön rooli kestävässä siirtymässä (Soneryd & Ugglä 2015). Toiset kuluttajat ottavat roolinsa kestävästä toimijana vakavasti ja pyrkivät monipuolisilla keinoin vähentämään ympäristölle ja yhteiskunnalle aiheuttamaansa kuormaa. Toiset taas näkevät vastuun kestävydestä yksinomaan valtion ja muiden suurten yhteiskunnallisten instituutioiden tehtävänä. (Soneryd & Ugglä 2015.)

Kuluttajan vastuuttamista voidaan tarkastella tutkimalla esimerkiksi ruokahävikkiin liittyvää diskurssia (Evans ym. 2017). Koska kuluttajat ovat usein se ryhmä, jonka jäljiltä ruokaa päätyy hävikkiin, ovat useat yhteiskunnalliset toimijat argumentoineet ruokahävikki-ongelman olevan kuluttajien tietämättömyyden ja vähäisen osaamisen syy. Ruokahävikin ympäristövaikutuksia on esimerkiksi laskettu kotitalouksien tasolla, mikä vahvistaa kuvaa siitä, että vastuu ruokahävikin torjunnasta on kotitalouksilla. (Evans ym. 2017.) Ruokahävikistä voisi kuitenkin syyttää myös esimerkiksi tuottajia, jotka tuottavat ruokaa yli kuluttajien tarpeen tai valmistavat nopeasti pilaantuvia tuotteita. Osa ruokahävikistä syntyy nimittäin ruoasta, joka ei koskaan päädy kenenkään lautaselle vaan päätyy ruokahävikiksi jo ennen myyntiä (Katajajuuri, Silvennoinen, Hartikainen, Heikkilä, Reinikainen 2014). Vastuun siirtäminen kuluttajien harteille on kuitenkin suurempien yhteiskunnallisten instituutioiden ja erityisesti yritysten näkökulmasta helpotus, sillä se siirtää pois huomiota näiden oman toiminnan kestävydestä. Keskittyminen yksilön rooliin häivyttääkin pois näkyvistä sen, millainen merkitys

esimerkiksi instituutioilla ja infrastruktuurilla on siihen, millaiseksi kulutus muodostuu (Evans ym. 2017). Kestävä kehitys muodostuu eri toimijoiden kokonaisuudesta, joten kestävää kulutustakin tarkasteltaessa on huomioitava myös muut toimijat kuin kuluttajat.

Soneryd ja Ugglä (2015) ovat argumentoineet, että kuluttajien vastuuttaminen kestävän kehityksen tavoittelussa liittyy yleisesti individualismiin, jonka merkitys yhteiskunnissa on kasvanut viime vuosikymmenten ajan. Individualismilla tarkoitetaan sitä, että yksilölle halutaan antaa vapaus toimia oman tahtonsa mukaan. Vapaaseen tahtoon liittyy kuitenkin myös ajatus vastuusta, eli vapaan toimijan katsotaan olevan vastuussa toimintansa seurauksista. Individualististen linssien läpi voidaan nähdä, että yksilöllä, jolla on vapaus kuluttaa haluamiaan tuotteita, on vastuu myös huolehtia kulutuksensa eettisyydestä ja ekologisuudesta. (Mt.)

Aiempi tutkimus antaa viitteitä siitä, että eettinen kuluttaminen ylläpitää niitä samoja uusliberaaleja yhteiskunnan rakenteita, joihin koko kuluttamisen ongelma perustuu ja joita eettiset kuluttajat pyrkivät purkamaan (Carrington ym. 2016, 24). Ongelma piilee tutkijoiden mukaan siinä, että usko eettiseen kuluttajuuteen uusintaa sitä ajatusta, että vastuu eettisestä toiminnasta on yhteiskunnan sijaan yksilöllä. On myös ristiriitainen ajatus, että kapitalismin aiheuttamat ongelmat kestävään kehitykseen liittyen olisivat ratkaistavissa kapitalismilla. (Mt.) Carrington tutkimusryhmineen (2016) osoittaa, ettei vihreää kuilua voi koskaan kuroa umpeen, sillä kapitalismi perustuu sille, että se keksii itsensä aina uudestaan. Myös Urry (2015) on argumentoinut, että ekonomistisen näkökulman hallitsevuuden vuoksi ilmastonmuutokseen esitetyt ratkaisut ovat olleet lähinnä yksilö- ja markkinakeskeisiä eivätkä huomioi ilmiön laajuutta ja kompleksisuutta.

3 KULUTUSSOSIOLOGISIA NÄKÖKULMIA KESTÄVÄÄN KULUTUKSEEN

Kulutusta tarkastellaan taloussosiologisessa tutkimuksessa useista eri näkökulmista. Kulutusta on tutkittu uusliberalististen linssien läpi ihmisen taloudellisena toimintana, joka kumpuaa yksilön individualistisista valinnoista ja motivaatioista (Barnett ym. 2011). Toisesta näkökulmasta kulutusta tarkastelee myös Frankfurtin koulukuntana tunnettu uusmarxistinen kriittinen teoria, joka esittää ihmisten kulutustarpeiden kumpuavan massakulutuksen kulttuurista (Paterson 2006; Halkier, Keller, Truninger & Wilska 2017). Kriittinen teoria esittääkin, että massakulutuksesta hyötyvät kuluttajien sijaan ennen kaikkea teollisuuden tuottajat (Halkier ym. 2017). Teorian perustana on ajatus siitä, että ihmisten kulutustarpeet eivät kumpua heistä itsestään, vaan ulkoisten vaikutteiden seurauksena. Kulutustutkimus tasapainotteleekin sen paradoksin kanssa, että kuluttajilla on vapaus kuluttaa haluamiaan tuotteita, mutta samaan aikaan markkinoinnin ja sosiaalisten odotusten kaltaiset yhteiskunnalliset voimat ohjaavat heidän toimintaansa tiettyyn suuntaan (Paterson 2006).

Myöhempi taloussosiologinen tutkimus on tarjonnut näille teorioille vastapainoksi näkemystä, joka ottaa huomioon ympäristön ja lähipiirin vaikutuksen yksilön taloudelliselle toiminnalle. Kulutus nähdään tällöin pelkkien ostotapahtumien sijaan paljon laajempana sosiaalisena toimintana, joka muokkaa yksilöä ja yhteiskuntaa. Kulutus liittyykin myös kansalaisuuteen ja yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen. Myös ihmisten henkilökohtaisessa elämässä korostuu kulutuksen merkitys esimerkiksi harrastusten, vapaa-ajanvieron ja muiden sosiaalisten aktiviteettien kautta. (Urry 2015; Halkier ym. 2017.) Kulutus on siis läpileikkaava osa yksilön ja yhteiskunnan elämää. Ihmisten identiteetit muodostuvat erilaisissa tiloissa, kuten työpaikalla ja kotona, sekä niihin liittyvissä rooleissa, jotka kytkeytyvät tavalla tai toisella kuluttamiseen (Paterson 2006).

Yksilötasolla tarkasteltuna yksi tehokkaimmista tavoista vaikuttaa kestäväen kehityksen saavuttamiseen on omien kulutusvalintojen tarkasteleminen. Kulutuksen myötä yksilöt kiinnittyvät yhteiskuntaan ja osallistuvat sen toimintaan. Kulutusta määräävät vahvasti erilaiset yhteiskunnalliset normit ja tavat, jotka ovat muodostuneet ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Viime vuosikymmenten aikana kulutus on lisääntynyt globaalin väestönkasvun myötä. Kehittyvien maiden väestönkasvu on kuitenkin vain osasy

ilmiölle, sillä kulutus on lisääntynyt merkittävästi myös globaalin pohjoisen kehittyneissä yhteiskunnissa. Perustarpeiden täyttämiseen vaadittavan kulutuksen osuus on kuitenkin pienentynyt, kun taas esimerkiksi vapaa-aikaan, harrastuksiin ja vaatteisiin kulutetaan enemmän rahaa kuin koskaan aiemmin. Siirtymä palveluyhteiskuntaan on vähentänyt teollisuudesta koituvia päästöjä, mutta samaan aikaan kulutuksen päästöt ovat kasvaneet. Tähän on syynä muun muassa se, että tavarat ja palvelut liikkuvat globaalisti maiden välillä enemmän kuin aiemmin. (Hinton 2015.)

Kestävän kulutuksen tutkimuksessa on erityisesti 2000-luvulla alkanut korostumaan käytäntöteorioiden (engl. *practice theories*) hyödyntäminen (Evans 2019). Käytäntöteoriat vaikuttavatkin olevan nyt kulutustutkimuksen valtavirtaa. Tästä syystä tutkielmassa huomioidaan kulutuksen voivan tarkoittaa käytäntöteorioiden mukaisesti asioiden hankinnan (engl. *acquisition*) lisäksi niiden omaksi ottamista (engl. *appropriation*) ja arvostamista (engl. *appreciation*) (Paterson 2006; Sarpila 2014; Warde 2014). Omaksi ottaminen viittaa siihen, miten hyödykkeitä käytetään niiden hankinnan jälkeen ja valottaa sitä, millaisia merkityksiä hankituille asioille annetaan (Paterson 2006; Evans 2019). Sillä, minkä ikäinen henkilö on tai mitä sukupuolta hän edustaa voi olla vaikutusta siihen, millä tavoin hyödykkeet otetaan käyttöön (Gram-Hanssen 2011, 66). Omaksi ottamisen prosessi tekee asiasta osan itseä ja muokkaa myös ihmisen omia käytäntöjä. Uusista asioista tulee ennen pitkää osa henkilön rutiineja ja toimintatapoja. Uusien asioiden omaksi ottaminen ei siis tarkoita sitä, että asiat sulautuvat niiden käyttäjään, vaan ne myös muuttavat käyttäjänsä. (Gram-Hanssen 2011.) Arvostaminen taas viittaa kulutuksen herättämiin tunnereaktioihin ja liittyy vahvasti esimerkiksi maun käsitteeseen (Evans 2019).

Näiden määritelmien perusteella tässä tutkielmassa kuluttamisella tarkoitetaan sekä ostopäätöksiä esimerkiksi ruokaan ja käyttötavaroihin liittyen, että jatkuvia kustannuseriä kuten asumista, lämmitystä ja liikkumista paikasta toiseen. Lisäksi kuluttamisella viitataan erilaisten ostopahtumien lisäksi myös ostamisen jälkeiseen tavaroiden tai muiden hyödykkeiden käyttöön sekä niiden hävittämiseen niiden tultua elinkaarensa päähän. (Halkier ym. 2017; Evans 2019.) Hävittämisen käsite on kuluttamisen näkökulmasta tarpeellinen lisäys edellä kuvattuihin kuluttamisen tapoihin, sillä se on erityisesti viime aikoina kerännyt huomiota kestävään kuluttamiseen liittyen (Halkier ym. 2017).

Evans (2019, 503) on argumentoinut, että kestävän kulutuksen tutkimuksessa ei oteta riittävästi huomioon kulutussosiologian laajempia teemoja ja historiaa. Shove ja Warde (2002) taas ovat huomauttaneet, että koska iso osa ympäristön kannalta merkittävästä kulutuksesta on tiedostamatonta ja näkymätöntä, kuten esimerkiksi energian ja veden kulutus, niin kulutusteoriat, jotka keskittyvät tiedostavaan ja erottautumiseen pyrkivään kulutukseen eivät toimi tämän aihepiirin suhteen. Ihmiset kuluttavat eri tavoin huomiota herättäviä (engl. *conspicuous*) ja herättämättömiä (engl. *inconspicuous*) asioita. Kaikki kulutus ei siis toimi samalla logiikalla. (Evans 2019, 504–506).

Siinä missä käytäntöteoriat korostavat kulutuksen arkisuutta ja toistuvuutta, voidaan myös esittää, että ihmiset hakevat kulutuksellaan jotain symbolista merkitystä ja omaa identiteettiään tai elämäntyyliään (Purhonen, Gronow, Heikkilä, Kahma, Rahkonen ja Toikka 2014). Sekä käytännöt että identiteetin rakentumiseen perustuvat kulutuspäätökset syntyvät kuitenkin sosiaalisessa kontekstissa. Kuluttaminen antaa ihmisille väylän tuntea yhteenkuuluvuutta muihin ihmisiin ja mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Kulutus ei siis koskaan ole pelkästään tiedostamatonta, käytäntöjen mukaisesti toimivaa taloudellista toimintaa, mutta ei myöskään ainoastaan rationaalista, oman identiteetin ja elämäntyylin rakentamiseen liittyvää toimintaa. Eri teorioita on syytä tarkastella rinnakkain, jotta voidaan saada ymmärrys siitä, millainen rooli elämäntyyliillä ja kulutuskäytännöillä on esimerkiksi eettisen ja kestävän kuluttamisen kannalta.

Kuluttajuus ja kansalaisuus risteävät yhteiskunnan eri areenoilla. Ihmisten voidaan sanoa elävän kulutusyhteiskunnassa, jossa heidän osallistumisensa yhteiskunnan toimintaan määrittyy sen perusteella, miten he kuluttavat (Sarpila 2014). Kulutuskulttuuri, siinä missä muutkin kulttuurin ilmenemismuodot, muodostuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Pecoraro 2016). Kulutustutkimuksen suuntausta, joka tutkii kulttuurin ja kulutuksen välistä yhteyttä kutsutaan kulutuksen kulttuuriteoriaksi. Se ei kuitenkaan ole varsinainen teoria, vaan yhtä kulutustutkimuksen perinnettä kuvaava käsite. Suuntauksen sisällä on eroavaisuuksia esimerkiksi sen suhteen, halutaanko kulutusta tarkastella yksilön vai laajemmin kulttuurin näkökulmasta (Arnould & Thompson 2005; Belk 2017.) Koska yksiselitteistä oikeaa vastausta tähän ei ole vaan kyse on ymmärryseroista, tarkastellaan tässä tutkimuksessa kulutusta sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta.

Kansalaisuus ja yhteiskuntaan osallistuminen viittaavat kollektiiviseen, jopa solidaariseen toimintaan. Kulutusyhteiskunnassa korostuvat kuitenkin yksilöiden omat valinnat (Pecoraro 2016). Kulutuksen vaikutukset ympäristöön myös osuvat eniten siihen matalatuloisempaan osaan väestöstä, joka todellisuudessa kuluttaa myös vähiten (Hinton 2015, 237). Ylikulutuksen vaikutukset eivät siis jakaudu tasaisesti. Kulutusyhteiskunta ja sen toiminta eivät ole kestävän kehityksen periaatteiden mukaista toimintaa, sillä maapallo ei tule kestäväksi tulevaisuudessa jatkuvaa ylikulutusta.

Nämä ovat lähtökohdat, joiden perusteella tässä tutkielmassa pyritään erilaisten kulutuskäytäntöjen ja rutiininomaisen toiminnan kautta löytämään viitteitä kestävästä kuluttamisesta sekä kulutuksen limittymisestä elämäntapaan ja -tyyliin. Tutkielma tarkastelee lisäksi eettisen kulutuksen viimeaikaista tutkimusta ja määrittelyjä. Seuraavaksi esitellään tarkemmin, mitä kulutuksen käytäntöteorioilla tarkoitetaan ja miten ne liittyvät kestäväan kehitykseen. Tämän jälkeen tarkastellaan sitä, miten kulutus näyttäytyy identiteetin ja elämäntyylin rakentajana. Lopuksi pyritään erottelemaan toisistaan kestävan kuluttamisen kentällä risteäviä käsitteitä toisistaan.

3.1 Kulutus käytäntönä

Käytäntöteoriat tarjoavat yhden näkökulman, jonka kautta tutkijat hakevat selitystä sille, miksi ihmiset kuluttavat niin kuin kuluttavat. Käytäntöteorioiden keskiössä ovat rutiinit, käytännöt ja vakiintuneet kuluttamisen tavat, joiden mukainen toiminta ei vaadi kuluttajalta erityisen syvällistä ajattelua tai perusteellista harkintaa (Warde 2015). Tietynlaisen kulutuksen toistuvuus on siis käytäntöteorioiden keskiössä (Warde 2014). Käytäntöteoriat argumentoivat, että ihminen ei juuri tee rationaalisia valintoja (Mt.). Ihminen saattaa ostaa kaupasta esimerkiksi tietyt perustuotteet lähinnä siksi, että on tottunut ostamaan niitä eikä arkielämässään kyseenalaista, voisiko niille olla jokin kestävämpi vaihtoehto. Käytäntöteoriat ovat siis vastalause taloustieteen *homo oeconomicukselle*, rationaaliselle kuluttajalle (ks. Räsänen 2014), joka tekee valintansa järkipäisistä syistä. Teoriat antavat myös vastapainoa ajatussuunnalle, joka näkee kulutuksen perustuvan identiteetin rakentamiseen ja elämäntyylin ilmaisemiseen (ks. Longhurst, Bagnall & Savage 2001; Van Acker, Goodwin & Witlox 2016). Käytännöt ovat kuitenkin muodostuneet osana samoja sosiaalisia prosesseja, joilla ihmiset luovat

identiteettiään ja elämäntyyliään. Tästä syystä kulutusta ei käytäntöjen valossa tarkasteltaessakaan ole mahdollista täysin erottaa identiteettikysymyksistä, vaan ne kulkevat kulutustutkimuksessa rinnakkain.

Kestävää kulutusta tarkasteltaessa kulutus käytäntönä on olennainen näkökulma siksi, että siirtymä kestävyyskulutuskäytännöissä vaatii valmiuksia muutokseen. Tällainen muutos vaatii sitä enemmän vaivannäköä, mitä rutinoituneempia ihmisen kulutuskäytännöt ovat. Mikäli halutaan muuttaa ihmisen kulutustottumuksia kestävämmiksi, on ymmärrettävä sitä, miksi heidän kulutustottumuksensa ovat muodostuneet sellaisiksi kuin ne ovat. Käytäntöteoriat ovatkin saaneet suosiota viime vuosikymmenten aikana erityisesti kestäväan kehitykseen liittyvässä tutkimuksessa. Viime aikoina on tutkittu esimerkiksi sitä, millaiset vaikutukset kotitalouksien arkisella kuluttamisella on ilmastomuutokseen. Yksityiset kulutusmenot muodostavat julkisia kulutusmenoja suuremman osuuden bruttokansantuotteesta. Tämän perusteella voidaan todeta, että yksityisellä kulutuksella on suuri merkitys myös kestäväan kehityksen tavoitteisiin. Kulutustutkimuksessa on tästä syystä haluttu perehtyä siihen, mistä kotitalouksien arkinen kulutus muodostuu ja mistä tämä johtuu (Warde 2014, 287). Käytännöt vaativat muodostuakseen erilaisia tekijöitä. Käytäntöjen muodostuminen vaatii ihmisiltä esimerkiksi tietotaitoa ja ymmärrystä sosiaalisista normeista sekä omaksutuista tavoista (Gram-Hanssen 2011). Mikäli halutaan lähteä muuttamaan ihmisten opittuja käytäntöjä, vaikuttaa tehokkaimmalta keinolta pyrkiä muuttamaan niitä tekijöitä, jotka pitävät käytäntöjä kasassa (Mt.).

Kotitalouksien arkinen kulutus koostuu jatkuvista menoista, kuten asumisesta, energiasta, liikkumisesta ja ruoasta. Tällainen arkinen kulutus on usein hyvin tavanomaista ja muodostuu erilaisista sosiaalisesti uppoutuneista käytännöistä, jotka eivät arjessa juurikaan pistä silmään. (Soneryd & Ugglä 2015.) Arkinen kulutus nojaa pitkälti erilaisiin tapoihin ja rutiineihin tietoisien valinnan sijaan (Halkier 2001, 26). Käytäntöinä voidaan tutkia myös sitä, miten kotitaloudessa on järjestetty kierrätys ja kuinka pitkä käyttöikä tavaroilla on. Suurin osa ihmisen arkisesta kulutustoiminnasta on siis sellaista, joka ei vaadi ihmiseltä kovin painokasta ajatustyötä.

Ruoka on siitä erityinen kulutuksen kohde, että se on loppujen lopuksi ainoa asia, jota ilman ihminen ei voi elää. Voidaan toki argumentoida, että turvallinen asuminen ja vaatetus ovat ihmisarvoisen elämän edellytyksiä, mutta ilman ruokaa ei eläminen ole mahdollista. Samaan aikaan ruokaan liittyy kuitenkin runsaasti erilaisia symbolisia

merkityksiä ja sillä on merkittävä rooli myös kestävässä kuluttamisessa. Tänä päivänä puhutaan runsaasti siitä, millainen hiilijalanjälki esimerkiksi liha- ja maitotuotteilla on. Ollakseen hyvin arkinen ja rutiininomainen kulutuskohde, ruokaan liittyy paljon muitakin ulottuvuuksia. Esimerkiksi käsitykset ”hyvästä mausta” kytkeytyvät ruoan paljastamaan sosioekonomiseen asemaan (Purhonen ym. 2014; Warde 2014). Ruokailutottumukset ilmentävät siis sitä, miten rutiinit ja käytännöt sidostuvat identiteetin rakentumiseen ihmisten arjessa.

Käytännöt ovat hyvin perustavanlaatuisesti omaksuttuja kulutustottumuksia ja muita elämäntavan ilmentymiä, joten niiden muuttaminen saattaa olla erityisen haastavaa. Vaikeinta on tehdä muutosta asioihin, jotka on tehty samalla tavoin jo pitkän aikaa. Käytännöt saattavat kuitenkin syntyä myös nopeasti ja juurtua osaksi yhteiskunnan toimintaa. Tästä hyvänä esimerkkinä voisi toimia suomalaisten lihankulutus. Vielä sata vuotta sitten suomalaiset söivät maltillisesti punaista lihaa ja liha nähtiinkin ennen kaikkea ylläilystuotteena (Kylli 2021). Viimeistään sotavuosien jälkeen lihankulutus lähti kuitenkin nopeaan kasvuun (Mt.). Kun vuonna 1970 suomalainen kulutti vuodessa noin 50 kiloa lihaa, oli tämä luku vuonna 2021 jo noin 79 kiloa (Lihatiedotus.fi 2022). Lihantuotanto oli ennen maatalouden tehoistumista melko työlästä ja kuluttajatkkin ostivat lihatuotteensa useimmiten kokonaisina paloina. 1900-luvun jälkipuoliskolla suosiota alkoivat enemmän ja enemmän nauttia erilaiset puolivalmisteet ja valmiiksi pilkotut, nopeasti valmistettavat lihatuotteet. (Kylli 2021.)

Liharuokien yleistymisessä ei ole kyse pelkästään siitä, että sen sisältämiin valkuaisaineisiin ja proteiineihin olisi havahduttu, vaan lihan arvostukseen on vaikuttanut myös nationalismin mukanaan tuoma pohdinta siitä, miten erilaiset kansat syövät ja mitkä kansat ovat muita voimakkaampia (Kylli 2021). Liha oli siis heti yleistymisensä alussa myös poliittinen kysymys. Lisäksi lihansyönnin kasvu on yhdistetty eri puolilla maailmaa kasvavan elintason sivuilmieksi.

Vaikka runsas lihankulutus on suomalaisittain melko uusi ilmiö, on se tänä päivänä vakiintunut osa suomalaisten kulutuskäytäntöjä. Vaikka nykyään pystytään osoittamaan lihankulutuksen haitalliset vaikutukset ympäristölle ja ihmisten terveydelle, erityisesti valkoisen lihan, eli erilaisen siipikarjan suosio on edelleen jatkanut kasvuaan (Kylli 2021). Tämä ilmiö tuokin konkreettisella tavalla näkyväksi kestävä kehityksen tavoitteiden ja kulutuskäytäntöjen välisen ristiriidan – pelkkä tieto siitä, millaiset vaikutukset kulutuksella on ympäristölle ja yhteiskunnalle ei riitä. Voidakseen muuttaa

käytäntöjä, kuluttajan tulisi tehdä aktiivisesti tietoisia valintoja ostoksilla ollessaan ja punnita ostamiaan tuotteita kestävän kehityksen näkökulmasta.

Ihmisten kulutuskäytäntöjä on pyritty muuttamaan kestävämpään suuntaan esimerkiksi erilaisten uusien teknologioiden ja muotoilun avulla (Pettersen 2016; Gram-Hanssen 2011). Televisioista on pyritty tekemään energiatehokkaampia, mutta samanaikaisesti televisionkatselun tottumukset ovat muuttuneet (Pettersen 2016). Television katselun yhteydessä saatetaan esimerkiksi samaan aikaan käyttää jotain toista älylaitetta, jolloin television katselun aikainen energiankulutus ei vähenekään energiaa säästävästä televisiosta huolimatta (Mt.). Tutkimusten perusteella voidaan todeta myös, etteivät uudet energiaa säästävät tai arkea helpottavat teknologiset innovaatiot automaattisesti tarkoita sitä, että ihmiset omaksuisivat ne välittömästi osaksi omaa arkeaan, sillä uuden teknologian omaksuminen ei ole aina kuluttajille kovin helppoa. Esimerkiksi uusien energiankulutuksen käytäntöjen omaksuminen voi vaatia kuluttajilta laajempaa sosiaalista muutosta yhteiskunnassa, eli uudenlaisia tapoja ja normeja. (Gram-Hanssen 2011.) Teknologiset innovaatiot eivät siis itsessään ratkaise kulutuksesta aiheutuvia päästöjä, jos käytännöt ja asenteet eivät muutu (Pettersen 2016).

Myöskään huoli ympäristöstä ei kuitenkaan välttämättä yksin riitä käytäntöjen muuttamiseen, jos ihmisen asennoituminen kulutusta kohtaan muuten on sellainen, ettei yksilön toimilla ole vaikutusta tai muut kulutukseen liittyvät prioriteetit ohittavat huolen ympäristöstä. Esimerkiksi kotitalouksien arkinen energiankulutus on usein vahvasti tapoihin ja tottumuksiin sidoksissa. Energiankulutus saattaa olla myös kuluttajalle täysin näkymätöntä ja muodostua sähkönkulutuksesta, jota erilaiset kotoa löytyvät laitteet ja kodinkoneet käyttävät silloinkin, kun ne eivät ole varsinaisesti päällä vaan valmiustilassa. Laitteiden valmiustilassa pitäminen saattaa muodostaa keskimäärin jopa kymmenen prosenttia kotitalouksien sähkönkulutuksesta. Käytännöiksi muodostuneiden kulutustottumusten muuttaminen voi siis olla haastavaa monestakin syystä. Tutkimuksissa on kuitenkin käynyt ilmi, että muutokset joissain käytännöissä esimerkiksi energiankulutuksen suhteen voivat edesauttaa toisten käytäntöjen muuttamista. Käytännöt ovat nimittäin usein vahvasti keskenään limittyneitä, jolloin käytäntöjen muuttaminen voi synnyttää ketjureaktioita. (Gram-Hanssen 2011.)

3.2 Kulutus identiteetin ja elämäntyylin rakentajana

Kulutuksen avulla ihmiset voivat ilmaista itseään, rakentaa identiteettiään ja osoittaa muille ihmisille, millaista sosiaalista viiteryhmiä he edustavat (Longhurst ym. 2001; Warde 2015). Siinä missä ihmiset aiemmin identifioivat itsensä vahvasti työnsä kautta, ilmaisevat he tänä päivänä itseään enenevissä määrin kulutustottumustensa ja vapaa-ajanviettopojensa kautta (Tonkiss 2006). Kulutuksen kautta identifioituminen linkittyy tämän myötä myös kestäviin kulutustottumuksiin. Siinä missä jotkut ihmiset saattavat vihreitä tuotteita kuluttamalla ilmaista välittävänsä ympäristöstä ja olevansa tiedostavia kansalaisia, toisten ihmisten identiteettiin ”ekotuotteiden” kuluttaminen ei sovi ollenkaan. Kulutus onkin keino paitsi vahvistaa omaa identiteettiään, myös muodostaa käsitys muista ihmisistä ja erottautua heistä (Sarpila 2014). Se, miten kestäväksi tai eettiseksi kuluttajaksi henkilö identifioituu tai ei identifioitu, voi antaa viitteitä siitä, miten hän ylipäätään tarkastelee kestävästä kehitystä käsitteenä.

Kulutuksen tarkasteleminen käytäntönä on tuonut esiin sitä, millaisia asioita voidaan pitää yhteiskunnassa tavallisina (Ilmonen 2001). Myös pyrkimys määritellä jonkinlainen vastuullinen ja ympäristötietoinen kuluttaja tuo näkyväksi myös niitä arvoja ja normeja, joita liitetään tavalliseen kuluttamiseen (Soneryd & Ugglä 2015). Käsitys tavallisesta ja poikkeavasta toiminnasta siis muodostuu, kun niiden rajat hahmotellaan esiin. Kestävän kuluttamisen voi katsoa olevan jonkinlainen poikkeama normiin. Ihmiset saattavat myös omaksua yhteiskuntaluokkansa mukaisia kulutuskäytäntöjä ilmaistakseen omaa tavallisuuttaan. Pyrkimys tavallisuuteen ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että ihmiset haluavat ilmaista itseään kulutuksensa kautta. Päin vastoin, ihmiset saattavat tavallisella kuluttamisellaan haluta ilmaista olevansa ”aitoja” ihmisiä. (Longhurst ym. 2001, 140.) Tämä on osoitus siitä, miten liikkuva käsite normaalius tai tavallisuus tosiasiallisesti on.

Ihmisten kulutusvalinnat kytkeytyvät myös elämäntyylin käsitteeseen (Van Acker ym. 2016). Elämäntyyllillä viitataan siihen, miten ihmiset työskentelevät ja käyttävät vapaa-aikaansa, mitä he harrastavat, syövät ja pukevat ylleen. Se koostuu rutiineista, käytännöistä ja tietoisista valinnoista. Elämäntyyliin vaikuttavat tänäkin päivänä ihmisten luokkatausta, ikä ja sukupuoli sekä sosiaalinen ympäristö, jossa vaikutteet muodostuvat ja jossa niitä omaksutaan. (Mt.) Elämäntavalla ja identiteetillä on siis merkitystä siinä, miten valmiita ihmiset ovat omaksumaan kestäviä kulutuskäytäntöjä elämäänsä.

Käytäntöjen ja identiteetin voidaan näin katsoa toimivan erilaisissa kulutusprosesseissa käsi kädessä, sillä ne muodostuvat osin toistensa vaikutuksesta.

Bourdieu (1987) on argumentoinut, että erilaiset ihmisen hallitsevat pääomat vaikuttavat siihen, millaiseen luokkaan ihminen kuuluu ja millaiseksi hänen elämäntyyliinsä muodostuu. Sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman määrä ja laatu siis määrittävät hänen mukaansa sen, millaisen sosiaalisen statuksen ihminen voi saavuttaa. Pääomat vaikuttavat myös yksilön habitukseen, eli käytännön toiminnan kautta muodostuvaan ulkoiseen ilmentymään hänen pääomistaan ja sosiaalisesta statuksestaan. Pääomat ja habitus ovat Bourdieun mukaan merkittävässä roolissa siinä, millaiseksi yksilön kulutus muodostuu ja miten hän pyrkii luomaan identiteettiään sosiaalisen toimintansa kautta. Habitusta uusinnetaan käytäntöjen ja normien kautta. (Bourdieu 1987.) Bourdieun teorit habituksesta ja erottautumisesta kulutuksen kautta ovat kulutustutkimuksen peruskäsitteitä, joihin myöhempi tutkimus on vahvasti nojannut (Longhurst & Savage 1996).

Kuten aiemmin todettua, liittyy käytäntöjen muodostumiseen omaksi ottamisen (engl. *appropriation*) näkökulma (Warde 2014). Uuden hankinnan tehtyään ja sen käytön omaksuttuaan ihminen voi ilmaista muuttuneita käytäntöjään muille ihmisille ja siten vaikuttaa heidän käytäntöihinsä (Ilmonen 2004). Kasvissyönti voisi olla toimiva esimerkki siitä, miten tietynlaisesta kulutustoiminnasta tulee uudenlainen käytäntö ja samalla osa identiteettiä. Tämä toiminta voi saada muutkin ihmiset kiinnostumaan kasvissyönnistä ja näin muuttamaan omia kulutuskäytäntöjään.

Kulutuksen kaltainen taloudellinen toiminta on aina sosiaalisesti orientoitunutta siinä mielessä, että materialistiset pyrkimykset ovat yhteydessä muihin itsekkeisiin tavoitteisiin, kuten pyrkimys hyväksyntään, statukseen ja valtaan (Portes 2010). Nämä kaikki vaativat vuorovaikutusta muihin ihmisiin ja riippuvat muiden ihmisten mielipiteistä ja hyväksynnästä. Ihmiset eivät koskaan voi toteuttaa taloudellisia pyrkimyksiään täysin itsekkäistä lähtökohdista, sillä tämä saisi muut ihmiset reagoimaan negatiivisesti. (Portes 2010.) Myös statuskilpailu lisää ihmisten painetta kuluttaa ja ilmaista identiteettiään kuluttamisen kautta. Tutkimusten mukaan myös suuret tuloerot edesauttavat sitä normia, että kuluttamisella tavoitellaan jotain itseä suurempaa (Wilkinson & Pickett 2011). Tämän perusteella voisi siis esittää, että yhteiskunnallinen tasa-arvoisuus ja tulojen tasainen jakautuminen edesauttaisivat siirtymässä kohti kestävämpiä vaihtoehtoja. Identiteetin ja statuksen vahvistamiseen pyrkivää toimintaa

lienee mahdotonta kytkeä irti kulutuskäytännöistä, joten näkisin, että ne on syytä ottaa huomioon kestävään kehitykseen pyrkivässä toiminnassa.

3.3 Kestävän kuluttamisen käsitteistöä ja toimintaperiaatteita

Sosiologisessa tutkimuksessa on viime vuosikymmenten aikana saanut yhä enemmän jalansijaa ympäristönäkökulman yhdistäminen yhteiskunnalliseen tarkasteluun (Pellow & Nyseth Brehm 2013). Kestävän kuluttamisen tutkimuskentällä risteilee useita käsitteitä, jotka rinnastuvat ja limittyvät vahvasti toistensa kanssa; kestävä kuluttamisen lisäksi puhutaan esimerkiksi vihreästä, eettisestä ja poliittisesta kuluttamisesta. Kestävää kuluttamista käsittelevä tutkimus vaikuttaa sijaitsevan ympäristötieteiden, sosiologian sekä politiikan- ja taloustutkimuksen risteämiskohdassa. Eettisen ja kestävä kulutuksen tutkimus keskittyi aiemmin erityisesti markkinatutkimukseen, jolla pyritään selvittämään kuluttajien ostovalmiuksia ja motivaatioita (Pecoraro 2016). Eettisyyteen pyrkivien kuluttajien kartoittaminen onkin yrityksille kannattavaa, sillä yritysvastuu on iso trendi yhteiskunnassa. Eettisten kuluttajien ympärille muodostuu kysyntää ja tarjontaa ja uudenlaisia niche-markkinoita, joihin markkinatalouden toimijoiden kannattaa vastata (Adams 2015). Seuraavaksi eritellään tarkemmin, mitkä ovat kestävä kuluttamisen kannalta keskeisimpien käsitteiden ominaispiirteet ja kysymykset.

Eettinen kulutus saa alan kirjallisuudessa monipuolisesti erilaisia merkityksiä. Koska eettinen kuluttaminen tapahtuu alati muuttuvassa maailmassa, on se käsitteenä dynaaminen ja siksi haastava määritellä universaalisti ja kaiken kattavasti (Pecoraro 2016, 80). Maria Pecoraro (2016) on argumentoinut väitöstutkimuksessaan, että eettistä kuluttamista voi käyttää eräänlaisena yläkäsitteenä muille risteäville kulutuksen käsitteille. Eettisen kuluttamisen tutkimuksessa on hyödynnetty useita filosofisen etiikan teorioita; niiden perusteella eettistä kuluttamista voidaan tarkastella monista näkökulmista. Näitä ovat esimerkiksi pyrkimys hyvän elämän elämiseen, omien velvollisuuksien ymmärtäminen globaalissa kokonaisuudessa, oman toiminnan seurausten tunnistaminen, erilaisten näkökulmien huomioon ottaminen ja arvostus yhteisöä ja muita ihmisiä kohtaan. Eettisen kuluttamisen omaksuminen edellyttää ihmiseltä siis esimerkiksi tällaista eettistä pohdintaa. (Pecoraro 2016.) Eettinen kuluttajuus voi tarkoittaa tällöin käytännössä sitä, että ihminen pyrkii huomioimaan kulutuksensa ympäristövaikutukset sekä työolot paikassa, jossa hänen ostamansa tuote on

valmistettu. Eettinen kuluttaja saattaa pohtia esimerkiksi työntekijöiden oikeuksia ja hyvinvointia sekä asekaupan inhimillisiä vaikutuksia. (Carrington, Neville & Whitwell 2010; Hinton 2015.) Eettistä kuluttamista edustavat osaltaan myös sellaiset kuluttajat, jotka pyrkivät vapaaehtoisesti yksinkertaisuuteen. Tällä tarkoitetaan kuluttajia, jotka ovat valmiita yksinkertaistamaan kulutustottumuksiaan ja ostamaan vähemmän mutta laadukkaampia asioita. Heidän on tutkimuksissa tunnistettu arvostavan esimerkiksi pitkää käyttöikää ja mahdollisuutta korjata, käyttää uudelleen ja lainata tavaroita. (Hinton 2015.)

Pecoraro (2016) on esittänyt, että eettistä kuluttamista leimaavat ristiriitaisuus ja jännitteet, jotka ovat osa nykypäivän kulutuskulttuuria. Eettinen kuluttaminen ei siis ilmiönä typisty yksilöiden tekemään harkintaan kulutuksensa suhteen, vaan on sidoksissa yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin, arvoihin ja moraaleihin. Pecoraron (2016, 74) mukaan kuluttajat ratkovat eettiseen kuluttamiseen liittyviä ristiriitaisuuksia erilaisin arjen toimintoihin kytkeytyvin käytännöin ja merkityksellistävät eettiseen kuluttamiseen liittyviä abstrakteja arvoja ja käsitteitä arkielämästä tuttuihin konkreettisiin asioihin.

Kestävä kuluttaminen viittaa käsitteenä kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti siihen, että pyritään kuluttamaan siten, ettei siitä aiheutuisi haittaa tulevaisuuden ihmisille (Pecoraro 2016). Kestävässä kuluttamisessa huomioidaan siis kestävyiden sosiaalinen, ekologinen ja taloudellinen näkökulma. Myös YK:n Agenda 2030-tavoitteisiin on otettu mukaan pyrkimys kulutuksen kestävyteen (ks. esim. [kestavakehitys.fi](https://www.kestavakehitys.fi) 2022). Tutkimuskirjallisuuden perusteella vaikuttaa myös siltä, että kestävä kulutus ottaa eettistä kulutusta vahvemmin huomioon taloudellisen kestävyiden näkökulman. Eettinen kulutus näyttää myös käsitteenä keskittyvän laajempaan eettiseen pohdintaan, kun taas kestävä kulutus kiinnittää huomion siihen, millainen kulutus aiheuttaisi tulevaisuuden ihmisille vähiten ongelmia. Eettinen kulutus vaikuttaa laajemmalla ja kestävää kulutusta monimerkityksellisemmältä käsitteeltä, joskin käsitteet risteävät ja kestävä kulutus mahtuu pitkälti eettisen kuluttamisen alaisuuteen.

Kestävää kulutusta käsittelevässä kirjallisuudessa on määritelty ”heikko” ja ”vahva” kestävä kulutus. Heikolla kestävällä kulutuksella tarkoitetaan kulutusta, joka pyrkii vihertämään nykyisiä kulutuskäytäntöjä juurikaan muuttamatta status quo’ta, luottaen siihen, että teknologiset innovaatiot ja eettisiä tuotteita suosimalla myös markkinavoimat ratkaisevat kulutuskulttuurin ongelmat itsenäisesti. (Hinton 2015.) Heikko kestävä kulutus vaikuttaa typistävän kulutusyhteiskunnassa elävän kansalaisen vaikutusmahdollisuudet lähinnä siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä on kaupassa

tehdä valintojaan. Vahva kestävä kulutus taas tarkoittaa sitä, että kuluttajat vaativat yhteiskunnallista uudelleenjärjestäytymistä ja kulutuksen oikeudenmukaisuutta, sekä kritisoivat talouskasvua ja sen vaikutuksia (Hinton 2015). Huomionarvoista on se, että heikon ja vahvan kestävä kulutuksen käsitteitä ei pidä sekoittaa heikkoon ja vahvaan kestävään kehitykseen (ks. Heikkurinen 2014), joiden merkitykset avattiin tarkemmin luvussa 2.0.

Rion kokouksessa eli Earth Summit’issa 1992 kestävä kulutus lisättiin ensimmäistä kertaa kansainväliseen menettelytapa-tavoitteeseen. Tällöin kestävä kulutus määriteltiin siten, että tarpeessa olevat ihmiset saisivat mahdollisuuden kuluttaa ja ne, joilla on jo mahdollisuudet kuluttaa, tekisivät sitä ekotehokkaasti (engl. *eco-efficiency*). Tällaisten reunaehtojen myötä kestävä kulutus kehystettiin siis yhteensopivaksi talouskasvun kanssa. Ohjelmassa kyllä pyrittiin kannustamaan maita arvioimaan talouskasvun merkitystä ja tarpeellisuutta sekä tarkastelemaan kehitystä ja hyvinvointia vaihtoehtoisilla tavoilla, mutta varsinaista talouskasvukriittisyyttä ei juuri esitetty. (Hinton 2015, 239–240). Tämä vaikuttaa olevan linjassa myös tämän päivän kestävä kehityksen tavoitteiden kanssa. Esimerkiksi YK:n Agenda 2030-tavoitteisiin sisältyy kaikkia koskevan kestävä talouskasvun tavoittelu (kestavakehitys.fi 2022).

Myös vihreän kuluttamisen voidaan katsoa lukeutuvan eettisen kuluttamisen rinnakkaiskäsitteisiin (Carrington ym. 2010). Vihreä kuluttaminen on määritelty kirjallisuudessa esimerkiksi siten, että kuluttaja pyrkii siihen, etteivät hänen tekemänsä kulutusvalinnat tekisi haittaa ympäristölle. Vihreä kuluttaja haluaa esimerkiksi suojella uhanalaisia eläimiä ja välttää tarpeettoman kärsimyksen aiheuttamista. Myös reilun kaupan tuotteiden suosiminen ja muu työehtojen toteutumisen seuraaminen, sekä luonnonmukaisesti tuotetun lihan ostaminen nähdään vihreänä kuluttamisena. (Gilg, Barr & Ford 2005; Freestone & McGoldrick 2008; Akenji 2014.) Yleisesti voidaan esittää, että vihreä kuluttaminen korostaa ennen kaikkea kulutustottumusten ekologisia vaikutuksia (Pecoraro 2016). Vihreä kuluttaminen vaikuttaa kuitenkin käsitteenä mahtuvan hyvin eettisen kuluttamisen alle, sillä sen peruseriaatteena on huomioida kuluttamisessa oman edun ohella myös kulutuksen vaikutukset muihin toimijoihin.

Lewis Akenji (2014) on tehnyt tutkimuksessaan selvän jaon niin kutsutun vihreän konsumerismin ja kestävä kulutuksen välillä. Akenji ottaa tutkimuksessaan kriittisen asenteen vihreää konsumerismia kohtaan, esittäen että se vie yhteiskunnan huomion väärin asioihin: vaikka vihreä kulutus onkin lisääntynyt yhteiskunnassa, on kulutus

määrällisesti jatkanut kasvamistaan. Vihreä kuluttajuus keskittyy myös melko kapealaisesti kulutuksen kestävyteen ottaessaan huomioon lähinnä energiatehokkaat valmistustavat, kuluttajan käytöksen ja ostettujen asioiden hävittämisen jätteeksi niiden käytön jälkeen (Mt).

Eettisen, kestävän ja vihreän kuluttamisen kanssa vahvasti risteytyvä käsite on poliittinen kuluttaminen. Tällä tarkoitetaan kuluttamista, jolla pyritään poliittisen mielipiteen ilmaisuun (Pecoraro 2016). Poliittisesti kuluttava ihminen pyrkii siis kulutuspäätöksillään ottamaan kantaa asioihin tai jopa muuttamaan sitä, millaisille asioille on kysyntää. Tämän huomioiden voidaan ajatella, että eettinen kuluttaminen on aina myös poliittista, sillä sen motiivina on maailman muuttaminen (Carrington ym. 2016; Pecoraro 2016). Huomionarvoista on kuitenkin se, että poliittisella kuluttamisella saattaa olla myös muita tavoitteita kuin pyrkimys eettisyyteen. Poliittisen kuluttamisen taustalla voivat olla esimerkiksi kuluttajan omat hedonistiset tavoitteet ja halu erottua kuluttamisellaan muista (Jallinoja, Vinnari & Niva 2019).

Poliittisessa kuluttamisessa on usein käytännössä kyse siitä, että joko ostetaan tai jätetään ostamatta jotain tuotteita omien periaatteiden mukaisesti. Tällöin puhutaan boikoteista tai buycoteista, joissa ihminen joko kieltäytyy ostamasta jotain ongelmallisena pitämäänsä tuotetta, tai toisaalta päättää käyttää rahansa johonkin tiettyyn brändiin tukeakseen sen yritystoimintaa (Halkier 2001; Freestone & McGoldrick 2008; Hinton 2015). Buycoteista voi puhua myös *positiivisena ostamisena* ja boikotit esiintyvät kirjallisuudessa myös termillä *antikuluttaminen* (Pecoraro 2016). Radikaali antikulutus edustaa aiemmin mainitun vahvan kestävän kuluttamisen periaatteita ja tuo näkyväksi tuotteisiin uppoutunutta politiikkaa. Syitä antikuluttamiseen voi olla useita, eikä antikuluttamiseen osallistuvilla ole yhtä yhteistä agenda sille, mitä ostamatta jättämisellä haluttaisiin saavuttaa. (Hinton 2015.) Poliittinen kuluttaminen on kuitenkin suosittu tapa pyrkiä vaikuttamaan. Erinäisissä tutkimuksissa eri puolilta maailmaa on käynyt ilmi, että noin kolmasosa ihmisistä osallistuu poliittiseen kuluttamiseen. (Copeland & Boulianne 2022.)

Kuluttamisen vähentämistä voidaan tarkastella sekä määrällisestä että laadullisesta näkökulmasta (Luukkonen 2020). Tällä tarkoitetaan sitä, että epäeettistä tai epäekologista kulutusta voidaan koittaa määrällisesti vähentää, tai sitten kulutus saattaa pysyä määrällisesti samana, mutta epäeettisten tuotteiden ja palvelujen sijaan valitaan eettisempiä vaihtoehtoja. Sekä määrällinen että laadullinen kulutuksen muutos on keskeistä kestävän elämäntyylin saavuttamiseksi. Kulutusta ei siis tämän perusteella

kannata tutkia yksinomaan antikuluttamiseen liittyen. Kulutuksen muutosta tarkastellessa on kuitenkin huomioitava myös se, että kulutuksen vähentämisellä ei aina ole poliittista tai edes eettistä pyrkimystä, vaan ihminen saattaa pyrkiä kulutustottumuksiinsa minimalismiin ja sitä kautta kontrolliin omasta elämästään (Khamis 2019).

Poliittinen kuluttaminen linkittyy myös vahvasti elämäntyylin käsitteeseen. Ihmiset, jotka haluavat muuttaa elämäntyyliään kestävämpään suuntaan saattavat saada motivaation toiminnalleen siitä, että he pyrkivät vaikuttamaan poliittisesti (Copeland & Boulianne 2022). Tutkimusten perusteella vaikuttaa siltä, että korkeampi koulutusaste lisää todennäköisyyksiä sille, että ihmisen elämäntyyliin linkittyy poliittinen kuluttaminen. Tämä johtuu siitä, että poliittinen toimijuus vaatii yhteiskunnallista valvetuneisuutta ja korkeampi koulutus antaa tällaiselle paremmat edellytykset. (Copeland & Boulianne 2022.)

Eettinen, kestävä, vihreä ja poliittinen kuluttaminen vaikuttavat siis olevan käsitteitä, jotka risteävät ja limittyvät eri tutkimuksissa eri tavoin. Eettinen kuluttaminen vaikuttaa käsitteenä kokoavan muut termit ainakin jossain määrin alleen, joskin esimerkiksi poliittisen kuluttamisen taustalla ei läheskään aina ole eettistä perustetta. Tämän tutkimuksen laajempänä viitekehyksenä toimivat kestävä kehityksen neljä näkökulmaa sekä erilaiset toimet, joilla näitä pyritään edistämään yhteiskunnan eri sektoreilla. Tästä syystä myöhemmin tutkielmassa ja erityisesti analyysivaiheessa sellaiseen kulutustoimintaan, joka on jollain tavalla kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisesti orientoitunutta, viitataan käsitteellä kestävä kulutus.

Katseen kääntäminen kulutuksen kestävyYTEEN ja eettisyyteen saa kiinnittämään huomion siihen, miten arjen käytännöt ja pyrkimykset identiteetin määrittelyyn lomittuvat ja törmäävät. Identiteettien näkökulmasta tarkasteltuna voidaan esittää, että ihmiset luovat kulutuksen avulla omaa elämäntyyliään ja elämänsä narratiivia. Tällaiseen kuluttamiseen lukeutuu siis myös esimerkiksi ruoan, asumisen ja energian kuluttaminen. Käytäntöteorioiden näkökulmasta tarkasteltuna voidaan kuitenkin esittää, että nämä kuluttamisen muodot edustavat ihmisten arjessa monesti huomaamatonta tai jopa tiedostamatonta kulutusta (Evans 2019). Tästä syntyy teoreettinen ristiriita, johon ei vaikuta olevan yksiselitteistä ratkaisua.

Ympäristötietoisuuden ja ympäristöriskien tiedostamisen on havaittu olevan yhteydessä kestävämpiin kulutustottumuksiin. Ihmiset, jotka ymmärtävät enemmän ihmisen toiminnan seurauksista maapallolle tekevät todennäköisemmin myös kestäviä

kulutusvalintoja.

Todennäköisyydet kasvavat erityisesti silloin, kun henkilö pystyy havaitsemaan ympäristöön liittyviä riskejä, joita ihmisen toiminta luonnolle aiheuttaa. (Saari, Damberg, Frömling & Ringle 2021.) Tämän perusteella näkisin, että ihmisten eettistä ja ekologista tiedostavuutta kasvattamalla heitä voisi ohjata kestävämpään suuntaan.

Kestävän kuluttajan profilointi on tutkijoille kuitenkin vaikeaa, sillä vaikka henkilöllä olisi hyvä tahto kuluttaa kestävästi, ei hän sitä välttämättä tee (Howell 2014). Eettistä kuluttamista käsittelevässä tutkimuksessa puhutaan esimerkiksi asenteiden ja toiminnan välisestä kuilusta (engl. *attitude-behaviour gap*), sanojen ja tekojen välisestä kuilusta (engl. *word-deed gap*) ja vihreästä kuilusta (engl. *green gap*). Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisten ajatukset siitä, millaisia kuluttajia he ovat tai pyrkivät olemaan eivät välttämättä kohtaa sen kanssa, miten he oikeasti kuluttavat. (Carrington ym. 2010; Carrington, Zwick & Neville 2016; Pecoraro 2016.) Ihminen saattaa siis tiedostaa, että kuluttaakseen kestävämmän hänen tulisi vähentää esimerkiksi lentomatkojaan ja periaatteessa suhtautuukin positiivisesti lähimatkailuun, mutta ei ole siltikään valmis luopumaan vuosittaisista kaukomatkoistaan. Koska ihmisten aikomukset ja teot eivät useinkaan kohtaa, vaikuttaa siltä, että eettistä ja kestävästä kuluttamista tutkittaessa on tarkasteltava sitä, mitä ihmiset todella tekevät kestävyys eteen. Pelkkiä aikomuksia ja asenteita tutkimalla kasvaa riski siitä, ettei kerätty data vastaakaan asetettuun tutkimuskysymykseen. Asenteet ja arvostukset eivät siis tarjoa riittävästi tietoa käytännön toimista.

Eettistä kulutuskäyttäytymistä kuvaavat mallit esittävät, että henkilön uskomukset vaikuttavat asenteisiin, asenteet aikomuksiin ja aikomukset käytökseen (Carrington ym. 2010, 142). Lipsahdus asenteiden ja lopullisen toiminnan muodostamalla janalla voi siis tapahtua useammassa kohtaa. Lisäksi on otettava huomioon, miten paljon sosiaalinen ympäristö vaikuttaa ihmisen kulutuspäätöksiin. Eettistä kulutusta käsittelevässä tutkimuksessa on aiemmin keskitytty pitkälti tutkimaan juuri asenteita ja aikomuksia, jolloin varsinaisten tekojen tutkiminen on jäänyt vähäisemmäksi (Carrington ym. 2010).

Luukkosen (2020, 39) tutkimuksessa kävi ilmi, että haastateltujen nuorten suomalaisten kulutuksen vähentämisen tavat liittyivät enimmäkseen arkisiin kulutuskäytäntöihin. Näillä tarkoitettiin esimerkiksi ruokaa, liikkumista, vaatteita, hygieniatuotteita ja jätettä. Erityisen paljon haastateltavat toivat esiin vaatteisiin ja ruokaan liittyviä toimia, joilla pyritään vähentämään kulutuksen epäeettisyyttä ja ekologista kuormaa. Tutkimuksessa

kävi myös ilmi, että haastateltujen ihmisten kohdalla kulutuksen vähentäminen tarkoittaa harvoin asioista täysin kieltäytymistä, vaan he ennemminkin pyrkivät löytämään erilaisia eettisiä ja ekologisia vaihtoehtoja, tai rajoittavat kuluttamistaan jonkin verran. (Luukkonen 2020.)

Kuluttamistaan voi kääntää kestävämpään suuntaan myös ennakoimalla tulevia kulutustarpeitaan ja ostamalla tavaroita, joiden uskoo pysyvän käytössä pitkään. Ennakointiin kuuluu myös se, että pyrkii pitämään omaisuudestaan huolta ja näin kasvattamaan sen käyttöikää. Esimerkiksi vaatehuolto ja sisustustrendien välttely edesauttaa sitä, ettei tarpeettomia ostoksia tule tehtyä liian usein. (Luukkonen 2020.) Kuten todettua, ei kulutusta tarkasteltaessa pidä huomioida ainoastaan ostotapahtumia, vaan myös sitä, miten tavaroita käytetään niiden ostamisen jälkeen ja miten ne lopulta hävitetään.

Kun tarkastellaan kuluttamisen roolia identiteettien rakentumisen näkökulmasta, voidaan todeta eettisen ja kestävä kuluttamisen tarjoavan mahdollisuuksia oman identiteettinsä kehittämisessä. Eettisten valintojen tekeminen antaa kuluttajalle mahdollisuuden viestiä itselle ja muille, että hän on ihminen, joka ajattelee ympäristön ja muiden ihmisten parasta. (Pecoraro 2016). Pyrkimys eettisyyteen ei siis asetu suoraan sitä vastaan, miten ihmiset rakentavat identiteettiään kuluttamisen kautta. Toisaalta myös eettisten ja ”vihertuotteiden” vastustaminen voi olla jollekin tärkeä tapa erottautua muista ihmisistä ja ilmaista näkemyksensä yhteiskunnassa voimassa olevia arvoja vastaan. Erilaisten eettisen kuluttamisen diskurssien kautta määrittyvät erilaiset kuluttajaidentiteetit, joista osassa korostuu tarve maailman pelastamiselle ja toisissa esimerkiksi pyrkimys elää hyvää elämää itsensä ja lähipiirinsä vuoksi. Eettisessä kuluttamisessa on kuitenkin nähtävissä myös pyrkimys mielihyvän tuottamiseen itseään varten, joten se ei ole täysin irrallinen tai vastakkainen ”tavallisen” hedonistisen kuluttamisen kanssa (Pecoraro 2016, 81).

Carringtonin ja kollegojen (2010) mukaan tehdäkseen eettisiä kulutusvalintoja tulee kuluttajalla olla selvä ajatus ja suunnitelma siitä, millaisia valintoja hän aikoo esimerkiksi kaupassa tehdä. Kuten käytäntöteorian periaatteita esiteltäessä tuli ilmi, tekee kuluttaja melko harvoin esimerkiksi ruokakaupassa käydessään vakavaa punnitsemista sen suhteen, kannattaako hänen ostaa jokin tietty tuote vai sen eettisempi vierustoveri. Koska arkinen kuluttaminen perustuu totumuksille ja tavoille, vaatisi erityistä mielen lujuutta harkita jokaista ostamaansa elintarviketta. Kukaan tuskin myöskään arjessaan jatkuvasti

kilpailuttaa sähkö sopimustaan ekologisemmaksi tai punnitsee joka kerta ulos lähtiessään, kulkisiko tällä kertaa autolla, pyörällä vai julkisilla kulkuvälineillä.

Vihreää kuilua kuluttamisessa voivat aiheuttaa hyvin arkisetkin sattumukset esimerkiksi ruokaostoksia tehtäessä. Kuluttaja, joka on ajatellut olevansa valmis ostamaan eettisesti tuotetun tuotteen, saattaakin olla varannut liian vähän rahaa mukaansa tai epäeettinen, edullisempi vaihtoehto on asetettu kaupassa houkuttelevammin esille. Kuluttaja saattaa myös yksinkertaisesti unohtaa aiemmin tekemänsä suunnitelman eettisen tuotteen ostamisesta. (Carrington ym. 2010, 141–144.) Kestävyyteen pyrkivillä toimijoilla ei myöskään kaikesta huolimatta ole välttämättä täysin selvää ymmärrystä kulutuskäytäntöjensä kuormittavuudesta. Ihmiset saattavat esimerkiksi arvioida hävikkiin päätyvän ruokamäärän pienemmäksi kuin se todellisuudessa on. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että ruokahävikki nähdään juuri kuluttamiseen liittyvänä ongelmakohtana. (Virsu & Sjöblom 2020.)

Kuluttajan motivaatiosta kestäviin kulutustottumuksiin on tehty runsaasti tutkimusta viime vuosina. Käytäntöjä voisi olla mahdollista muuttaa kestävämpään suuntaan esimerkiksi tuuppimisella (engl. *nudging*). Tuuppimisella tarkoitetaan kestävä kuluttamisen kontekstissa sitä, että päättäjät ja muut yhteiskunnalliset toimijat muokkaavat kuluttajien valinnanmahdollisuuksia erilaisin keinoin. Tuuppimista kestävämpään suuntaan on esimerkiksi se, että kestävämmistä vaihtoehtoista tehdään oletusarvoisia, kestävämmiin tuotteisiin lisätään erilaisia varoituksia ja kestävämmät vaihtoehdot esitellään kuluttajalle houkuttelevammin. Lisäksi kuluttajia voidaan muistuttaa heidän valintojensa vaikutuksista ja informaatiota pyritään yksinkertaistamaan ja kehystämään helpommin ymmärrettävään muotoon. Kuluttajia saatetaan esimerkiksi informoida siitä, kuinka moni muu on jo valinnut kuluttaessaan kestävämmän vaihtoehdon. Tällöin motivaation lähteenä hyödynnetään sosiaalisten normien voimaa. (Lehner, Mont & Heiskanen 2016.)

Jotta voitaisiin vaikuttaa ihmisten automaattiseen ja opittuun toimintaan sekä kulutuskäytäntöihin, on työkalujen oltava erilaisia kuin tiedostaviin kulutuspäätöksiin vaikutettaessa. Asenteiden ja toiminnan välisestä kuilusta ymmärretään se, ettei kuluttajien päätöksiin vaikuttaminen ainoastaan tiedostavuutta lisäämällä vielä riitä kulutuksen muuttamiseksi. Tuuppiminen siis toimii erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa kuluttaja ei toteuta rationaalista valintaa tai punnitse valintojensa seurauksia – siis opituissa käytännöissä. (Lehner ym. 2016.) Tuuppimisen eduksi voi katsoa sen, että

kuluttajalta ei suoranaisesti kielletä mitään – toiminnasta tulee tällöin kestävämpää huomaamatta. Kestävää kulutusta käsittelevässä tutkimuksessa on todettu, että asioiden kieltäminen kuluttajilta on harvoin toimiva keino kestävyyttä tavoiteltaessa. Esimerkiksi kasvisruokapäivät kouluissa ovat toisinaan osoittautuneet epäonnistuneiksi, kun opiskelijoilta on täysin eväty mahdollisuus valita liharuoka (Lombardini & Lankoski 2013; Lehner ym. 2016). Tuuppimisen on todettu olevan erityisen tehokasta energian- ja ruoankulutuksen sekä liikenteen kohdalla (Mt.).

Rahan säästäminen ekologisiin ja eettisiin vaihtoehtoihin panostamalla voi joidenkin kuluttajien kohdalla toimia motivaattorina muutokseen siinäkin tapauksessa, ettei kuluttajaa lähtökohtaisesti ole erityisen kiinnostunut kulutuksensa kestävyydestä (Gram-Hanssen 2011). Toistaiseksi kestävä kuluttaminen mielletään monesti kalliiksi ja esimerkiksi kasvisruokaan liitettävä yleinen harhaluulo on se, että se nostaisi merkittävästi kotitalouden kauppalaskua. Tämä ei kuitenkaan pidä yksinomaan paikkansa, vaan kasvisruokaa voi syödä myös edullisesti. Kestävään kehitykseen pyrittäessä on kyse pienistä asioista muodostuvasta kokonaisuudesta. Esimerkiksi uusiutuviin energianlähteisiin siirtyminen saattaa joissain tapauksissa lisätä hintalappua kotitalouden energiankulutukselle, mutta ottaessaan samalla erilaisia energiansäästövinkkejä käyttöön, voi kuluttaja tiputtaa sähkölaskunsa jopa matalammalle tasolle, kuin mitä se oli ennen muutosta.

Tutkimuksissa on myös huomioitu, että vaikka esimerkiksi kodinkoneita suunniteltaisiin energiatehokkaampaan suuntaan, saattavat toiset muutokset yhteiskunnassa vähentää niiden vaikutusta. Ihmiset asuvat esimerkiksi useammin yksin kuin koskaan aiemmin, jolloin elintilaa ja kodinkoneita yhtä henkilöä kohden tarvitaan enemmän kuin ennen. Energiatehokkaampia kodinkoneita käyttämällä on mahdollista pienentää sähkölaskua, mutta ylijääneet rahat saatetaan herkästi suunnata johonkin muuhun kuluttamiseen (Wilkinson & Pickett 2011). Hehkulamppujen korvaaminen energiatehokkailla ledeillä saattaa johtaa siihen, ettei valojen sammuttamista pidetä enää samalla tavalla tärkeänä (Mt.).

Freestonen ja McGoldrickin (2008) tutkimuksessa ilmeni, että ihmiset kokevat sosiaalisten seikkojen motivoivan enemmän eettiseen toimijuuteen verrattuna omiin henkilökohtaisiin arvoihin ja asenteisiin. Lähipiirin tekemillä valinnoilla voi siis olla merkitystä siihen, millaisiin kulutusvalintoihin ihminen itse päätyy. Tämä on varsin ymmärrettävää, sillä ihmiset keskimäärin haluavat toimia normien mukaisesti ja kuulua

joukkoon. Jos ihmisen lähipiirissä kaikki tutut suosivat kasvisruokaa ja puhuvat ekosähkön puolesta, saattaa henkilöllä olla suurempi paine tehdä näitä valintoja myös omassa elämässään. Vihreyteen tai eettisyyteen pyrkivä kuluttaja saattaa myös toivoa, että hänet nähtäisiin vastuullisena kuluttajana (Freestone & McGoldrick 2008).

On myös esitetty, että sillä, miten paljon valtaa ihmisellä on, on vaikutusta siihen, miten hän suhtautuu eettisiin ja ekologisiin tuotteisiin. Tutkimuksessa on huomattu, että ihmiset, joilla on vähemmän valtaa, suosivat vihreitä tuotteita enemmän kuin ihmiset, joilla on enemmän valtaa (Li, Keh & Wang 2021). Tämä voi johtua siitä, että ihmiset, joilla on vähemmän valtaa, tukeutuvat enemmän toisiinsa yhteisöllisyyden nimissä, kun taas ihmiset, joilla on paljon valtaa, suhtautuvat muihin ihmisiin herkästi individualistisemmin ja keskittyvät enemmän omiin oikeuksiinsa. Ihmisen, jolla on paljon valtaa voi olla vaikea samaistua muiden ihmisten tunteisiin ja kokemuksiin, jolloin myös oman kulutuksen vaikutukset muihin ihmisiin tuntuvat etäisiltä. Li ja kollegat (2021) ovat ehdottaneet, että tällaisia ihmisiä voisi kenties kannustaa kestävämpään kulutukseen korostamalla esimerkiksi ekologisten tuotteiden markkinoinnissa yksilön pienuutta suuremman voiman, kuten ilmastonmuutoksen edessä.

Myös Matschossin ja kollegojen (2019) tutkimuksessa kävi ilmi, että yhteisöllinen ekologisuuteen pyrkivä toiminta voi auttaa arkisten kulutusrutiinien muuttamista kestävämpään suuntaan, erityisesti jos verrataan yksilöllisiin toimenpiteisiin kestävyiden edistämiseksi. Ryhmästä voi saada vertaistukea käytäntöjen muuttamiseksi. Käytäntöjen kyseenalaistaminen vaatii itseltä jatkuvaa haastamista, jolloin muiden ihmisten samankaltaiset kokemukset voivat kannustaa ihmisiä kokeilemaan samoja uusia kulutuskäytäntöjä. Vertaistuki auttaa sitoutumaan tavoitteisiin myös jatkossa. Käytäntöjen muuttaminen vaatii sosiaalisten normien haastamista ja muiden ihmisten kanssa jaetut mietteet saattavat auttaa tässä ajatustyössä. (Matschoss ym. 2019.)

Eettisyyteen pyrkivän kuluttajuuden edellytyksenä onkin valmius tehdä muutos tottumuksissaan. Eettisen kuluttajan tehtävänä on siis haastaa omia tottumuksiaan ja kyseenalaistaa kulutustapojaan. Käytäntöteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna huomataan, että tällainen toiminta on todennäköisesti haastavaa. Päätös kuluttaa eettisesti tulee tehdä kerta toisensa jälkeen uudestaan. Howellin (2014) tutkimuksessa kävi ilmi, että esimerkiksi ilmastonmuutosta käsittelevän elokuvan katsominen saattaa hetkellisesti lisätä ihmisten motivaatiota ilmastonmuutoksen torjumista kohtaan melko paljonkin. Tämä motivaatio kuitenkin laskee nopeasti ajan saatossa, ellei muutoksen tärkeydestä

muistuteta ihmistä aktiivisesti. Niillä ihmisillä, jotka elokuvan katsottuaan tekivät muutoksia kulutustottumuksissaan, syynä saattoivat olla kuitenkin myös muut asiat kuin nähty elokuva. (Mt.) Esimerkki kuitenkin tuo näkyväksi sitä, että syvään juurtuneiden käytäntöjen muuttaminen on hidas prosessi.

Ilmastonmuutoksen synnyttämien uhkien kautta perustelu kuluttajille suunnatuissa viesteissä on todettu joissain tapauksissa myös luotaantyöntäväksi (Virsu & Sjöblom 2020). Vaikea kysymys onkin se, kuinka saada kiinnostumaan kestävästä kehityksestä sellaisia ihmisiä, jotka lähtökohtaisesti pitävät aihetta ärsyttävänä ja tarpeettomana. Tutkimuksissa on kuitenkin noussut esiin, että kuluttajaa voi motivoida tekemään kestäviä valintoja elämässään se, että hän kokee tällaisen toiminnan palkitsevan häntä jotenkin tai hänelle jää siitä hyvä mieli (Pecoraro 2016). Se, että eettisten kulutusvalintojen tekeminen vaikuttaa niinkin abstrakteihin asioihin kuin ilmastonmuutos tai ihmisoikeudet, ei välttämättä saa kuluttajaa hahmottamaan tekemäänsä muutosta. Pecoraro (2016, 83) on esittänyt, että eettisen kuluttamisen mukaiset valinnat saattavat olla kuluttajalle keino hakea paikkaansa ympäröivässä maailmassa ja pitää omatuntonsa puhtaana. Esimerkiksi ruokahävikki on tutkimuksissa (ks. Virsu & Sjöblom 2020) tunnistettu suomalaisten toimesta ongelmaksi, mutta ei välttämättä suoraan sen ilmasto- ja ympäristösyiden vuoksi. Isompana syntinä saatetaan nähdä sen sijaan nykyajan tuhlailevainen kulttuuri, jossa ruokaa ei arvosteta riittävästi, jolloin sitä päätyy haaskuun (Mt).

AFI-viitekehyksen (engl. *attitude-facilitators-infrastructure*) mukaan kestävän kulutuksen vakiinnuttamiseksi osaksi systeemiä vaadittaisiin kolmen asian toteutumista: viiteryhmän oikeaa asennetta, aktiivisia toimijoita ja sellaista infrastruktuuria, joka mahdollistaisi muutoksen tekemisen riittävän helposti (Akenji 2014, 18). Näihin tekijöihin vaikuttamalla muutos käytännöissä saattaisi siis olla mahdollinen. Jotta kuluttajat voisivat tehdä kestäviä ja eettisiä valintoja, on edellytyksenä myös tuottajien ja myyjien vastuullisuus (Pecoraro 2016). Yritykset eivät kuitenkaan todennäköisesti toimi vastuullisesti yksinomaan omasta tahdostaan, vaan kimmokkeeksi vaaditaan lainsäädäntöä ja kysynnän heilahtamista eettisten tuotteiden suuntaan.

Eettisten ja kestävien kulutusvalintojen tekemiseen vaikuttavat siis monipuolisesti erilaiset käytännöt ja identiteetin tavoitteluun liittyvä toiminta. Näiden muuttaminen vaatii tutkimuksen perusteella ainakin tiedostavuuden lisäämistä, sosiaalisen toiminnan asettamaa painetta ja esimerkiksi tuuppimisella saavutettavia rakenteellisia muutoksia

(Freestone & McGoldrick 2008; Lehner ym. 2016; Saari ym. 2021). Muutos ei siis lähde ainoastaan kuluttajasta itsestään, vaan yhteiskunnallisten rakenteiden pitäisi muuttua siihen suuntaan, ettei kuluttajaa aktiivisesti kannustettaisi kuluttamaan vain enemmän ja halvemmalla. Muutos kestävämpiin kulutustottumuksiin vaatii kuitenkin myös kuluttajalta aktiivista harkintaa ja omien valintojen punnitsemista.

4 TUTKIMUSASETELMA

Aiempi tutkimuskirjallisuus osoittaa, että kestävä kehitys on melko selvärajaisesti määritelty erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden, kuten monikansallisten instituutioiden ja valtioiden tasolla. Kestävää kuluttamista käsittelevä tutkimus vaikuttaa usein lähtevän liikkeelle siitä lähtökohdasta, että kestävä kehityksen mukainen kulutustoiminta on selkeästi määritelty ja sen mukainen käytös on mitattavissa erilaisin menetelmin. Aiemman kirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että toistaiseksi ole tehty kovin paljon tutkimusta siitä, mitä ihmiset ajattelevat kestävä kehityksen pitävän sisällään ja miten se linkittyy heidän käsityksiinsä kestävästä kuluttamisesta. Mikäli siis halutaan saada tietoa siitä, millaisia valintoja kuluttajat voisivat olla valmiita tekemään kestävä kehityksen edistämiseksi, on tarpeellista selvittää se, miten ihmiset ymmärtävät kestävä kehityksen käsitteenä.

Tämän tutkimusongelman asetettuani olen valinnut tutkielmalleni kaksi tutkimuskysymystä:

1. Miten suomalaiset ymmärtävät kestävä kehityksen käsitteen ja miten se ilmenee heidän kulutuskäytännöissään?
2. Millaisena kirjoittajat näkevät yksilön toiminnan merkityksen kestävä kehityksen kannalta ja kuluttajan roolin yhteiskunnassa?

4.1 Aineisto

Tutkielman aineistona käytetään Kirjoituksia kestävästä kehityksestä 2018 - tekstiaineistoa, joka on hyödynnettävissä ja ladattavissa tutkimuskäyttöön Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkisto Ailassa. Aineisto on kerätty vuonna 2018 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Talonpoikauskulttuurisäätiön toimesta. Nämä tahot järjestivät vuonna 2018 kirjoituskilpailun, johon osallistujat saivat lähettää vapaamuotoisia kirjoituksiaan kestävästä kehityksestä (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikauskulttuurisäätiö 2020).

Aineisto sopii tutkielmassa hyödynnettäväksi erityisesti siksi, että kirjoituskilpailun kutsussa ei erikseen määritelty, mitä kestäväällä kehityksellä tarkoitetaan. Tällöin kilpailuun osallistuvien ajatuksia ei johdateltu automaattisesti esimerkiksi ekologisen kestävyys suuntaan, vaan tehtävänanto mahdollistaa myös muiden kestävä kehityksen ulottuvuuksien esille tuomisen. Kirjoituskutsussa pyydettiin vastaajia kertomaan, millaisia ajatuksia kestävä kehitys heissä herättää ja miten se näkyy kirjoittajan ja hänen lähipiirinsä elämässä (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikaiskulttuurisäätiö 2020). Kirjoittajia kannustettiin kuvaamaan omia valintojaan ja syitä, miksi on niihin päätynt. Aihetta kannustettiin lähestymään myös sen kautta, millaisia muutoksia ihmiset olisivat valmiita tekemään kestävä kehityksen edistämiseksi ja millaiset muutokset tuntuisivat heistä mahdottomilta. (Mt.).

Kirjoituskutsussa esitettiin, että kirjoitusten aiheita voisivat olla esimerkiksi ”maaseutu ja/tai kaupunki, vapaa-ajanvietto, työ- ja elinkeinoelämä ja sen muutokset, luonto ja/tai teknologia, kulutustottumukset, ravinto, asuminen ja energia, matkustaminen ja liikkuminen” (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikaiskulttuurisäätiö 2020). Tällaisilla ehdotuksilla näkökulman valitsemiseksi on todennäköisesti vaikutusta siihen, millaiseksi aineisto on muodostunut. Kutsu kirjoituskilpailuun oli myös otsikoitu ”*Pieniä ponnistuksia, suuria saavutuksia*”. Moni kirjoituskutsuun vastannut päätyi käyttämään kirjoitelmansa otsikkona tätä samaa lausahdusta. ”Pieniä ponnistuksia, suuria saavutuksia” on omalta osaltaan voinut ohjata kirjoittajat lähestymään aihetta erilaisten pienten ja käytännöllisten kestävä kehitystä edistävien tekojen kautta.

Kirjoituskutsussa mainitaan erikseen kulutustottumukset yhtenä mahdollisena aiheena, mutta kulutustutkimuksen teoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna myös esimerkiksi ravinto, asuminen ja energia sekä matkustaminen ja liikkuminen ovat kaikki luettavissa kulutustottumusten alle. Kenties kulutustottumuksilla on kirjoituskutsussa tarkoitettu esimerkiksi vaatteiden ja arkisten käyttötavaroiden tai lahjojen ostamista. Tätä ei ole kuitenkaan sen tarkemmin määritelty.

Antamalla kirjoituskilpailun osallistujille esimerkkejä siitä, millaisista näkökulmista kestävä kehitystä voisi lähestyä, ovat kilpailun järjestäjät mahdollisesti tarkoituksellisesti tai tahattomasti rajanneet joitain potentiaalisia näkökulmia pois. Kirjoituskutsussa ei mainita esimerkiksi kestävä kehityksen merkitystä yhteiskunnan politiikkaan ja talouteen, eikä siinä myöskään kannusteta eettiseen pohdintaan siitä, mikä on yksilön merkitys globaalin ilmiön edessä. Tällöin voidaan olettaa, että kirjoituksissa

keskitytään suuressa määrin ihmisten arkielämää koskettaviin teemoihin, kuten ruokaostoksiin ja asumisen kustannuksiin. Kirjoituksista onkin poimittavissa useita eri esimerkkejä siitä, millaisia asioita ihmiset kuluttavat arjessaan ja miten kestävä kehitys näkyy näissä valinnoissa. Koska kirjoittajat lähestyvät teksteissä kestävää kehitystä omasta näkökulmastaan, valottaa se kiinnostavalla tavalla suomalaisen kuluttajan mielenmaisemaa.

Kirjoituskilpailun kutsussa ei annettu kirjoittajille ohjeistusta liittyen siihen, kuinka pitkiä tekstejä toivotaan. Kirjoituskutsuun saatiin vastauksia 91 kappaletta. Ailaan kerätty aineisto koostuu 73 kirjoituksesta, joissa annettiin lupa tallentaa ne Yhteiskuntatieteelliseen tietovarastoon. Aineiston tekstien pituudet vaihtelevat noin puolesta sivusta jopa kahteenkymmeneen sivuun. Kaiken kaikkiaan tekstikokonaisuudessa on noin 170 liuskaa tekstiä, mikä on pro gradun kokoiseen tutkimukseen tarpeettoman laaja aineisto. Käsiteltävää materiaalia on täten rajattu muutamien eri kriteerein ja rajauksen menetelmänä on hyödynnetty harkinnanvaraista otantaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että tekstiaineiston joukosta on rajattu pois kirjoituksia, jotka poikkeavat tyylillisesti merkittävästi muista tai käsittelevät kestävää kehitystä tai kuluttamista niin poikkeavasta näkökulmasta, että ne eivät sellaisenaan tarjoa vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

73 kirjoituksen tekstiaineistoon lukeutuvat kirjoitukset vaihtelevat paikoitellen melko paljonkin keskenään. Kirjoitusten joukosta on poimittavissa lyhyempiä, noin puolen liuskan mittaisia lyyrisiä, jopa runomaisia ajatelmia. Jotkut teksteistä lähentelevät tyyliltään proosaa, kun taas toisissa esitetään asiat listamaisesti jäsenneltyinä. Runomuotoiset kirjoitelmat saattaisivat antaa kiinnostavia näkökulmia aiheeseen, mikäli tutkimusmenetelmänä olisi esimerkiksi diskurssianalyysi. Rikas kuvaileva kieli ja erilaiset metaforat saattaisivat parhaassa tapauksessa tuoda kestävä kehityksen käsitteeseen uusia ulottuvuuksia. Mikäli tarinallisia kirjoitelmia haluttaisiin tutkia erityisesti niiden kertomuksellisuuden kautta, olisi sopivin tutkimustapa todennäköisesti narratiivianalyysi. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin selvittää, miten ihmiset itse ymmärtävät kestävä kehityksen käsitteenä. Runoja ja tarinoita voisi olla myös haastavaa analysoida, sillä niiden kohdalla voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta tietää, mitä kirjoittaja tekstillään tarkoittaa. Tämän tyyppinen analyysi lähestyisi jo taiteen- tai kirjallisuudentutkimusta ja veisi siten fokuksen pois varsinaisesta tutkimuskysymyksestä. Tästä syystä aineiston analysoitavasta osasta on karsittu pois

kaikki runot ja kolmannessa persoonassa kirjoitetut proosalliset kirjoitukset. Analysoitavaksi valikoituja tekstejä yhdistää tyylillinen samankaltaisuus ja teemojen yhteneväisyys. Teksteissä kuvaillaan paljon ihmisten omia arkipäiväisiä tekoja ja valintoja, joissa kestävä kehitys näyttäytyy eri muodoissaan.

Teksteistä on poistettu arkistointivaiheessa maininnat kirjoittajien nimistä ja muista henkilötiedoista, jotka voisivat johtaa vastaajien tunnistamiseen. Teksteissä mainitut nimet on poistettu tai korvattu toisilla nimillä niiden esiintyessä teksteissä useaan kertaan. Suurimpaan osaan kirjoituksista on jätetty kirjoittajien syntymävuodet, asuinpaikkakunnat ja sukupuoli. Kaikissa kirjoituksissa ei ole kuitenkaan kaikkia näitä tietoja saatavilla. Aineistoa rajatessani minua kiinnosti mahdollisuus selvittää, onko joillain teksteistä löydettävillä teemoilla yhteys kirjoittajien sukupuoleen tai ikään, joten aineiston analysoitavasta osasta on poistettu kaikki kirjoitelmat, joista nämä tiedot puuttuvat. Tutkimuksissa on nimittäin huomioitu, että iällä on vaikutusta poliittiseen osallistumiseen. Siinä missä iäkkäämmät ihmiset osallistuvat poliittiseen toimintaan todennäköisesti perinteisen demokratian keinoin, saattaa nuorempi sukupolvi osallistua uudenlaisiin poliittisen toiminnan muotoihin, kuten poliittiseen kuluttamiseen (Copeland & Boulianne 2022). Analyysivaiheessa huomasin, ettei teksteissä tuntunut olevan merkittäviä eroavaisuuksia sukupuolen perusteella. Joitakin kiinnostavia havaintoja tein kuitenkin liittyen nuorempien ja iäkkäämpien kirjoittajien näkemyksiin.

Analyysissa kirjoittajiin viitataan itse keksimilläni pseudonyymeillä. Pseudonyymit helpottavat kirjoittajien erottamista toisistaan analyysia luettaessa. Koska kirjoittajan ikä näytti jossain määrin vaikuttavan siihen, miten hän kestävästä kehityksestä kirjoittaa, olen ilmoittanut analyysiluvussa kirjoittajien iäksi sen ikävuoden, jonka hän aineiston keruuvuonna 2018 on syntymävuotensa perusteella täyttänyt. Iät ovat siis suuntaa antavia, eivätkä välttämättä kyseisten henkilöiden absoluuttisia ikävuosia tekstien kirjoittamishetkellä.

Edellä kuvattujen rajausten jälkeen lopullinen analysoitava aineisto koostuu 39 kirjoituksesta, joiden yhteenlaskettu pituus on 105 liuskaa. Tekstit kirjoittaneisiin henkilöihin lukeutuu kolmekymmentä naista ja yhdeksän miestä. Analysoitavista teksteistä suurimmassa osassa kirjoittajana on siis nainen. Tämä voisi olla selitettävissä sillä, että naiset ovat aiemman tutkimuksen perusteella yleisesti miehiä kiinnostuneempia kestävästä kehityksestä ja suhtautuvat monesti positiivisemmin esimerkiksi ympäristönsuojeluun (Dhenge, Ghadge, Ahire, Gorantiwar & Shinde 2020) ja fossiilisten

polttoaineiden kovempaan verottamiseen (Fairbrother ym. 2019). Syitä tälle on haettu esimerkiksi miesten ja naisten erilaisista yhteiskunnallisista rooleista ja biologisista eroista (Dhenge ym. 2020), mutta suoria selityksiä ei ole löydetty. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kestävä kehitys ei aiheena kiinnosta miehiä samassa määrin kuin naisia.

Toinen selitys aineiston epätasaiselle sukupuolijakaumalle voisi olla se, että naiset yleisesti vastaavat miehiä useammin tutkimuskutsuihin. Syyksi tälle on esitetty esimerkiksi se, että naisille on todennäköisesti helpompaa tai vähemmän kuormittavaa osallistua tutkimukseen, sillä he pärjäävät keskimäärin miehiä paremmin koulussa ja erilaisissa koetilanteissa. Yksiselitteistä vastausta ilmiölle ei ole kuitenkaan löydetty. (Becker 2022.) Sukupuolijakauman epätasaisuus ei ole kuitenkaan tämän tutkimuksen tulosten kannalta kovin olennainen, sillä tarkoitus ei ole tehdä esimerkiksi tilastollisesti merkittävää määrällistä analyysia.

Aineiston perusjoukko muodostuu henkilöistä, jotka ovat halukkaita kommentoimaan kestävän kehityksen teemaa (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikauskulttuurisäätiö 2020). Aineistoa hyödynnettäessä on huomioitu, että kirjoituskilpailuun on vuonna 2018 todennäköisesti osallistunut ihmisiä, jotka muutenkin ajattelevat arkielämässään kestävästä kehitystä enemmän kuin muut. Kilpailuun tuskin on osallistunut ihmisiä, jotka kokisivat, että kestävä kehitys ei koske heitä lainkaan. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että kaikki kyselyyn vastaavat olisivat niin sanottuja eettisiä tai kestäviä kuluttajia vaan joukossa voi myös olla henkilöitä, joita kestävän kehityksen aihepiiri suorastaan ärsyttää. Kirjoituksia kestävästä kehityksestä 2018 -aineistoa ei ole tutkielman tekohtekellä hyödynnetty kahta kandidaatintutkielmaa lukuun ottamatta aiemmin missään tieteellisissä julkaisuissa, joten se voi potentiaalisesti tarjota tuoreen näkökulman kestävän kehityksen mukaisen kulutuksen tarkasteluun.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus on toteutettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012; 2019). Tutkimus ei aiheuta sen kohteena oleville tutkittaville ihmisille henkilökohtaista vahinkoa. Käytetyn tekstiaineiston kirjoittajien nimet ovat Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon tallennettaessa

anonymisoitu, eikä kirjoituksista pysty päättämään kirjoittajien henkilöllisyyttä. Osassa kirjoittajien teksteistä käy ilmi kirjoittajien asuinpaikkakunta, mutta tietoa ei ole hyödynnetty aineiston analyysissa. Yhteiskuntatieteellisellä tietoarokistolla on rekisterinpitäjänä vastuu huolehtia sen tietosuojaa koskevista ratkaisuksista (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Kirjoittajilta on kilpailuun osallistumisen yhteydessä kerätty henkilötietoja, mutta näitä tietoja ei ole säilytetty Tietoarokistoon tallentamisen yhteydessä. Näkisin tämän perusteella, ettei analysoitavien tekstien kirjoittajien yksilöllisyydensuojalle koidu tutkimusta tehtäessä haittaa. En tule tutkimuksen valmistumisen jälkeen säilyttämään aineistoa tietokoneellani tai pilvipalveluissa.

Aineisto on kerätty kirjoittajien vapaaehtoisuutta kunnioittaen, sillä kyseessä on ollut kirjoituskilpailu, johon kirjoittajat ovat oma-aloitteisesti saaneet lähettää tekstinsä ja antaa suostumuksensa tietojen tallentamiseen tietoarokistoon (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikauskulttuurisäätiö 2020). Tutkittavat ovat siis olleet kirjoituskilpailuun osallistuessaan tietoisia siitä, että Tietoarokistoon tallentaminen mahdollistaa heidän kirjoitustensa käyttämisen tieteellisissä yhteyksissä ja antaneet henkilökohtaisesti luvan kirjoitustensa tallentamiseen. Aineisto on julkaistu Tietoarokistossa vapaasti käytettäväksi tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun ja tästä on annettu tieto kirjoittajille jo kirjoituskutsussa (Mt.). Aineiston analyysiin on otettu mukaan kahden alle 15-vuotiaan kirjoittajan ja lisäksi kahden muun alle 18-vuotiaan kirjoittajan tekstit. Koska tekstit on tallennettu Tietoarokistoon, voidaan olettaa, että alaikäisiltä kirjoittajilta ja heidän huoltajiltaan on saatu suostumus tietojen tallentamiseen ja käyttöön. Tiedossani ei ole, että joku aineiston kirjoittajista olisi aineiston keruuhetkellä ollut määriteltävissä vajaakäykyiseksi.

Tutkielman menetelmäksi valikoitui laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin tarkoituksena on jäsenellä tekstiaineistoa siinä ilmenevien käsitteiden ja teemojen perusteella (Braun & Clarke 2012). Näiden jäsennysten kautta aineistosta voidaan etsiä ja lukea erilaisia merkityksiä (Mt.). Tällainen jäsennys ja järjestely saadaan sisällönanalyysissa aikaan esittämällä aineistolle kysymyksiä. Koska tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sitä, miten suomalaiset ymmärtävät kestävän kehityksen ja millaisia muutoksia he olisivat valmiita tekemään sen saavuttamiseksi, oli luontevaa lähteä jaottelemaan ja analysoimaan erilaisia käsitteitä, joita teksteistä nousee esille. Näiden kautta pyrin saamaan mahdollisimman kattavan hahmotuksen siitä, millaiset

näkemykset ovat yleisempiä kuin toiset ja millaiset asiat nousevat esiin poikkeavina. Vaikka tutkimus ei pysty tai edes pyri selittämään ilmiötä seikkaperäisesti, pyrin kuitenkin tulosten kautta kuvaamaan aihetta kattavasti.

Analyysia tehdessäni pyrin löytämään teksteistä käsitteitä, jotka toistuvat tai korostuvat, käsitteitä, jotka ilmentävät, millaisia asenteita kestävästä kehitystä kohtaan koetaan, sekä sitä, millaisia konflikteja kestävästä kuluttamisesta kohtaan esiintyy. Kiinnitin analyysissa huomioni myös siihen, mitkä teemat jäävät aineistossa kokonaan puuttumaan, sillä tällaiset puutteet voivat tuoda potentiaalisesti yllättäviä asioita esiin tutkittavasta aiheesta. Näiden ”hiljaisuuksien” löytämiseksi aiempaan tutkimuskirjallisuuteen nojaaminen oli välttämätöntä. Näin oli mahdollista huomata teksteistä puuttuvan asioita, joita muissa tutkimuksissa on noussut esiin.

Sisällönanalyysi toteutettiin teoriaohjaavasti. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei analyysi etene pelkästään aineiston ehdoilla vaan teorialla on iso merkitys siinä, millaisia asioita aineistosta lähdetään etsimään. Teoriaohjaavan analyysin logiikkaa sanotaan usein abduktiiviseksi päättelyksi, sillä siinä vaihtelevat aineistolähtöisyys ja aiempi teoria (Tuomi & Sarajärvi 2009). Sisällönanalyysissa koodaus ja analyysi ovatkin usein yhdistelmä induktiivista ja deduktiivista päättelyä, sillä tutkijan tietämys vaikuttaa aina jonkin verran siihen, millaista tietoa aineistosta lähdetään etsimään. Analyysissa ei voida myöskään olettaa datan kuvaaman todellisuuden täysin vastaavan teoriaa. (Braun & Clarke 2012.) Analyysia ei siis ole haluttu sitoa liikaa teoriaan, vaan tutkimuksessa on haluttu antaa aineistolle mahdollisuus osoittaa yllättäviäkin havaintoja. Aiempi käsitteellinen ymmärrys kestävästä kehityksen määrittelystä ohjasi kuitenkin sitä, minkä tyyppisiä käsitteitä ja teemoja aineistosta voitiin olettaa löytyvän. Tutkimus valmistui teorian ja analyysin rakentuessa vuorotellen. Tutkimuksen tarkoituksena ei ollut kuitenkaan testata aiempaa teoriaa vaan pikemminkin peilata tekstiaineistoa siihen, mitä kestäväällä kehityksellä aiemmassa tutkimuksessa tarkoitetaan ja miten kestävästä kuluttamisesta on tutkittu.

Käsittelin tekstiaineistoa NVivo -ohjelmalla, joka mahdollistaa tekstin koodaamisen erilaisiin noodeihin ja alanoodeihin sen perusteella, millaisia teemoja aineistosta nousee esille. Koodauksen alkuvaiheessa tein karkeaa ryhmittelyä esimerkiksi kirjoittajien sukupuolen perusteella siltä varalta, että aineistosta nousisi esiin jotain yllättävää tähän liittyen. Tämän jälkeen aloin käymään tekstiä yleisellä tasolla läpi. Aiemman tutkimuksen ja kirjoituskilpailun kutsussa olleiden ohjeistusten perusteella tein oletuksen, että

teksteissä käsitellään todennäköisesti kulutukseen liittyen erityisesti ruokaa, matkustamista ja liikkumista, asumista, energiankulutusta sekä vaatteiden ja muiden käyttötavaroiden ostamista. Lisäksi oletin tutkimuskirjallisuuden perusteella, että kierrätys saattaisi nousta aineistosta esiin. Näiden oletuksien perusteella tein alustavat noodit koodaamista varten.

Ensimmäisen lukukierroksen perusteella totesin, että oletukseni olivat olleet oikean suuntaisia. Sitä mukaa kun luin uusia tekstejä, alkoivat myös noodit ja niiden alanoodit muodostumaan tarkemmiksi. Huomasin, että kierrätyksen sijaan toimivampi yläkäsite olikin *jätteet*, jonka alaisuuteen koodasin myöhemmin esimerkiksi kierrätykseen, muoviin ja ruokahävikkiin liittyviä tekstikatkelmia omiin alanoodeihinsa. Kulutukseen liittyvät aiemmin mainitut käsitteet pysyivät läpi koodausvaiheen melko muuttumattomina. Tein kuitenkin huomion, että asumiseen liittyvät kohdat teksteissä käsitelivät lähes yksinomaan kotitalouksien energiankulutusta, joten päädyin yhdistämään nämä kaksi noodia.

Koska asenteiden ja toiminnan välisestä kuilusta johtuen ihmiset saattavat ilmaista suurempaa kiinnostusta esimerkiksi ympäristöystävällisiä kulutustottumuksia kohtaan kuin he todellisuudessa arjessaan tekevät, keskityin aineiston koodauksessa erityisesti niihin todellisiin toimiin, joita ihmiset kertovat kestävän kehityksen eteen tekevänsä. Asenteita kuvaavat katkelmat kirjoituksissa tarjosivat kiinnostavaa pohdintaa esimerkiksi kuluttajan koetuista vaikutusmahdollisuuksista, mutta en halunnut sekoittaa tällaisia huomioita niihin katkelmiin, joissa kerrotaan varsinaisista toimista.

Koodasin aineistoa myös kestävän kehityksen eri näkökulmat mielessä pitäen. Koska kestävän kehityksen nähdään jakautuvan sosiaaliseen, ekologiseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen kestävyYTEEN, tein näille käsitteille omat noodinsa. Tämän jälkeen koodasin aineistosta kaikki maininnat, jotka viittasivat kestävään kehitykseen jostain tietystä näkökulmasta. Tämän uskoin auttavan vastaamisessa kysymykseen siitä, miten suomalaiset ymmärtävät kestävän kehityksen käsitteenä.

5 ANALYYSI

Aineistolle toteutetun koodauksen ja analyysin perusteella siitä on nostettavissa runsaasti erilaisia kestävään kehitykseen ja kuluttamiseen liittyviä teemoja. 39 analysoitavaksi valikoitua kirjoittajaa keskittyy kirjoituksissa oman arkielämänsä kuvaamiseen hyvin monipuolisesti. Osa kirjoittajista haluaa tuoda näkemyksensä kestävästä kehityksestä ilmi tiiviisti muutamalla kappaleella tai keskittyy johonkin tiettyyn valitsemaansa näkökulmaan, kun taas toiset avaavat useiden sivujen mittaisissa kirjoitelmissaan sitä, mitä kestävä kehitys heille tarkoittaa lukuisilla elämän eri osa-alueilla. Vaikka aineisto luokin värikkään kuvan kestävään kehitykseen liittyvistä käsityksistä, on kirjoituksista nostettavissa myös selkeitä yksittäisiä isompia teemoja analyysia varten.

Seuraavaksi esitellään tarkemmin sitä, miten kattavasti kestävän kehityksen eri näkökulmat otetaan huomioon suomalaisten kirjoituksissa, miten kestävä kehitys näkyy suomalaisten arkisissa kulutustottumuksissa sekä sitä, millaisena kirjoittajat näkevät yksilön toiminnan merkityksen kestävän kehityksen kannalta ja kuluttajan roolin yhteiskunnassa.

5.1 Suomalaisten käsitykset kestävän kehityksen ulottuvuuksista

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että pohtiessaan kestävää kehitystä ilmiönä suomalaiset huomioivat pääasiassa kestävyiden ekologisen ulottuvuuden (ks. Soini 2017). Kestävän kehityksen eteen tehtäviä toimenpiteitä lähestytään kirjoituksissa siis esimerkiksi ilmaston tai luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta. Sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen kestävyys (ks. Soini 2017) jäävät kirjoituksissa ekologisen kestävyiden jalkoihin, vaikka niihinkin liittyen esiintyy mainintoja noin neljäsosassa koko aineistosta. Kestävä kehitys nähdään siis käytännössä pääasiassa luonnon hyvinvoinnin varjeluna, kuten käy ilmi esimerkiksi 14-vuotiaan Helmin kirjoituksesta:

”Kestävä kehitys -hanke on minulle tuttu jo koulusta, sillä oma biologianopettajamme pyysi minua ja luokkakaveriani tekemään esitelmän kestävästä kehityksestä luokallemme, ajatuksena lisätä heidän tietoisuuttaan erilaisista tavoista säästää luontoa.” Helmi, nainen, 14 vuotta.

Helmin kirjoituksessa huomionarvoista on se, että kestävästä kehityksestä on opetettu hänelle ja ikätovereilleen jo peruskoulussa. Kestävän kehityksen käsite on ylipäättään muodostunut kansainvälisessä kontekstissa 1900-luvun jälkipuoliskolla ja omaksuttu ihmisten mieliin ja arkeen vasta viime vuosikymmenten aikana (Luke 2015). Helmin lähestymistapa kestävään kehitykseen onkin todennäköisesti erilainen verrattuna aineiston iäkkäämpiin kirjoittajiin, jotka ovat saaneet oppia kestävyysteemoista erityisesti julkisen keskustelun kautta viime vuosien aikana. Helmin kirjoituksesta voi huomioda myös sen seikan, että hänelle on koulussa opetettu kestävän kehityksen viittaavan erityisesti luonnon säästämiseen. Tämä voisi perustua esimerkiksi sille, että suomalaisissa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmissa ekologinen kestävyys nähdään pohjana, jonka päälle taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys rakentuvat (Opetushallitus 2022). Tällainen ajattelu edustaa vahvan kestävyuden näkökulmaa, jossa ekologinen kestävyys asettaa rajat muille kestävän kehityksen muodoille (Heikkurinen 2014).

Syitä sille, että kirjoittajien huomiot kestävyydestä rajoittuvat ekologisen kestävyuden näkökulmaan, kuten kulutuksen hiilipäästöjen arviointiin ja kierrätyksen merkitykseen ympäristön kannalta, ei ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti. Yksi syy tämän näkökulman yleisyydelle voisi olla esimerkiksi se, että ilmastonmuutosta ja biodiversiteetin heikentymistä käsittelevä uutisointi on viime vuosina lisääntynyt merkittävästi. Muista kestävän kehityksen osa-alueista ei ole samassa määrin puhuttu mediassa aineiston keruun aikaan, joten ihmiset eivät ainakaan uutisten kautta ole altistuneet aiheita käsittelevälle pohdinnalle. Käsitys kestävyydestä on toki todennäköisesti muodostunut erityisesti vanhempien ihmisten mieliin pitkällä aikavälillä. Osa iäkkäämmistä kirjoittajista viittaa aiheen koskettaneen heitä jossain muodossa jo vuosikymmenten ajan.

Sanaparia *sosiaalinen kestävyys* käyttää vain muutama kirjoittaja. Erilaiset sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyYTEEN yhdistettävät arvot, kuten työn reiluus tai tasa-arvo (ks. Elliot 2013), esiintyvät muutenkin melko vähäisessä määrin aineistossa. Osa kirjoittajista nostaa kuitenkin kirjoituksissaan esiin, miten työstä pitäisi saada reilua palkkaa ja yhteiskunnan eriarvoisuuteen pitäisi puuttua. Lisäksi teksteissä mainitaan, että kohtuulliset elinkustannukset voisivat olla sosiaalista kestävyyttä edistävä asia. Nämä eivät ole kuitenkaan varsinaisia pääteemoja kirjoituksissa, vaan esiintyvät pääasiassa muiden huomioiden ohessa. Lisäksi kaksi kirjoittajaa mainitsee myös inhimillisen

kestävyyden, jolla vaikutetaan viittaavan samanlaisiin aiheisiin kuin sosiaalisesta tai kulttuurisesta kestävydestä puhuttaessa. Tämä voisi olla osoitus siitä, että erityisesti sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys kulkevat kirjoittajien mielissä käsi kädessä, kuten vaikuttaa monesti tapahtuvan aihetta käsittelevässä kirjallisuudessaakin. Esimerkkejä siitä, millaiseksi sosiaalinen kestävyys piirtyy kuluttajien mielissä antavat Tuuli ja Henna:

Aina ei tule ajatelleeksi, että kestävä kehitys voi olla sosiaalistakin. Että se voi olla sitä, että kaikkialla vallitsisi tasa-arvo ja ketään ei syrjitä. Tuuli, nainen, 17 vuotta.

Ympäristövaikutusten lisäksi matkustaminen on usein sosiaalisesti kestävämpi; esimerkiksi Airbnb ajaa kaupunkien vuokrahinnat tähtiin, jolloin elinkustannukset karkaavat tavallisilta kaupunkilaisilta tavoittamattomiin. Henna, nainen, 25 vuotta.

Osa kirjoittajista yhdistelee sujuvasti erilaisia näkökulmia keskenään ja luo kestävydestä koherentin kuvan, jossa erilaiset valtasuhteet ja ilmiöt vaikuttavat toisiinsa. Kestävään kehitykseen liittyen on yleisesti hyväksytty käsitys, että sen osa-alueita ei voi tarkastella yksinään eivätkä ne itsenäisinä pyrkimyksinä tarjoa ratkaisua maailman ongelmiin. Ne muodostavat yhdessä laajemman systeemisen kokonaisuuden. (Hawkes 2001; Collin & Collin 2015.) 69-vuotias Jussi, muutaman muun kirjoittajan tavoin, tarkastelee aihetta huomioiden sekä ekologisen, kulttuurisen, että taloudellisen kestävyden. Ymmärrys ekologisesta kestävydestä ilmenee Jussin mainitessa hiilidioksidin ja saasteet, kulttuurinen kestävyys ilmenee hänen mainitessaan perinteiset elinolosuhteet ja kulttuurin ja taloudellinen kestävyys esiintyy Jussin mainitessa taloudellisen vallan epätasaisesta jakautumisesta globalisaation aikakaudella:

”Vuosituhannen alun ylistetty ja kaiken yhdistävä globalisaatio on valtava hiilidioksidin ym. saasteen lisääjä, joka tuhoaa halvemmän tuotannon maiden perinteiset elinolosuhteet ja kulttuurin. Siitä tuskasta kasvoton pääoma kerää voitot.” Jussi, mies, 69 vuotta.

Osassa aineistoa käsitelläänkin jossain määrin myös nykyistä talousjärjestelmää ja sen heikkouksia. Kritiikkiä saavat taloudellisen vallan epätasainen jakautuminen sekä se, ettei kasvun ja ihmisten hyvinvoinnin lisääntymisen välillä nähdä riittävän selvää ja yksiselitteistä yhteyttä. Esimerkiksi 44-vuotias Matti keskittyy kuvailemaan pitkästi ja

polveilevasti rahan ja talousjärjestelmän ongelmakohtia. Seuraava ote ilmentää sitä, millaisiin asioihin kirjoittajat tarttuvat teksteissään erityisesti talouteen liittyen:

”Mitä järkeä on ruokkia järjestelmää jossa tuo sadan ihmisen talous kasvaa ja kaikki muut joutuvat elämään orjuudessa tai velkavankeudessa jonne myös ne ihmiset joutuvat jotka eivät ole velkaa koska valtiot velkaantuvat yhä ripeämmällä otteella yksityisille rahalaitoksille? Nykyinen yhteiskunta pitäisi pikemminkin purkaa ja rakentaa uutta sekä kestävämpää sen päälle ja sitä kautta uusia yrityksiä sekä työpaikkoja syntyisi. [...] Kasvu ja rahavirrat itsessään ovat merkityksettömiä jos se ylläpitää nykyisen kaltaista vääristynyttä järjestelmää.”
Matti, mies, 44 vuotta.

Osa kirjoittajista pohtii teksteissään sitä, miten kestävä kehitys on näyttäytynyt ihmiskunnalle aiempina vuosikymmeninä ja miten tilanne on muuttunut tähän päivään mennessä. Näitä ajatuksia pyörittelevät teksteissään sekä nuoremmat että keski-ikäiset kirjoittajat. Osa iäkkäämmistä kirjoittajista on sitä mieltä, että ennen osattiin kuluttaa paremmin ja että heillä on tänäkin päivänä keskimääräistä paremmat kulutustottumukset, koska he eivät ole ehtineet tottua 2010-luvun kertakäyttökulttuuriin. Osa näistä kirjoittajista taas mainitsee, että iän myötä omiin kulutustottumuksiin on tullut enemmän järkeä ja tästä syystä kuluttaminen on eettisempää ja ekologisempaa.

Nuorten kohdalla esiintyy vastaavanlaista ajattelua omasta paremmuudesta, mutta hieman eri näkökulmasta. 20-vuotiaan Ainoon tekstissä ilmaistaan suoraa turhautumista siihen, että aiemmat sukupolvet ovat jättäneet planeetan nuorille ihmisille niin huonoon kuntoon ja nuorten tehtäväksi on jäänyt korjata tilanne:

”Ilmastonmuutosvuosi oli roskaa. Joka ikisen vuoden pitäisi olla ilmastovuosi. Anteeksi, että olen näin aggressiivinen, mutta satun olemaan Z-sukupolvea, johon ilmastonmuutos vaikuttaa enemmän kuin koskaan aiemmin. [...] Tunne on vain se, niin kuin nykypäivän sukupolvet söisivät yltäkylläisen jouluaterian ja jättäisivät tuleville sukupolville vain suuret, haisevat roskasäkit vietäväksi.”
Aino, nainen, 20 vuotta.

Sukupolvien välistä railoa ilmentää myös teksti, jossa 29-vuotias Jade kirjoittaa siitä, miten hänen ikäpolvensa kokema ympäristöahdistus kanavoituu pyrkimykseksi kestävään kuluttamiseen ja tästä aiheutuu heihin suhtautuvaa negatiivista kommentointia:

”Olemme sitä ikäluokkaa, joka ensin lopetti lihansyönnin ja sitten kamppaili sen kanssa, kuinka kaukaa tofumme on tuotu. Sitä ikäluokkaa, joka ensin halusi Nikensä, Korsinsa, sitten Känkeninsa ja ekosertifioitua kosmetiikkansa. Haluamme tukea luomua, pysäyttää ilmastonmuutoksen, huolehtia eläinten oikeuksista, työnteekijöiden eettisestä kohtelusta. Sitten meitä syytetään snobeiksi kun mikään ei kelpaa ja osa meistä huolestuu itsekin, olemmeko antaneet syytöksille aihetta.” Jade, nainen, 29 vuotta.

Ikä linkittyy kirjoituksissa jossain määrin myös ihmisten tulotasoon. Moni kirjoittaja kertoo, että nuorempana vähänvaraisena opiskelijana tuli todennäköisesti elettyä ekologisemmin, kun ei ollut muuhunkaan varaa. Esimerkiksi Johanna ilmaisee kirjoituksessaan tulotason ja elämäntilanteen muutoksen vaikuttaneen siihen, miten hän nykyään kuluttaa:

”Opiskelijana ostin kolmen kilon porkkana- ja punajuuripusseja, mutta en enää.”

Johanna, nainen, 47 vuotta.

Kirjoittajista muutama huomioi myös sen, että tulojen kasvaessa myös kulutus vaikuttaa kasvavan. Tämä vaikuttaakin olevan yksi kapitalismin ja kulutuskulttuurin syvimpään juurtuneista rakenteista. Todellisuus näyttää olevan kuitenkin se, että tulojen kasvaessa myös menot kasvavat. Esimerkiksi Janne huomioi kirjoituksessaan myös sen, että yhdenlainen kulutus saattaa kestävyYTEEN pyrittäessä näennäisesti vähentyä, mutta korvautua samalla toisenlaisella kulutuksella:

”Fyysistä kulutusta laskemalla helposti unohtuu digitaalinen kulutus ja kuinka fyysisen kulutuksen laskeminen saattaa näkyä digikulutuksen kasvamisena.”

Janne, mies, 25 vuotta.

Pyrkimykset kestäväan kehitykseen näyttäisivät ainakin kirjoittajien omasta mielestä linkittyvän sekä ikään että tulotasoon. Esimerkiksi korkeammalla koulutuksella ja sitä myöten tulotasolla on havaittu olevan yhteys siihen, millaiset valmiudet ihmisillä on toteuttaa esimerkiksi poliittista kuluttamista (Copeland & Boulianne 2022). Nuoret myös harjoittavat poliittista kuluttamista todennäköisemmin kuin iäkkäämmät ihmiset (Mt.). Toisaalta suomalaisten kuluttamiseen kohdistuneessa tutkimuksessa on myös noussut esiin, että iäkkäämmät ihmiset ottavat nuoria todennäköisemmin ekologisen näkökulman huomioon kulutuksessaan (Kuoppamäki, Wilska & Taipale 2017). Tutkittavassa aineistossa sekä nuorempien että iäkkäämpien kirjoittajien joukosta löytyy kuitenkin

niitä, jotka arvioivat omat kulutustottumuksensa muita ekologisemmiksi, joten mitään suoria syy-seuraussuhteita ei löydy.

Ajatus eettisyydestä vaikuttaisi olevan lähes koko aineiston tekstejä yhdistävä punainen lanka. Teksteissä esiintyy tähän viittaavia käsitteitä, kuten *tasa-arvo*, *oikeudenmukaisuus*, *maailma ilman sotia*, *ketään ei syrjitä*, *yhteisöllisyys*. Eettisyys kiteytyy kirjoituksissa ajatukseen siitä, että päätöksiä tehdessään ihmiset ajattelevat itsensä lisäksi myös muiden ihmisten tulevaisuutta. Vaikka kestävä kehitys ei käsitteen koko laajuudessa tulekaan esiin kirjoituksissa, on taustalla vaikuttava ajatus kuitenkin sama kuin kestävä kehityksen yleisesti hyväksytty ydinviesti: eletään sellaista elämää, joka ei vähennä muiden ihmisten mahdollisuuksia elää hyvää elämää. Vaikuttaa siis siltä, että vaikka yksilö ei hahmottaisikaan kaikkia kestävä kehityksen ulottuvuuksia, voi hän siitä huolimatta ymmärtää kestävyuden pohja-ajatuksen, eli YK:n Agenda 2030-tavoitteiden yhteydessä hyväksytyn periaatteen, ”ketään ei jätetä jälkeen” (*engl. leave no one behind*) (ks. YK 2018). Tätä kirjoittajia yhdistävää ajatusta sanoittaa kirjoituksessaan 17-vuotias Tuuli:

”Olen risteyksessä, jossa on monta suuntaa. Minun on valittava, mitä tietä lähdän kulkemaan. Sitä se kestävä kehityskin mielestäni on. Iso ero on se, että valitsen polkuni ajatellen myös muita.” Tuuli, nainen, 17 vuotta.

5.2 Kestävä kehitys arjen pieninä ekotekoina

Aineistosta nousee esiin kolme keskeistä kulutukseen liittyvää alateemaa, jotka kirjoittajat erityisesti yhdistävät kestäväan kehitykseen. Nämä teemat ovat *kierrätys*, *ruoka* ja *energian käyttö*. Kierrättäminen pitää sisällään käytäntöteoreettisesta kulmasta tarkasteltuna hankinnan ja käyttämisen jälkeen tapahtuvat toimenpiteet (Halkier ym. 2017; Evans 2019). Aineistossa esiintyy runsaasti mainintoja esimerkiksi muovijätteen yleisyyteen liittyen sekä siihen, miten kierrätys on kunnissa ja yleisesti yhteiskunnassa järjestetty. Ruoan ja kierrätyksen alateemat linkittyvät myös yhteen, kun kirjoittajat nostavat esiin ruokahävikin roolin ja merkityksen jätteiden kierrättämisessä. Sekä ruokaa että kierrättämistä lähestyttiin kirjoittajien teksteissä erityisesti ekologisen kestävyuden kautta.

Käytäntöteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna ruoan kuluttaminen voisi viitata erilaisiin hankinnan prosesseihin, ruoan valmistamiseen, syömiseen ja arvostamiseen sekä ruokajätteen hävittämiseen (Warde 2014; Halkier ym. 2017; Evans 2019). Näissä kirjoituksissa kirjoittajat keskittyvät erityisesti hankintoihin ja niihin liittyvien ostopäätösten kuvaamiseen, mutta puhuvat myös ruokahävikistä.

Lisäksi aineistosta on nostettavissa lukuisia energiankäyttöön liittyviä ekovinkkejä, joiden kautta kirjoittajat pohtivat kestäväää kehitystä arjessaan. Näissäkin korostuu ekologisen kestävyuden näkökulma, kun kirjoittajat pohtivat esimerkiksi asumisen ja liikkumisen hiilipäästöjään. Pecoraron (2016) väitöstutkimuksessa ilmeni, että erityisesti keskustelupalstoilta kerättyssä laadullisessa aineistossa korostui tiedon ja arjen pienten tekojen merkitys eettisessä kuluttamisessa. Tämän kaltaista tematiikkaa oli havaittavissa myös analysoidussa aineistossa.

5.2.1 Kierrätys

Keskeisin kulutukseen liittyvä teema, jonka kirjoituksista voi nostaa tarkempaa analyysia varten on se, miten ihmiset suhtautuvat kierrätykseen. Valtaosassa aineiston teksteistä puhutaan jossain määrin jätteistä ja kierrättämisestä. Kierrättämiseen viitataan teksteissä eniten mahdollisesti siksi, että se on hyvin arkista toimintaa ja matalan kynnyksen ekoteko, johon ihmisiä on erityisesti länsimaissa yritetty kannustaa jo pitkään. Kierrättäminen on suurelle osalle aineiston kirjoittajista luonnollinen osa arkea ja sen rooli yhteiskunnassa nähdään yleisesti hyväksyttynä. Tämä käy ilmi esimerkiksi Jannen, Päivin ja Jussin kirjoituksista:

”Lentokoneiden päästöt ja roskien lajittelu tuntuvat olevan tiedossa jo jokaisessa kotitaloudessa ja moni pyrkiiikin vähentämään hiilijalanjälkeänsä näihin asioihin vaikuttamalla.” Janne, mies, 25 vuotta.

”Onneksi kouluissa opetetaan vastuullista kulutusta ja kierrättäminen on lapsille tuttua.” Päivi, nainen, 42 vuotta.

”Lajittelu onnistuu karkeasti, eli kahvinporot menee biojätteeseen, vanhat lehdet paperiin ja se epämääräinen tavara sekajätteeseen.” Jussi, mies, 69 vuotta.

Kierrättäminen ei ole kuitenkaan kaikille kirjoittajille itsestäänselvyys tai yksiselitteisesti helppo aihe, vaan se aiheuttaa myös runsaasti kyseenalaistamista ja pohdintaa liittyen

erityisesti siihen, kuinka iso merkitys jätteiden kierrättämisellä lopulta on laajemman kokonaisuuden kannalta. Aiemman tutkimuksen mukaan kuluttajat voisivat olla valmiimpia kierrättämiseen, mikäli se olisi tehty ihmisille mahdollisimman yksinkertaiseksi ja saavutettavaksi (Kokkonen 2020). Asenteisiin kierrättämistä kohtaan vaikuttavat ihmisten sisäiset motivaatiot eli moraaliset normit ja huoli ympäristöstä, sekä ulkoiset tekijät, kuten se, miten läheltä kierrätysastioita löytyy ja kuinka usein ne tyhjennetään (Mt.). Myös sillä, miten kierrätysmahdollisuuksista on kuntien tai jätelaitosten osalta viestitty lienee vaikutusta kuluttajien asennoitumiseen kierrätystä kohtaan.

Osa kirjoittajista harmittelee sitä, miten ruoka ja muut kaupasta ostettavat tavarat pakataan niin hankalasti kierrätettäviin pakkausmateriaaleihin ja miten vaikeaksi käytettyjen tavaroiden kierrättäminen käytön jälkeen on ylipäättään tehty. Aineistossa kierrättämiseen liittyen esiintyy hämmennystä esimerkiksi sen suhteen, mitä todellisuudessa saa kierrättää ja mitä ei. Jussin ja Marin kirjoituksista otetut katkelmat kuvaavat yleisimpiä teksteistä nousevia ajatuksia erilaisten pakkausmateriaalien ja muun tavarain kierrättämisen liittyen:

”[...] muovien lajittelu on insinööritiedettä. Sitä en hallitse, eikä sitä kukaan muukaan voi hallita. Onko järkeä, että jätemuovin pitää olla puhdasta. Kulutan jollakin energialla lämmitettyä vettä, jotta saan liharasian epämääräisen maustekastikkeen pestyä pois. Ilmeisesti kuumaa vettä kuluu enemmän kuin rasiasta on hyötyä uusiokäytössä tai poltettaessa. Lisäksi jätevedenpuhdistamon pitää kerätä se marinoitinkastike pois vedestä. Helpommin se olisi palanut rasian mukana.” Jussi, mies, 69 vuotta.

”Tämän hetken malli, että jätteet pitää itse viedä kierrätyspisteisiin on ainakin omassa tuttavapiirissäni ylitsepääsemätön vaiva.” Mari, nainen, 29 vuotta.

Kierrätykseen liittyen erityisesti muovi on aihe, joka esiintyy lähes puolessa aineiston kirjoituksista. Muovin käytöstä ja kierrätyksestä kertovat kirjoittajat puhuvat teksteissään muun muassa siitä, miten he pyrkivät kaupassa ostamaan kestokasseja, ottavat omat kauppakassit mukaan kauppaan sekä yrittävät ostaa elintarvikkeet mahdollisimman vähään muoviin pakattuina. Aineistosta on luettavissa, että kirjoittajat tiedostavat muovin ympäristöä kuormittavat vaikutukset ja tunnistavat tarpeen sen vähentämiselle kulutuksen yhteydessä. 14-vuotias Helmi kertoo perheensä kauppareissuista tavalla, joka yhdistää monia muita aineiston kirjoituksia:

”Arjessa yritämme aina muistaa tehdä parempia valintoja, esim kaupassa käydessä otamme mukaan aina kestokassit niin, että muovipusseja ei tarvitse ostaa jatkuvasti.” Helmi, nainen, 14 vuotta.

Erityisesti muovin suhteen esiintyy aineistossa myös pohdintaa liittyen siihen, kuinka tärkeää muovin kierrättäminen lopulta on kokonaisuuden kannalta. Johanna ja Jussi asettuvat sen kannalle, ettei muovin käytöstä ja kierrättämisestä kannata yksilön ottaa liikaa vastuuta harteilleen, sillä joko muovin kierrättäminen on toteutettu liian vaikeasti tai muovin volyymi elintarvikkeiden pakkausmateriaalina on niin valtava, ettei yksilön toimilla nähdä olevan merkitystä:

”Koska sekajäte ilmeisesti menee täältä polttolaitokseen, en ole viitsinyt sitä lajitella niin tarkkaan, että noukkisin vielä sopivat muovit erikseen ja etsisin jostain keräysastian mihin ne voisi viedä.” Johanna, nainen, 47 vuotta.

”Elintarvikkeiden säilyvyys on pelkästään muovin varassa, muuta ei ole edes mietitty. Siinä on ostajan vaihtoehdot vähissä, kun 26 erilaista broilertuotetta on suojakaasuun pakatussa muovirasiassa. Biohajoava hedelmäpusi on marginaalinen valinta ruokaostosten kokonaisuudessa ja karu tausta tällä ihmekelmulla on se, että hajotessa sen ainesosat eivät häviä vaan jäävät esimerkiksi biojätteestä kompostoituihin multa. Samoin ikivanhat kauppakassini ovat pieni ele kokonaisuudessa.” Jussi, mies, 69 vuotta.

Kirjoittajissa heräsi muovin lisäksi pohdintaa liittyen myös siihen, mitä materiaaleille tapahtuu kierrättämisen jälkeen. Esimerkiksi vaatteiden kierrättämistä kirpputorien kautta ei pidetä yksinomaan hyvänä asiana, sillä kansalaisen on hankalaa tai jopa mahdotonta tietää mikä on kirpputorilla myydyn tai vaatekeräykseen lahjoitetun vaateen loppusijoituspaikka – päätyykö se matonkuteiksi, poltettavaksi vai kaatopaikalle? Tällaisesta pohdinnasta esimerkin antaa Mintun kirjoitus:

”Olen myös iloinen, että vaatekauppaketjuihin voi nykyään palauttaa vanhat käytöstä poistetut tekstiilit, mutta luotan niihin vähemmän kuin elektroniikan kierrätykseen. En rehellisesti sanoen oikein tiedä, voinko luottaa kyseisten ketjujen kierrättävän tekstiilit asianmukaisesti vai menevätkö ne poltettavaksi tai kaatopaikkajätteeksi jonnekin toiseen maahan?” Minttu, nainen, 29 vuotta.

Edeltävän esimerkin kaltainen pohdinta voi olla syynä sille, etteivät jotkut ihmiset päädy kierrättämään jätteitään tai käytöstä poistuneita tavaroitaan. Luottamus

kierrätysjärjestelmien toimivuuteen ja vaikuttavuuteen ei vaikuta aineiston perusteella olevan erityisen vahvaa. Kierrätykseen suhtaudutaan osassa tekstejä myös suoraan tyhjänpäiväisenä toimintana. Osassa kirjoittajista negatiivisia tunteita herättää erityisesti kokemus siitä, että kierrätykseen keskittymällä kanavoidaan yhteistä vastuunkantoa väärin asioihin. Monet kestävän kulutuksen tutkijat ovat tämän suhteen samoilla linjoilla (ks. esim. Akenji 2014, Soneryd & Ugglä 2015). 61-vuotias Paula on sitä mieltä, että kierrättäminen on paitsi turhaa, myös ”viherpiipertäjien” keino tuntea moraalista ylemmydentuntoa:

”Kierrätys on siis, surku sanoa, ihan tekopyhää, jolla joku viherpiipertäjä haluaa sytytellä sädekehäänsä kynttilöitä.” Paula, nainen, 61 vuotta.

Paula kuitenkin kertoo myöhemmin kirjoituksessaan kierrättävänsä arjessaan aktiivisesti tästä näkemyksestään huolimatta. Tämä voisi viitata siihen, että kierrättäminen on suomalaisten keskuudessa ainakin jossain määrin jo niin vakiintunut tapa ja yleisesti hyväksytty toimintamalli, että sitä kyseenalaistavatkin ihmiset toteuttavat sitä ainakin jossain määrin.

Kestävään kehitykseen liittyen on käyty myös yhteiskunnallista pohdintaa sen suhteen, kuinka suuri merkitys kierrätyksellä todellisuudessa on esimerkiksi hiilidioksidipäästöjen vähentämisessä. Helsingin Sanomat uutisoi lokakuussa 2021, että suomalaiset olisivat valmiita pienentämään hiilijalanjälkeään erityisesti jätteensä lajittelemalla (Hs.fi 2021). Mahdollisesti tästä syystä kirjoittajien tekstit käsittelevätkin kierrätystä niin paljon enemmän suhteessa muihin aiheisiin. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että huolellisella jätteiden lajittelulla on mahdollista pienentää hiilijalanjälkeään todellisuudessa vain noin 0,2–0,3 tonnia vuodessa (Vantaan Energia 2019). Suomalaisten hiilijalanjälki on vuodessa keskimäärin noin 10,3 tonnia (Sitra 2018). Vaikka kaikki suomalaiset lajittelisivat kaikki mahdolliset jätteensä täydellisesti, tarvittaisiin suomalaisen elintason kattamiseksi silti useampi maapallo. Suurin osa suomalaisen hiilidioksidipäästöistä syntyy asumisen, liikenteen ja ruoan energiankulutuksesta (Suomen ympäristökeskus 2019), joten näiden vähentämisellä ja ilmastoystävällisempiin vaihtoehtoihin vaihtamalla olisi kokonaisuudessaan suurempi merkitys kuin kierrättämisellä. Tästä huolimatta kierrätys on aineiston perusteella kirjoittajille luonteva tapa lähestyä kestävää kehitystä.

5.2.2 Ruoka

Toinen kulutukseen liittyvä alateema, jonka aineiston perusteella pystyy muodostamaan, käsittelee ruokaa. Kirjoittajat puhuvat teksteissään omista ruokailutottumuksistaan erityisesti kasvisruokailun näkökulmasta ja lähiruoan merkityksen kautta. Eniten ruokaan liittyviä mainintoja kerää kasvisruokailu. Käytännössä kaikki ruokailusta puhuvat kirjoittajat vaikuttavat tunnistavan lihankulutuksen aiheuttaman ympäristökuormituksen ja keskittyvät teksteissään joko pohtimaan omia pyrkimyksiään kasvisruokailuun sekä sitä, millaisia haasteita he kokevat tähän liittyvän. Osa kirjoittajista on omaksunut kasvisruokailun osaksi arkisia kulutuskäytäntöjään. Tästä esimerkiksi voi nostaa 16-vuotiaan Tomin ja 29-vuotiaan Mintun:

”Pääasia millä itse tuen kestävää kehitystä on että olen vegaani mikä rajoittaa päästöjä mikä taas hidastaa ilmastonmuutosta.” Tomi, mies, 16 vuotta.

”En syö kalaa lainkaan, kanaa vain ravintolassa tai muutoin erityistilanteessa ja koska ostan vain luomulihaa, minulla on siihen varaa ehkä kerran kuussa. Muun ajan syön paljon hedelmiä, vihanneksia ja kasvispohjaisia tuotteita, sillä ne ovat varsin edullisia, proteiinipitoisia ja minulle tulee hyvä mieli siitä, ettei niiden eteen kuollut yhtään eläintä. Käytän soija- ja kauratuotteita, papuja, tofua ja toisinaan mifua, härkistä tai nyhtökauraa. Soijan, mifun ja riisin käytön suhteen tunnen tosin toisinaan syyllisyyttä, sillä tiedän niiden tuotannon kuormittavan ympäristöä.” Minttu, nainen, 29 vuotta.

Kirjoittajilla, jotka mainitsevat kirjoituksissaan ruoan ostamiseen ja ruokailuun liittyviä asioita, vaikuttaa olevan melko hyvin tiedossa se, että lihakarjan kasvattamiseen kuluu luonnonvaroja kasvisruokaa merkittävästi enemmän. Suhtautuminen kasvisruokaan on positiivista ja uteliasta niidenkin osalta, jotka eivät vielä laajemmassa mittakaavassa ole omaksuneet sitä arkikäytäntöihinsä. Haasteita kasvisruokailulle vaikuttaa kuitenkin synnyttävän se, että erilaiset kasviproteiinituotteet koetaan lihatuotteita kalliimmiksi ja vaikeammiksi valmistaa. Osalle kirjoittajista ongelma kasvisruokailuun liittyen on myös se, ettei sen koeta olevan riittävän täyttävää. Valaisevan esimerkin näistä haasteista antaa tekstissään Johanna:

”Töihin mennessä huomasin, että pääsee helpommalla kun ostaa valmisruokia. Aloin syödä kanaa sisältäviä ruokia. Olin väsynyt eväiden pakkaamiseen. Valmiiden kasvisruokien valikoima on niukahko. Kasvislasagne oli pettymys, olin

yhtä nälkäinen syötyäni rasvassa lilluvia porkkanasuikaleita ja pastalevyjä. Kun laajensin valikoimaa kanaa sisältävillä aterioilla, sain helposti nälän loitolla pitäviä eväitä töihin.” Johanna, nainen, 47 vuotta.

Johannan ja muiden aihetta pohtivien kirjoittajien ajatuksia voi tarkastella käytäntöteoreettisesta näkökulmasta. Johanna kuvaa tekstissään sitä, millaisia haasteita ihmiset voivat kohdata yrittäessään muuttaa käytäntöjään. Aiempi tutkimus on osoittanut, että vakiintuneiden käytäntöjen muuttaminen voi olla hidasta ja haastavaa (Gram-Hanssen 2011). Kestävien kulutusvalintojen tekeminen vaatii kuluttajalta monesti ennakoimista ja selvän suunnitelman sen suhteen, millaisia valintoja aikoo ruokaostoksilla tehdä (Carrington ym. 2010; Luukkonen 2020). Jos kasvisvaihtoehtojen valikoima tuntuu niukalta eikä kuluttaja usko aterian tyydyttävän hänen ruokahaluaan, hän tuskin tarttuu kyseisiin valmisruokiin kovin montaa kertaa, ainakaan ilman vahvempaa motivaatiota muutoksen tekemiseen.

Kasvisruokailun ohella kirjoittajat puhuvat teksteissään paljon lähiruoasta. Sen etuna kestävän kehityksen kannalta nähdään erityisesti sen koettu ekologisuus, sillä lähellä tuotettua ruokaa ei tarvitse rahdata toiselta puolelta maapalloa lentokoneiden tai laivojen avulla. Lähiruoasta puhuvat kirjoittajat vaikuttavat pitävän itsestään selvänä, että se on lähtökohtaisesti aina kauempaa tuotua ruokaa parempi vaihtoehto ja siten kestävän kehityksen mukainen ostos. Lähiruoan suhteen mainitaan kuitenkin myös se, että monista arjen tuotteista on mahdotonta saada suomalaisvalmisteista vaihtoehtoa tai tällaiset tuotteet ovat hinnaltaan niin kovia, ettei tavallisella kuluttajalla ole niihin varaa viikoittaisessa kulutuksessaan.

Lähiruoan käsite saa kirjoittajien teksteissä kuitenkin pienessä määrin myös muita ulottuvuuksia. Lähiruoan etuna nähdään osassa kirjoituksia myös se, että sitä ostamalla voidaan samalla ostaa työtä suomalaisille ja siten pitää myös kotimaan talouden pyörät pyörimässä. Tämä viittaisi siihen, että lähiruokaa voidaan pitää myös yhteiskunnan sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä edistävänä asiana. Pari kirjoittajista pitää itseisarvona myös sitä, että itse kasvatetun tai lähellä tuotetun ruoan suhteen on mahdollista tietää, missä ja millaisissa olosuhteissa ruoka on tuotettu. Tämä tieto siis tukee kestävän kehityksen pyrkimyksiä joidenkin kirjoittajien mielestä. Tällaisesta ajattelusta esimerkin antaa kirjoituksessaan Tuuli:

”Lähiruoan valitseminen on ekologista, ja sitä paitsi se tuntuu myös hyvältä. Mikäs sen hienompaa, kuin syödä naapurikylän maanviljelijän viljasta tehtyä puuroa.” Tuuli, nainen, 17 vuotta.

Myös eettistä kuluttamista tutkivassa kirjallisuudessa on noussut esiin, että eettinen kuluttaminen voi olla nautinto, eikä sen tarvitse asettua tavanomaisempaa hedonistista kuluttamista vastaan (Pecoraro 2016, 81). Eettinen kuluttaminen voi antaa mahdollisuuden oman identiteetin esiintuomiselle ja kirkastamiselle ja tämä voi tuntua ihmisestä hyvältä. Tuuli kuvaileekin kirjoituksessaan, miten lähellä tuotetun ruoan syöminen tuntuu hänestä erityisen hienolta. Kirjoitus toimii esimerkkinä siitä, miten ruokaan liittyy sen syömisestä tuoman nautinnon lisäksi myös muita ulottuvuuksia jo ruoan hankinnasta lähtien (Warde 2014). Ruokailuvalinnat kertovat myös kuluttajan mausta ja asemoivat hänet sen myötä sosiaalisesti johonkin tiettyyn asemaan (Purhonen ym. 2014; Ward 2014). Lähiruoan valitseminen antaa mahdollisuuden myös poliittiseen kuluttamiseen, kun kuluttaja päättää boikotin keinoin suosia jotain tiettyä tuotetta (ks. esim. Pecoraro 2016).

Moni kirjoittaja huomioi ruoasta kirjoittaessaan myös sen, miten paljon ylimääräisiä päästöjä ja turhaa jätettä ruokahävikki saa aikaan. Ruokailutottumusten ekologisuuden edistämiseksi on ruokahävikin vähentämiseen kannustavia vinkkejä suunnattu kuluttajille jo pitkään (Evans ym. 2017). Kirjoituskilpailun osallistujat ovat todennäköisesti omaksuneet tällaiset ekovinkit osaksi toimintansa ja ekologisuuteen pyrkiviä kulutuskäytäntöjään juuri tästä syystä. Näitä vinkkejä ovat olleet tuottamassa ja viemässä eteenpäin erityisesti erilaiset viranomaiset, järjestöt ja ruoantuottajien edustajat (Evans ym. 2017). Tämän perusteella voisi esittää, että aineiston kirjoitelmissa esiintyvät ekovinkit eivät kerro ainoastaan kirjoittajien omaksumista kestävästä toimintakäytännöistä vaan myös siitä, miten he ovat omaksuneet vastuunsa ja roolinsa kestävinä kuluttajina. Tämän perusteella voitaisiin esittää, että yhteiskunnallisten instituutioiden pitkään ajamat kestävä kehityksen toimet ovat ainakin jossain määrin onnistuneet.

Ruokahävikin mainitsevat teksteissään erityisesti iäkkäämmät kirjoittajat. Tämän kaltainen asennoituminen ruokahävikkiä kohtaan on käynyt ilmi myös aiemmissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Virsun ja Sjöblomin (2020, 75) tutkimuksessa ruoan haaskaaminen luokiteltiin tutkittavien toimesta ennen kaikkea nykyajan ongelmaksi. Mainitussa tutkimuksessa korostui tutkittavien mukaan nousseen elintason aiheuttavan

tämän päivän ruokahävikki-ongelmaa, sillä ”asiat ovat liian hyvin, ja yltäkylläisyyden myötä ruoan kunnioitus on murentunut”. Vähän iäkkäämmillä kirjoittajilla vaikuttaa olevan tässäkin aineistossa kestäväan kehitykseen liittyen selvä ajatus siitä, että koska aiemminkin on pärjätty vähemmällä, pitäisi olla mahdollista pärjätä myös nyt. Tämä linkittyy ruokahävikin lisäksi omavaraisuuteen. Osa kirjoittajista pohtii sitä, miten pitäisi olla tyytyväinen siihen mitä ihmisellä jo on. Omavaraisuudesta ja ruoan arvostamisesta esimerkin antaa kirjoituksessaan Jaana. Hänen kirjoituksessaan on läpileikkaava ajatus siitä, miten ennen elettiin kestävämpää elämää:

”Vanhempani opiskelivat 1960-luvun lopulla emäntä- ja maamieskursseja, joilla molemmilla keskeinen opetusaine oli ollut omavaraisuus. Asiat piti osata tehdä itse, omin käsin ja säästäväisesti. Lapsuudessani kaikki vihannekset ja juurekset kasvatettiin itse, muistan vieläkin kuinka äitini kädet haisivat aina selleriltä ja sipulilta. [...] itse tehty oli jotenkin parempaa ja oikeampaa.” Jaana, nainen, 40 vuotta.

Jaana kuvaa tekstissään sitä, miten ennen asiat tehtiin ”omin käsin ja säästäväisesti” ja itse tehty ruoka oli ”parempaa ja oikeampaa”. Tällainen nöyrä ja käytännöllinen suhtautuminen ruokaan ja muuhun kulutukseen on esimerkki siitä, miten kestäväan kehityksen mukainen toiminta on ollut iäkkäämpien ihmisten elämässä jo vuosikymmenten ajan. He eivät ole oppineet ekologisesta kestävyudesta koulussa, vaan ovat omaksuneet säästeliään elämäntavan sodanjälkeisten sukupolvien jälkimainingeissa.

Kirjoituksissa käsitellään myös sitä, miten kuluttajalta tunnutaan vaativan melko paljon kykyä ja jaksamista punnita sitä, mikä olisi kestäväan kehityksen huomioon ottaen paras vaihtoehto. Kirjoituksista käy ilmi, että osa kirjoittajista on pohtinut eettistä kuluttamista myös lähipiirinsä kanssa. Tällaisia havaintoja on löydetty myös aiemmissa eettistä ja kestäväan kuluttamista käsittelevissä tutkimuksissa (ks. esim. Carrington ym. 2010; Matschoss ym. 2019). Mari kuvailee kirjoituksessaan sitä, millaisia ristiriitoja pyrkimyksissä ekologisiin ja eettisiin ruokavalintoihin liittyy. Marin esimerkissä sinänsä ekologisesti valmistettu luomu-ruokosokeri matkaa toiselta puolelta maailmaa Suomeen, vaikka Suomessa olisi saatavilla myös täysin suomalaisvalmisteisia vastaavia tuotteita.

”Sokeasti uskotaan ostosten olevan parempia, kun ne ovat luomua ja ekologisesti valmistettu, vaikka raaka-aine olisi matkannut hänen ostoskoriinsa maapallon toiselta puolelta. Viimeksi kävimme keskustelun luomu-ruokosokerista, jonka viljelymaa on Afrikan Malawi noin 11 500 kilometrin päässä hänen

ostoskoristaan. Välipysähdyksen tämä ekologinen ruokosokeri on tehnyt Tanskassa, jossa se on pakattu ja edelleen lähetetty Suomeen. Minusta kestävämpi ja ekologisempi vaihtoehto olisi suomalainen taloussokeri, joka on viljelty, valmistettu ja pakattu Suomessa. Kotimaisten tuotteiden ostaminen on tärkeä osa kestävää kehitystä.” Mari, nainen, 29 vuotta.

Käytäntöteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmisten ruoan ostaminen ja ruokailutottumukset ovat usein hyvin vakiintuneita käytäntöjä, joiden muuttamiseksi vaadittaisiin aktiivista pohdintaa ja totuttua vastaan toimimista (Carrington ym. 2010; Gram-Hanssen 2011; Luukkonen 2020). Niin myös ruokaa käsittelevien kirjoitusten yhdistävänä tekijänä näyttää olevan ajatus siitä, että tehdäkseen kestäviä ruokavalintoja on ihmisen tehtävä paljon ajatustyötä. Kirjoittajat tunnistavat kasvis- ja lähiruoan potentiaalin kestävästi kuluttamisen kohteena, mutta niiden omaksumisessa tunnistetaan myös erilaisia haasteita. Käytäntöteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna kirjoittajat kuvailevat ruokaan liittyen sekä sen hankintaa, valmistamista että kierrättämistä käytön jälkeen (Warde 2014; Halkier ym. 2017; Evans 2019).

5.2.3 Energiainsäästövinikit

Osa kirjoittajista keskittyy kirjoituksissaan kuvailemaan ruokailun ja kierrätyksen ohella erilaisia pienempiä vinkkejä, joita noudattamalla kuluttaja voisi säästää energiaa ja sitä myöten myös luontoa. Näillä viitataan esimerkiksi tarpeettomien valojen sammuttamiseen, ruokakauppaan oman kassin mukaan ottamiseen ja suihkuajan lyhentämiseen. Pieniä tekoja ovat kirjoittajien mukaan myös roskien ja pullojen kerääminen lemmikkiä ulkoiluttaessa tai energian säästäminen pyykinpesukoneen tai tiskikoneen käytössä. Kuten luvussa 4.1 kerrottiin, oli kirjoituskilpailun aiheeksi annettu ”Pieniä ponnistuksia, suuria saavutuksia”. Tämä on todennäköisesti ohjannut kirjoittajia keskittymään juuri näihin pieniin ekotekoihin arkeaan kuvaillessaan. Kirjoituksissa esiteltyjen tekojen mittakaava kuitenkin vaihtelee; osa kirjoittajista kertoo vaihtaneensa auton bussiin, joku toinen taas bussin kävelyyn tai pyöräilyyn. Käsitys pienistä teoista on siis hyvin subjektiivinen ja tarkoittaa eri asioita riippuen ihmisten elämäntavasta ja -tilanteesta.

Kirjoituksista on löydettävissä eroja myös sen suhteen, miten merkittävinä näitä tekoja pidetään kestävästi kehityksen edistämiseksi. Osa kirjoittajista on sitä mieltä, ettei pienillä

teoilla tai yksilön käyttäytymisellä ole juurikaan merkitystä kokonaisuuden kannalta, mutta toiset korostavat sitä, miten pienistä puroista syntyy suuria jokia. 45-vuotiaan Ritvan ja 22-vuotiaan Samulin kirjoitukset edustavat sitä osaa kirjoittajista, jotka kokevat näillä pienillä teoilla todella olevan suuri merkitys ihmiskunnan yhteisen tulevaisuuden kannalta.

”Paljon enemmän voisin tehdä. Tähän mennessä mikään ei ole ollut ylitsepääsemätöntä, jos nyt jostain on pitänyt luopuakin, jostain hyvällä ja helpottuneella mielellä, jostain vähän nieleskellen. Kun ajattelen lapsiani jotka huomenna yhä selviävät tällä pallolla, olen onnellinen, että olen tehnyt nämä pienet teot.” Ritva, nainen, 45 vuotta.

”Jokainen pystyy tekemään ainakin yhden kestävää kehitystä tukevan valinnan päivittäin. Valinnan ei tarvitse olla jättimäinen, vaan pikkuruisetkin ratkaisut arjen valintatilanteissa johdattavat planeettaamme kirkkaampaan tulevaisuuteen.” Samuli, mies, 22 vuotta.

Kuten alussa todettiin, ovat ilmastonmuutos, luontokato ja globaalit sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat laajoja viheliäisiä ongelmia, joihin kestävä kehitys pyrkii puuttumaan (Elliot 2013; Sitra 2022). Tällaisiin ongelmiin ei riitä ratkaisuksi se, että yksilöt päättäisivät arjessaan toimia eri tavalla kuin on totuttu, vaan muutoksia vaaditaan kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Osa aineiston kirjoittajista ottaakin teksteissään selkeästi asenteen, jonka mukaisesti pienillä ekoteoilla ei nähdä kokonaisuuden kannalta olevan niin paljon merkitystä, että niitä kannattaisi tavoitella. Johanna antaa tekstissään tästä esimerkin:

”Tavallisen kuluttajan näkökulmasta tuntuu, ettei pikkuasioilla ole merkitystä, pitäisi tehdä isoja yhteisesti sovittuja muutoksia. Siihen en voi ottaa kantaa, onko pikkuasioilla mitään merkitystä, en pysty laskemaan sellaisia tuloksia. Voin arvioida maailmanmenoa vain omasta näkökulmastani [...] Muistan nähneeni vain yhden kirjoituksen siitä, että ilmastoasioita ei pitäisi sysätä yksilön vastuulle. Puolisoni huomauttaa aina, että poliittisilla päätöksillä vaikutetaan asioihin jotka ovat tätä luokkaa [...] Ihmiskunnan ainoa toivo on teknologian kehitys ja tieteellinen tutkimus ja näihin tarvittava yhteistyössä toimiminen.” Johanna, nainen, 47 vuotta.

Kirjoittajien ekovinkit kytkeytyvät vahvasti erilaisiin opittuihin käytäntöihin ja elämäntapoihin. Ekotekojaan kuvaillessaan kirjoittajat valottavat sitä, millaiseksi heidän elämäntapansa ovat muodostuneet ja kuinka vakiintuneilta ja muuttumattomilta ne tuntuvat. Kirjoitusten perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaiset kyllä tiedostavat, että kestävän kehityksen edistämiseksi olisi jokaisen hyvä tehdä jotain. Nämä teot vaikuttavat kuitenkin tyypistyvän erilaisiin pieniin vinkkeihin, vaikka aiemman tutkimuksen perusteella muutoksen aikaan saamiseksi vaadittaisiin paljon laajempia muutoksia suomalaisten elintavoissa ja elämäntyyliin. Kirjoitusten perusteella ei siis vaikuta siltä, että suomalaiset olisivat erityisen valmiita tekemään perustavanlaatuisia muutoksia elintapoihinsa. Kirjoittajat ovat kenties sisäistäneet ajatuksen siitä, että jotain olisi tehtävä, mutta vaadittujen toimenpiteiden laajuudesta ei ole täyttä ymmärrystä tai niihin ei olla valmiita ryhtymään.

Tietynlainen kuluttaminen saatetaan kokea myös ”oikeudeksi” tai ”ansaituksi”. Esimerkiksi lentämisestä koetaan huonoa omaatuntoa, mutta samaan aikaan koetaan matkailun maailmankuvaa avartavan vaikutuksen olevan niin olennainen ja tärkeä, että sillä voidaan oikeuttaa myös ilmastomuutosta edistävä toiminta. Tällaista ajattelua kuvastavat esimerkiksi 28-vuotiaan Nooran ja 25-vuotiaan Hennan pohdinnat:

”Elämästäni meni 20 vuotta ilman, että olin kertaakaan lentokoneessa. Kun lopulta voitin lentopelkoni, koin heti syyllisyydentunteen. En kai minä voisi aloittaa lentämistä nyt lähemmäs kolmekymppisenä, kun ilmastomuutos uhkaa ja kukaan tiedostava ihminen ei enää lennä. Tunsin suurta ristiriitaa siinä, että tulisin varmasti tulevina vuosina lentämään, vaikka se onkin erittäin epäekologista. Päädyin lopulta siihen huomioon, että ehkä minä olen lentoni ansainnut. Ehkä se on epäekologista, väärin ja kiellettyä, mutta ilman maailman laajemmin näkemistä tuskin oppisin niin paljon elämästä ja tästä maapallostamme. Voin jokapäiväisessä elämässäni kompensoida keinoin, ja sopia itseni kanssa periaatteesta, että en lennä montaa kertaa vuodessa. [...] Teen parhaani, vaikka aionkin vielä matkustaa.” Noora, nainen, 28 vuotta.

”Haluan nähdä upeita maisemia, tavata uusia ihmisiä ja kokea uskomattomia elämyksiä. Olen todella huolissani ilmastomuutoksesta ja haluaisin elää kestävästi, mutta en vain malta luopua matkailusta.” Henna, nainen, 25 vuotta.

Tällaisen ajattelun voi nähdä viittaavan asenteiden ja toiminnan väliseen kiuluun (Carrington ym. 2010; Carrington ym. 2016). Tällaisessa tapauksessa tieto siitä, että oma

toiminta ei ole kestävän kehityksen mukaista, ei riitä vielä siihen, että käytäntöjä oltaisiin valmiita muuttamaan. Noora ja Henna tunnistavat matkailunsa olevan epäekologista, mutta matkailun tarjoamat muut asiat painavat vaakakupissa enemmän. Tutkimuksen perusteella tämän epäkohdan korjaamiseksi vaadittaisiin esimerkiksi sellaista infrastruktuurin muutosta, joka helpottaisi ekologisten valintojen tekemistä arkielämässä (Akenji 2014). Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi julkisten liikennevälineiden käytön lisäämistä.

Erilaisia ekovinkkejä on noussut esiin myös muissa kestävää kehitystä sivuavissa tutkimuksissa, kuten Virsun ja Sjöblomin (2020) ruokahävikkiin liittyvää diskurssia käsittelevässä tutkimuksessa. Mainitussa tutkimuksessa erilaiset ruokahävikin minimoimiseen liittyvät säästäväisyysniisit esiintyivät verkkokeskusteluissa useammin kuin esimerkiksi globaaleja eettisiä kysymyksiä käsittelevä pohdinta. Kirjoittajille annettiin kirjoituskilpailun kutsussa tehtäväksi tarkastella kestävää kehitystä arkisten toimien ja pienten tekojen kautta. Muun muassa Soneryd ja Ugglan (2015) sekä Akenji (2014) ovat kuitenkin tutkimuksessaan huomauttaneet siitä, miten paradoksaalista on yksinkertaistaa ratkaisuja ja kannustaa kuluttajia pieniin ekotekoihin, kun ympäristöongelmat ovat luonteeltaan globaaleja ja kompleksisia. Pienillä kulutustottumusten muutoksilla annetaan ymmärtää olevan isompi vaikutus kuin niillä todellisuudessa on. Näihin arjen pieniin tekoihin suhtaudutaankin kirjoittajien teksteissä myös kriittisesti.

Evans ja kollegat (2017) argumentoivat tutkimuksessaan, että pienten ekovinkkien peräänkuuluttaminen on seurausta määrätietoista pyrkimyksestä siirtää huomio pois yritysten ja yhteiskunnallisten instituutioiden toiminnasta kuluttajan toimintaan. Huomionarvoista onkin pohtia, mitä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Talonpoikaiskulttuurisäätiö ovat ajatelleet kirjoituskutsun aihetta suunnitellessaan. ”Pieniä ponnistuksia, suuria saavutuksia” voisi viitata siihen, että kilpailun järjestäjät näkevät kuluttajan pieniin tekoihin keskittymisen olennaisempana kuin yhteiskunnallisten instituutioiden toiminnan tarkastelun.

5.3 Kuluttaja kestävänä toimijana yhteiskunnassa

Aineiston kirjoittajat käsittelevät arkisten kulutuskäytäntöjensä lisäksi kirjoituksissaan myös laajemmin sitä, mikä on yksilön ja kuluttajan rooli ja vastuu yhteiskunnassa. Kestävään kehitykseen ja kuluttamiseen liitetään siis laajempi yhteiskunnallinen ulottuvuus. Kirjoitukset antavat tämän myötä viitteitä siitä, miten suomalaiset kokevat itse asemoituvansa yhteiskuntaan ja kestävän kehityksen tavoitteisiin.

Suomalaiset ovat tutkimuksissa ilmaisseet olevansa huolestuneita ilmastonmuutoksesta. Huolestuneisuuden taso vaikuttaa olevan melko lailla linjassa muiden eurooppalaisten kanssa. Suomalaiset kuitenkin samaan aikaan uskovat keskimääräistä eurooppalaista vähemmän, että heillä voisi olla vaikutusmahdollisuuksia ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Vaikutusmahdollisuudet nähdään siis melko pieninä. (Ervasti & Mustikkamaa 2020.) Kuluttajien on todettu tutkimuksissa myös huomaavan vallan epätasapainon siinä, miten rajalliset yksilön vaikutusmahdollisuudet ovat, kun pienillä arjen teoilla pyritään vaikuttamaan laajoihin globaaleihin ilmiöihin (Pecoraro 2016). Aineistossa tällaisesta ajattelusta antavat hyvän esimerkin Paulan ja Tapanin kirjoitukset.

”Kyllä on pienen ihmisen ponnistus aika turha. Suurten saavutusten suunnan määrää teollisuus ja bruttokansantuote ja viimeisen sanan sanoo politiikka-pelin pyörittäjät. [...] Kuluttajana olet syntinen syvästi. Ja sitten vasta syntinen olet, ellet kuluta. Ja jos kulutat, muista kumminkin kierrättää. Tässä on pieni ihminen hitokseen hukassa, teki niin taikka vaikka kuinka päin, aina kumminkin teki väärin.” Paula, nainen, 61 vuotta.

”Kun tietää olevansa yksi lähes kahdeksasta miljardista ihmisestä, omat vaikutusmahdollisuudet tuntuvat musertavan mitättömiltä.” Tapani, mies, 73 vuotta.

Koska eettisen tai kestävän kulutuksen voi katsoa olevan myös poliittista toimintaa, on ihmisten kestävän kulutuksen tasoa pyritty selittämään myös sillä, missä määrin ihmiset uskovat poliittisten toimien olevan heidän itsensä vastuulla ja missä määrin valtion vastuulla (Copeland & Boulianne 2022). Tiivistetysti voisi sanoa, että ihmisillä, jotka eivät usko yksilöllä olevan vastuuta poliittisista toimenpiteistä, voi olla vähemmän motivaatiota myös kuluttaa kestävästi tai poliittisesti. Koetun vastuun on havaittu olevan myös tärkeämpi kulutustoimia määrittävä tekijä kuin huoli ilmastosta (Pohjolainen, Kukkonen, Jokinen, Poortinga, Ogunbode, Böhm, Fisher & Umit 2021). Voidaan myös ajatella, että vähäinen luottamus poliittisiin toimijoihin lisää kiinnostusta ja valmiuksia

ilmaista poliittisen mielipiteensä esimerkiksi erilaisin protestein (Copeland & Boulianne 2022).

Tuoreen Eurobarometrin (2022) mukaan suomalaiset toivoisivat Euroopan parlamentin asettavan ilmastonmuutoksen torjunnan ensisijaiseksi tavoitteeksi. Tämän voi nähdä viittaavan muun muassa siihen, että kansalaiset toivovat yksilön merkityksen korostamisen sijaan laajempaa yhteiskunnallista muutosta ja vastuun siirtämistä institutionaalisille toimijoille. Keskustelu siitä, millaisia toimenpiteitä EU:n kaltaiset institutionaaliset toimijat voivat vaatia, käy kuitenkin kuumana. Esimerkiksi päästöjen kompensointiin kerättävät verotulot eivät kerää juurikaan poliittista kannatusta (Fairbrother ym. 2019). Suomessa suhtaudutaan niihin muiden pohjoismaiden tapaan kuitenkin keskimäärin myönteisemmin kuin muissa Euroopan maissa. Erityisesti pohjoismaista hyvinvointivaltiota edustavien ihmisten on huomattu suhtautuvan muita myönteisemmin fossiilisten polttoaineiden verotuksen kiristämiseen. Tähän saattaa liittyä se, että pohjoismaissa poliittinen luottamus on korkeampaa kuin muualla Euroopassa. (Fairbrother ym. 2019; Sivonen & Kukkonen 2021.) Suomalaiset siis antavat muihin eurooppalaisiin verrattuna päättäjille vahvemman mandaatin tehdä tavallisen kansalaisen elämää koskevia päätöksiä. Aineiston kirjoittajista Petri huomioi kirjoituksessaan muun muassa sen, miten äänestämällä voi vaikuttaa demokraattisesti ja olla näin osana muutosta. Petrin kirjoitus onkin esimerkki siitä, miten muutama aineiston kirjoittajista tarkastelee yksilön roolia kestävässä kehityksessä laajemmin kuin pelkän kuluttamisen kautta.

”Antamalla äänensä tietyn tyyppiselle poliittiselle päättäjälle tai puolueelle voi olla pieneltä osaltaan vaikuttamassa siihen, millaista kestävää taloudellista kauppapolitiikkaa ja ympäristötietoista teollisuutta maapallolla suositaan. Demokratia osaltaan siis mahdollistaa kestävä kehityksen. Siksi käytän äänioikeuttani, koska koen sen samalla myös velvollisuudekseni.” Petri, mies, 44 vuotta.

Osa kirjoittajista peräänkuuluttaa päättäjiltä myös vahvempaa kulutuksen ja hintojen sääntelyä epäeettisten tai -ekologisten tuotteiden kohdalla. Kulutuskäytäntöjä käsittelevässä kirjallisuudessa on huomioitu se, että nykypäivän epävakailta markkinoilla tuotteita laitetaan enemmän alennuksiin ja kampanjoihin kuin aiemmin. Tämä hämärtää kuluttajan ymmärrystä siitä, miten paljon asioiden ”oikeasti” kuuluisi maksaa. (Ilmonen 2001.) Kulutus on tämän päivän kulutusyhteiskunnassa osa ihmisten arkipäivää (Sarpila

2014) ja tämän huomioon ottaen on ymmärrettävää, jos ihmiset kokevat, että arkisten kulutuskohteiden ja harrastusten pitääkin olla kohtuullisen hintaisia. Tällöin niiden säännöllistä kuluttamista on mahdollista toteuttaa jatkossakin. Aineistosta nousi tähän aiheeseen liittyen pohdintaa esimerkiksi sen suhteen, miten paljon ympäristöystävällisen ruoan pitäisi ideaalitulanteessa maksaa verrattuna enemmän päästöjä aiheuttavaan epäeettiseen ruokaan. 29-vuotiaan Marin kirjoitus on tästä hyvä esimerkki:

”Eilen kaupasta ostimme nyhtökauraa alennuslaarista hintaan 1.9e/240g. Kotona nyhtökauran hinnasta puhuessamme totesin, että onpa tämä kallista, jos normaalihinta on 3.9e/240g. Puolisoni siihen: ”Ei ole. Ihmiset eivät vain enää ymmärrä mikä on kallista ja mikä ei. Nautaa ja sikaa myydään aivan liian edullisesti niiden tuottamaan ympäristökuormaan nähden.” Miksi epäekologisesti ja vastuuttomasti valmistettuja tuotteita myydään niin edullisesti? Miksi jokaisella on varaa ostaa usein uusia vaatteita ja elektroniikkatuotteita? Miksei ihmisten kuluttamista ja ostostottumuksia säännöstellä valtion toimesta? Edulliset hinnat mahdollistavat jatkuvan kuluttamisen, jota ympäristömme ei kestä. Tuotteiden edullisuus ei mahdollista tuotteiden kestävä kehitystä ja tuottamista.”
Mari, nainen, 29 vuotta.

Kuten todettua, vaikuttavat ihmisten käytännöt ja identiteetti siihen, millaiseksi ihmisten kulutus muodostuu. Pyrkimykset eettiseen ja ekologiseen kuluttamiseen saattavat laittaa käytännöt ja identiteetin törmäämään toisiinsa. Toisaalta käytännöt ovat myös sidoksissa identiteettiin ollessaan opittuja kuvia itsestä ja maailmasta. Myös aineistosta nousi esiin, kuinka tapojen muuttaminen on haastavaa, kun sekä käytännöt että identiteetit on uurrettu syvälle ihmisen toimintaan. Jaanan kirjoitus toimii esimerkkinä siitä, miten identiteetti ja opitut käytännöt ovat syvällä ja vaikuttavat siihen, miten kestäväksi yksilön kulutus voi muodostua:

”Ruokavalio on täyttä identiteettipolitiikkaa ja esimerkiksi ”taitavan emännän” identiteettiin kasvanut äitini piti vuosia lihasta kieltäytymistäni henkilökohtaisena loukkauksena hänen rakkaudella laittamaansa ruokaa, siis häntä itseään kohtaan. Noin minuutin ajaksi saatoimme päästä yhteisymmärrykseen siitä, kuinka turhalta tuntuu haaskata eläinten elämää ja ympäristön resursseja lihantuotantoon, mutta tuo tiedon valo ei tuikahtanut kauempaa, koska identiteetti ja tapa olivat voimakkaampia.” Jaana, nainen, 40 vuotta.

Käytäntöteorioiden kautta tarkasteltuna voidaan huomata, että mikäli yksilö haluaa toimia kestäväenä kuluttajana yhteiskunnassa, vaatii hänen toimintansa aktiivista kyseenalaistamista (Carrington ym. 2010; Gram-Hanssen 2011; Luukkonen 2020). Kirjoituksia yhdistävä punainen lanka näyttää olevan se, että kestävä kehityksen mukaiseen toimintaan kuuluu harkinta. Oli kyse sitten energiansäästöstä, ruokavalinnoista tai kierrättämisestä, tunnistavat kirjoittajat sen, että päätöksiä pitää ajatella ja punnita. Tässä näkyy se, miten kestävä ja ekologinen kuluttaminen vaativat käytäntöjä vastaan toimimista. 14-vuotiaan Veeran kirjoitus antaa esimerkin tästä kuluttajien käymästä ajatustyöstä:

”Vuosi sitten aloin miettimään ja kyseenalaistamaan vaatekaappini sisältöä, kun tunne siitä ettei ikinä ollut mitään päälle pantavaa valtasi kehoni. Joukossa oli paljon vaatteita joita olin käyttänyt vain pari kertaa, mutta sellaisia vaatteita joita käytin usein oli muutama. Aloin vähentämään shoppailua, annoin vaatteita pois ja aloin tarkoin harkitsemaan mitä vaatteita tarvitsen ja käytän.” Veera, nainen, 14 vuotta.

Kestävä kuluttaminen tarkoittaa aineiston perusteella yksilölle sitä, että pystyy neuvottelemaan itsensä kanssa kulutuksesta, jonka tiedostaa olevan yhteiskunnan mittareilla tänä päivänä kestäväntöntä ja epäsovittavaa. Esimerkiksi aiemmin esitellyssä Nooran lentomatkailua kuvaavassa tekstissä esiintyy pohdintaa siitä, miten joillakin kulutuskäytännöillä nähdään olevan mahdollista ”kompensoida” toisia kestäväntöntä käytäntöjä. Koska käytäntöjä vastaan toimiminen ja niiden muuttaminen vaatii aktiivista ajattelemista ja toimintaa, se saattaa entisestään ajaa ihmisiä toimimaan nimenomaan kuluttajan roolissa, keskittymään kuluttamiseen ja tarkastelemaan itseään oman kuluttajuutensa kautta. Kestävään kuluttamiseen pyrkiminen auttaa yksilöä näkemään oman roolinsa kuluttajana yhteiskunnassa. Vaikuttaa siltä, että kulutusyhteiskunta on mahdoton paeta – siitä irtautuessaankin yksilö joutuu näkemään itsensä nimenomaan kuluttajana. Myös aineistossa esiintyy ajatus siitä, miten nykyinen talousjärjestelmä ja kulutuskulttuuri ohjaavat meitä tekemään kulutusvalintoja tiedostamattamme ja jopa tahtomattamme. Osa kirjoittajista viittaa teksteissään siihen, että tunnistamalla oman roolinsa voisi olla mahdollista toimia kestävästi. Tämä on ajatus, jota ei sanota kaikissa teksteissä suoraan, vaan sen pystyy lukemaan rivien välistä, kuten tässä Matin lainauksessa:

”Kannattaa mieluummin olla aktiivinen toimija ja käydä elokuvissa ja kuunnella musiikkia kuten ennenkin, mutta tehdä se päätös, että päättää aina itse milloin sen tekee, eikä silloin kun jotkut muut edes ehdottavat mitä milloinkin pitäisi katsoa tai kuunnella.” Matti, mies, 44 vuotta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman tehtävänä oli tarkastella sitä, miten suomalaiset ymmärtävät kestävän kehityksen käsitteenä ja miten tämä ilmenee heidän kestävyyteen pyrkivissä kulutustottumuksissaan. Lisäksi tutkielmassa haluttiin selvittää, millaisena kirjoittajat näkevät yksilön toiminnan merkityksen kestävän kehityksen kannalta ja kuluttajan roolin yhteiskunnassa. Seuraavaksi esitellään analyysin tulosten perusteella keskeisimmät johtopäätökset, pohditaan tulosten suhteutumista aiempaan tutkimukseen ja taustateoriaan sekä eritellään tutkimuksen haasteita ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.

6.1 Yhteenveto analyysista

Ensiksi tutkielmassa haluttiin selvittää sitä, miten suomalaiset ymmärtävät kestävän kehityksen käsitteenä ja miten se ilmenee heidän kulutustottumuksissaan. Aineistolle toteutetun sisällönanalyysin perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaisten käsitys kestävästä kehityksestä painottuu erityisesti ekologisen kestävyuden aihepiiriin. Kirjoituksissa lähestyttiin aihetta pitkälti siitä näkökulmasta, millaisilla toimilla kuluttajan olisi mahdollista vähentää hiilidioksidipäästöjään arkisessa kulutustoiminnassaan. Ymmärrys sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden ulottuvuuksista tuli ilmi myös osasta tekstejä, mutta yleinen kirjoituksia läpileikkaava aihe näytti olevan ekologisuus ja siihen pyrkiminen (ks. esim. Elliot 2013; Heikkurinen 2014). Pieni osa kirjoittajista otti kuitenkin huomioon monipuolisesti kestävän kehityksen eri näkökulmat ja pohti niiden systeemistä luonnetta.

Kirjoittajien kesken näytti olevan jonkin verran vaihtelua siinä, miten eri ikäiset ihmiset kuvailevat kestävän kehityksen näyttäytymistä elämässään. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, miten nuoremmat kirjoittajat kertoivat, että aiheesta on opetettu heille jo koulussa tai he ovat muuten kasvaneet aiheen parissa. Osa iäkkäämmistä kirjoittajista suuntasi teksteissään katseen menneisyyteen ilmaisten, että ennen elettiin nöyremmin ja yksinkertaisemmin ja sitä myöten kestävämmiin. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että iäkkäämmät ihmiset ottavat kuluttamisessaan ympäristöasiat nuoria vahvemmin huomioon (Kuoppamäki ym. 2017). Iän merkityksen ympäristöasenteisiin on kuitenkin huomattu vähentyneen ja muiden sosiodemografisten tekijöiden nousseen

keskeisemmiksi selittäviksi tekijöiksi (Mt.). Aiempaan kirjallisuuteen peilaten lienee mahdollista, että myös tämän aineiston iäkkäämmille kirjoittajille on pidemmän elämäkokemuksensa myötä muodostunut kattavampi ymmärrys luonnosta ja arvostus sitä kohtaan. Sekä nuorempia että vanhempia kirjoittajia vaikutti kuitenkin yhdistävän ajatus siitä, että kestävä kehitys on yleisesti hyväksytty yhteiskunnallinen ja globaali tavoite ja että ihmisten pitäisi toimia sen mukaisesti. Lähes kaikkia kirjoituksia yhdistävä punainen lanka oli ajatus eettisestä käyttäytymisestä, jossa pyritään ottamaan huomioon se, miten tämän päivän toimet vaikuttavat tulevaisuuden ihmisten elämään. Vaikka kirjoittajista valtaosa käsitteli kestävästä kehityksestä erityisesti ekologisesta näkökulmasta, vaikuttaa siltä, että kestävä kehityksen ydinajatus yhteisen tulevaisuuden rakentamisesta (ks. YK 2018) on kirjoittajilla hallussa.

Kirjoituksissa kuvailtiin arkisia kulutuskäytäntöjä, jotka liittyivät erityisesti ruoan ja energian kuluttamiseen sekä jätteiden käsittelyyn ja muuhun kierrättämiseen. Kirjoittajat avasivat monipuolisesti sitä, miten he ottavat kestävä kehityksen huomioon esimerkiksi ottamalla oman kauppakassin ostosreissulle mukaan tai pyörittävät tiskikoneen vain täytenä vettä ja sähköä säästääkseen. Kirjoittajien kuvaamat teot kestävä kehityksen edistämiseksi edustivat erilaisia matalan kynnyksen ekovinkkejä. Kirjoittajien keskittyminen arjen ekotekoihin saattoi johtua myös siitä, että kirjoituskilpailun kutsussa kannustettiin kirjoittajia tarkastelemaan kestävä kehitystä juuri tämän kaltaisten arkisten kulutuskäytäntöjen kautta. Osasyynä tälle voi olla kuitenkin myös se, että suomalaisia on kannustettu erilaisiin pieniin ekotekoihin yhteiskunnan eri toimijoiden osalta jo pitkään.

Kirjoittajat käsitelivät näistä kestävä kehitykseen pyrkivistä ekoteoista puhuessaan myös sitä, miksi juuri niitä on päätetty toteuttaa arjessa tai miksi niiden mukaisesti toimiminen on toisinaan haastavaa. Kirjoitusten perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaiset lähestyvät kestävä kehitystä sellaisten tekojen kautta, jotka ovat heille arjessa helpointa toteuttaa. Aineistossa esiintyi vähäisessä määrin mainintoja, joissa pyrkimys eettisyyteen ja ekologisuuteen olisi vaikuttanut koko elämäntavan perusteelliseen muutokseen. Pääasiassa ihmiset tekevät niitä tekoja, joiden omaksuminen arkisiin käytäntöihin ei vaadi liian merkittäviä ajallisia tai taloudellisia panostuksia tai omien toimintamallien perusteellista pohdintaa. Esimerkiksi kierrätykseen liittyen osa kirjoittajista nosti esiin sen, miten vaikeaksi kierrättäminen on yhteiskunnassa tehty ja miten ihmisillä voisi olla valmiuksia toteuttaa sitä enemmänkin, jos se olisi helpompaa ja saavutettavampaa. Liha- ja maitotuotannon haitat ympäristölle kirjoittajat tunnistivat

hyvin, mutta nostivat esiin muun muassa sen, ettei kasvisruokaa pidetä niin täyttävänä, että siihen oltaisiin valmiita siirtymään kokoaikaisesti. Myös kasvisruokien koettu kalleus ja vaikea valmistettavuus vaikuttivat joidenkin kirjoittajien osalta valmiuksiin omaksua kasvisruokailu osaksi arkikäytäntöjä. Tästä on luettavissa se, että lihapainotteinen ruokavalio on suomalaisille hyvin vakiintunut käytäntö, jonka muuttaminen arjessa on hidasta ja haastavaa. Näyttää myös siltä, etteivät suomalaisen yhteiskunnan eri instituutiot erityisesti kannusta kasvisruokailun omaksumiseen. Tästä esimerkeiksi nousi esiin se, miten kasvisruokaa ei pidetä riittävän täyttävänä tai edullisena.

Toiseksi tutkielmassa haluttiin selvittää sitä, millaisena suomalaiset näkevät yksilön toiminnan kestävän kehityksen kannalta ja kuluttajan roolin yhteiskunnassa. Kirjoittajien välillä on vaihtelevaa suhtautumista siihen, miten tärkeinä teksteissä kuvattuja pieniä tekoja pidetään kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Osa kirjoittajista korostaa, että arjen pienillä teoilla on suuri merkitys ja jokainen kestävä teko vie yhteiskunnan toimintaa oikeaan suuntaan. Osa kirjoittajista taas näkee, että energian säästäminen arjessa ja muoviasioiden kierrättäminen ovat pisara meressä, eikä yksilön toiminnalla ole kokonaisuuden kannalta niin paljon merkitystä, että siitä kannattaisi vaivata loputtomasti päätään.

Aineiston analyysissa ilmeni, että kirjoittajat tunnistavat yksilön kulutustoiminnalla olevan myös yhteiskunnallinen ulottuvuus ja että kestävässä kehityksessä kuluttajan rooli on vain osa tätä kokonaisuutta. Osa kirjoittajista pohtii sitä, että kestävästä kehityksestä puhuttaessa tunnutaan antavan tarpeettoman suuri painoarvo sille, mitä yksilöt tekevät. Huomio siirretään tällä tavoin pois esimerkiksi yhteiskunnallisten instituutioiden ja yritysten toiminnasta, vaikka näillä toimijoilla on kestävän kehityksen saavuttamiseksi merkittävä vastuu. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kirjoittajat tiedostavat sen, että ollakseen kestävä toimija yhteiskunnassa vaaditaan aktiivista harkintaa oman toiminnan suhteen. Opitut käytännöt määrittävät sitä, miten ihmiset arkielämässään toimivat ja niitä vastaan toimiminen ja niiden muuttaminen edellyttävät sitä, että ihmiset päättävät tietoisesti toimia toisin. Kirjoittajat nostavat myös esiin, että tällainen harkinta voi olla haastavaa. Yleisesti kirjoituksista näyttää nousevan esiin ajatus, että kuluttajalta vaaditaan melko kattavaa ymmärrystä kestävän kehityksen aihepiiristä ja kuluttamiensa tuotteiden valmistustavoista voidakseen toimia kestävästi.

6.2 Pohdinta

Aineiston sisällönanalyysi ratkaisi ainakin jossain määrin asetetun tutkimusongelman. Suomalaisten kestäväää tai eettistä kuluttamista koskevassa tutkimuksessa on viime vuosina kartoitettu muun muassa sitä, miten valmiita ihmiset voisivat olla esimerkiksi siirtymään kasvisruokailuun (Lombardini & Lankoski 2013), kierrättämään jätteensä monipuolisemmin (Kokkonen 2020) tai omaksumaan erilaisia uusia palveluita kestävyystavoitteidensa tueksi (Salo, Nissinen, Lilja, Olkanen, O'Neill & Uotinen 2016), mutta tutkimusta, jossa selvitetäisiin miten suomalaiset kestävän kehityksen ylipäättään ymmärtävät, ei ole toteutettu. Tutkimus onnistui valottamaan sitä, millaisista asioista ihmiset puhuvat, kun he puhuvat kestävästä kehityksestä. Tämä antaa viitteitä siitä, miten kestävä kehitys jäsentyy heidän mielissään ja kuinka kompleksisena ja moniulotteisena ilmiönä he sitä tarkastelevat.

Tutkimus lisäsi myös tietoa siitä, miten ymmärrys kestävästä kehityksestä vaikuttaa heidän kulutuskäyttäytymiseensä. Aiemman tutkimuksen (ks. Saari ym. 2021) perusteella vaikuttaa siltä, että ihmiset, joilla on enemmän tietämystä ekologisista ongelmista myös kuluttavat kestävämmän kuin ihmiset, joilla on vähemmän ymmärrystä tästä aihepiiristä. Ihmisten vähäinen tietämys esimerkiksi kestävästä kehityksen ulottuvuuksista lienee hyvä tiedostaa, mikäli muutosta halutaan ajaa mahdollisimman tehokkaasti. Toisaalta tutkimusten mukaan kuluttajien tietämys kestävästä kehityksestä tai oman toimintansa ympäristöpäästöistä ei vielä suoraan heijastu kulutuskäyttäytymiseen automaattisesti siten, että yksilö pyrkisi automaattisesti muuttamaan toimintaansa (Howell 2014; Carrington ym. 2016). Näkisin, että tutkielman valottama tieto suomalaisten kestävästä kehityksen ymmärryksestä on tutkielman olennaisin kontribuutio kestäväää kehitystä ja kuluttamista käsittelevälle tutkimukselle. Kuten johdannossa toin esiin, mikäli halutaan suomalaisten kuluttavan kestävästä kehityksen mukaisesti, tulee olla tietoa siitä, miten he kestävästä kehityksen ymmärtävät. Tähän tiedontarpeeseen tutkielmani on pystynyt vastaamaan.

Kestäväään kulutukseen liittyen kirjoittajat kertoivat erityisesti omista ruokailutottumuksistaan, kierrättämisestään ja muista energiansäästövinkeistään. Tämän perusteella voidaan esittää, että kestävä kehitys näyttäytyy kirjoittajille pääasiassa erilaisten arkisten käytäntöjen kautta. Tältä osin tutkielma vaikuttaa asettuvan luontevaksi osaksi kestävästä kuluttamisen tutkimusalaa, jonka valtavirtaa käytäntöteoriat ovat (Warde

2014). Tutkimus vahvisti osaltaan sitä käsitystä, että kestävän kehityksen mukainen toiminta nähdään kuluttajakansalaisten elämässä ennen kaikkea vakiintuneiden käytäntöjen ja rutiinien kautta. Muutoksen aikaansaamiseksi näitä rutiineja pitäisi pystyä rikkomaan.

Kulutuksen merkitys identiteetin rakentajana tuli myös ilmi aineistoa analysoitaessa. Kirjoittajat ilmaisivat, että kestävä ja eettinen kulutus voi tuntua myös hyvältä. Tätä voi peilata aiempaan tutkimukseen, jonka mukaan yksilö asemoi itsensä kulutusvalintojensa kautta sosiaalisesti kuuluvaksi jotain kokonaisuutta (Purhonen ym. 2014; Warde 2014). Eettinen ja kestävä kuluttaminen voisi tuntua kirjoittajista hyvältä esimerkiksi siksi, että se vahvistaa heidän identiteettiään ihmisenä, joka tekee toimintansa kautta hyvää itselleen ympäristölle ja muille ihmisille. Toisaalta kirjoittajat huomioivat myös sen, että monesti identiteetti voi olla niin vahva, että kestävän muutoksen tekeminen koetaan haastavaksi ja hitaaksi. Tässä ilmenee se, miten identiteetti ja käytännöt ovat kirjoittajien todellisuudessa samalla tavoin linkittyneitä kuin aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (ks. Ilmonen 2004; Warde 2014; Van Acker ym. 2016).

Huomionarvoista on myös se, että pyrkimykset eettisyyteen kulutustottumuksissa eivät ole lineaarisia. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihminen, joka saattaa tehdä kestäviä valintoja jollain elämän osa-alueellaan voi toimia toisissa asioissa hyvin eri tavalla. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi se, ettei kuluttaja tiedosta kaikkien valintojensa vaikutuksia. (Halkier 2001.) Tämä näkyi myös aineiston teksteissä siinä, kun kirjoittajat pohtivat millaisilla teoilla on todellista vaikutusta ja millainen toiminta olisi riittävän kestävä. Arjen ekoteoilla käytiin eräänlaista kauppaa, kun kirjoittajat pohtivat millaisista asioista voisivat olla valmiita luopumaan, ilman että elämäntapa ja arki merkittävästi kurjistuisi.

Näitä kirjoittajien kuvaamia ekotekoja tarkasteltaessa huomaa kuitenkin myös sen, että ihminen voi kuluttaa elämässään kestävästi, vaikka ei osaisikaan sanallistaa kestävän kehityksen eri näkökulmia ja niiden ilmenemistä kestävässä kulutuskäytännöissä. Vaikka tiedon lisäämisellä näyttää olevan vaikutusta kestävien kulutuskäytäntöjen vakiintumiseen, saattaa ihminen kuluttaa kestävästi myös tietämättään. Esimerkiksi suomalaisten tuotteiden ostaminen luo työvoimaa Suomeen ja on myös ekologisesti kestävämpää kuin toiselta puolelta maapalloa rahdattujen tavaroiden tuonti, mutta tällaisen toiminnan taustalla saattaa olla esimerkiksi lapsuudesta opittu malli, että suomalaista tuotantoa ”kuuluu” tukea. Asialla ei siis välttämättä ole mitään tekemistä sen

kanssa, että pyritäisiin erityisen ekologisiin tai kestäviin kulutustottumuksiin. Tämä on jälleen yksi esimerkki siitä, miten suuri merkitys yleisesti hyväksytyillä arvoilla ja vakiintuneilla käytännöillä on siirtymässä kestäviin kulutustottumuksiin (Hawkes 2001; Gram-Hanssen 2011; Soneryd & Ugglä 2015).

Käytäntöteoreettisten linssien (Warde 2014) läpi kulutuksen tarkastelu auttaa ymmärtämään, että ihmisten käytäntöjen muuttaminen voi olla hidasta ja vaatii usein juuri oikeanlaisia motivaatiotekijöitä (Gram-Hanssen 2011; Lehner ym. 2016). Viime vuosilta voi kuitenkin osoittaa esimerkkejä, jotka viittaavat siihen, että muutosta on mahdollista saada aikaan nopeasti. Vuodesta 2020 asti maailmaa järjestyttännyt koronaviruspandemia sai yhteiskunnat sulkeutumaan nopeammin kuin koskaan aikaisemmin. Maaliskuussa 2020 ihmiset eri puolilla maailmaa jäivät koteihinsa yhteisen vihollisen uhatessa heidän terveyttään. Valtiot asettivat päivien sisällä rajoituksia ihmisten liikkumiseen ja toisten ihmisten kohtaamiseen liittyen. Vaikka pandemian aiheuttama sulku on asia, jota tuskin mikään yhteiskunta tai sen päättäjät toivovat joutuvansa tekemään, antaa se kuitenkin viitteitä erilaisista mahdollisuuksista. Pandemiasulut ovat nimittäin osoittaneet, että ihmiskunta pystyy todella nopealla aikataululla erittäin merkittävään muutokseen, mikäli kansalaisten kollektiivinen tahto sen mahdollistaa.

Toinen esimerkki siitä, miten päätöksiä uusiutuviin energiamuotoihin olisi mahdollista tehdä nopeallakin aikataululla, realisoitui keväällä 2022 Venäjän aloitettua hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan. Kansainvälinen yhteisö tuomitsi sodan ja alkoi välittömästi asettaa pakotteita Venäjän hallintoa vastaan. Esimerkiksi Suomi katkaisi maakaasun tuonnin Venäjältä toukokuussa 2022 (Yle 2022a). Suomalaisessa julkisessa keskustelussa puhuttu siitä, miten Venäjän maakaasusta luopuminen tulee todennäköisesti kiihdyttämään vihreää siirtymää ja uusiutuviin energialähteisiin siirtymistä (ks. esim. Yle 2022b). Keskusteluun ovat osallistuneet myös sellaiset tahot, jotka aiemmin ovat saattaneet tiukkasanaisesti kritisoida esimerkiksi kestävä kehityksen energiatavoitteita pitäen niitä epärealistisinä. Koronapandemian ja Ukrainan sodan kaltaiset kriisit osoittavat, että vaikka kestävä kehityksen saavuttamiseksi vaadittavat toimet vaativat ponnistuksia kaikilta yhteiskunnan toimijoilta, niin oikean motivaattorin osuessa kohdalle muutos on mahdollinen. Keskeinen kysymys piilee kuitenkin siinä, miten näitä motivaattoreita on mahdollista löytää ja miten saada ihmiset toimimaan niiden mukaan.

6.3 Tutkimuksen rajoitukset ja suositukset jatkotutkimukselle

Koska Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Talonpoikaiskulttuurisäätiön kutsu kirjoituskilpailuun oli otsikoitu ”Pieniä ponnistuksia, suuria saavutuksia”, ohjasi tämä kirjoittajia mahdollisesti kirjoittamaan kestävästä kehityksestä juuri niiden arjen pienten ekotekojen kautta, joita tutkielman analyysissä on kuvattu. Tämä asettaa omat rajoituksensa tutkimusasetelmalle. Kirjoittajilla saattaa olla nimittäin kestävään kehitykseen liittyen myös sellaista ymmärrystä ja mielipiteitä, jotka eivät käy teksteistä ilmi. Jos kirjoituskilpailun kutsussa olisi annettu erilaisten arjen kulutustottumuksia kuvaavien esimerkkien lisäksi tai niiden sijaan vinkiksi kirjoittaa YK:n Agenda 2030-tavoitteiden näkymisestä omassa elämässä, olisivat tekstit olleet todennäköisesti luonteeltaan hyvin erilaisia.

Kirjoittajat saattoivat myös keskittyä teksteissään ekologiseen kestävyyteen siksi, että se tuntui siinä hetkessä helpoimmalta. Siihen, kuinka laajasti suomalaiset kestävä kehityksen ymmärtävät vaikuttanee myös se, mistä aiheista minäkin hetkenä käydään julkista keskustelua. Ilmastomuutosta ja luontokatoa käsittelevät aiheet ovat saaneet viime vuosina mediassa huomiota muun muassa viimeisimpien IPCC-raporttien myötä (ks. Hs.fi 2022a). Tästä syystä voi olettaa, että ekologinen näkökulma kestävyyteen on ollut kirjoittajilla tuoreena mielessä aineistonkeruun aikaan. Toisaalta analyysin tuloksia tarkasteltaessa on hyvä huomioda, että se on kerätty vuonna 2018 eli ennen koronapandemiaa tai Ukrainan sota. Esimerkiksi koronavirusta käsittelevä uutisointi peitti pari vuotta sitten hetkellisesti muut uutiset täysin alleen. Samoin Ukrainan sota nousi keväällä 2022 globaaliksi pääuutiseksi, joka siirsi huomion ilmasto- ja ympäristökysymyksiltä koronapandemian tavoin inhimilliseen hyvinvointiin ja talousjärjestelmän kestävyyteen. Mikäli aineisto kerättäisiin vuonna 2022 aiemman kirjoituskilpailun tavoin, saattaisi kansainvälinen poliittinen tilanne vaikuttaa siihen, millaisen kulman kirjoittajat teksteihinsä ottaisivat.

Koska tutkimuksen menetelmänä oli laadullinen sisällönanalyysi, ei tutkimuksen tulosten voi olettaa koskevan yleisesti kaikkia suomalaisia. Ne antavat kuitenkin ajatusta siitä, miten kestävä kehityksen arjessaan ymmärtävät sellaiset ihmiset, jotka ovat aiheesta jossain määrin kiinnostuneita. Valittu tutkimusmenetelmä ei pyrkinyt selittämään ilmiötä, vaan keskittyi kuvailemaan ilmiöstä tehtyjä havaintoja. Analyysitekstin elävöittämiseksi

käytettiin paikoitellen pitkiäkin aineistokatkelmia, jotka kuvastivat kirjoittajien käsityksiä kestävästä kehityksestä. Tällaiset katkelmat osaltaan vahvistivat tutkimusprosessin luotettavuutta ja analyysillä onnistuttiin kuvaamaan sellaisia asioita ja ilmiöitä kuin oli tarkoituskin. Tulokset vaikuttavat olevan linjassa sen kanssa, mitä kestävästä kehityksestä ja kestävästä kuluttamisesta tiedettiin ennestään (ks. Carrington ym. 2010; Pecoraro 2016; Kuoppamäki ym. 2017; Soini 2017; Copeland & Boulianne 2022). Tutkimuksessa ei paljastunut mitään erityisen radikaalisti aiemmasta tutkimuksesta poikkeavaa, vaan analyysin teemat ja havainnot olivat linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Nämä havainnot viittaavat siihen, että tutkimuksen validiteetin ja reliabiliteetin voi katsoa toteutuneen.

Kirjoituskilpailuun osallistuneet ihmiset todennäköisesti kokevat, että heillä on ainakin jonkinlainen ymmärrys kestävästä kehityksestä, koska ovat päätyneet kirjoittamaan siitä. Aineiston tuloksia tarkasteltaessa herääkin kysymys, että jos edes näillä henkilöillä ei ole kovin kattavaa näkemystä aiheesta, millainen ymmärrys on ihmisillä, joita aihe ei kosketa henkilökohtaisesti ollenkaan? Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tarkastella tutkielmassa määriteltyä tutkimusongelmaa joko määrällisen analyysin tai monimenetelmällisten keinojen avulla. Tämä mahdollistaisi laajemman perusjoukon, jolle tutkimus toteutettaisiin. Kestävästä kulutuskäytännöistä ja -asenteista on kerätty jo dataa mm. Kulutus ja elämäntapa Suomessa -aikasarja-aineistossa (Saari, Koivula, Sivonen & Räsänen 2019). Kestävästä kehityksestä mittaavaa dataa ei kuitenkaan toistaiseksi ole kerätty ainakaan Suomen kontekstissa yhteiskuntatieteelliseen tutkimuskäyttöön. Laajemmalla otannalla olisi mahdollista saada tutkittua myös havaintojen tilastollista merkitsevyyttä. Satunnaisotannalla kerättyyn joukkoon voisi saada mukaan myös sellaisia ihmisiä, joiden tietämys tai kiinnostus kestävästä kehityksestä kohtaan on heikompaa. Tämä mahdollistaisi tutkimusongelman laajemman käsittelyn.

Kirjoittajat pohtivat teksteissään myös sitä, mikä on yksilön ja mikä yhteiskunnan rooli kestävästä kehityksestä saavuttamiseksi. Nämä pohdinnat auttoivat hahmottamaan sitä, millaisen vastuun kuluttajat näkevät itsellään olevan kestävässä kehityksessä. Aineiston analyysi antaa myös viitteitä siitä, millaisiin asioihin yhteiskunnallisten toimijoiden olisi tartuttava, mikäli kestävästä kehityksestä halutaan edistää mahdollisimman nopeasti ja laajalaisesti ja saavuttaa Agenda 2030-tavoitteet määräajassa. Ilmastonmuutoksen kaltaisten viheliäisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan erilaisia muutoksia yhteiskunnan eri osaluilta, jotta muutos voitaisiin saada aikaan. Koska globaalit ongelmat ovat niin

kokonaisvaltaisia, on niiden parantamiseen tähtäävä muutos monesti jopa tuskallisen hidasta. Tämä voi johtua esimerkiksi lainsäädäntöprosessien byrokraattisuudesta, pitkään vallalla olleista markkinamekanismeista ja muista yhteiskunnallisista hitaasti muuttuvista rakenteista. IPCC:n ilmastoraporteissa (2018) on tuotu esille, millaisin keinoin maapallon keskilämpötilan nousua pysyttäisiin hidastamaan, mutta myös korostettu sitä, että muutos pitäisi saada aikaan nyt eikä myöhemmin. Tutkielman tuloksia voisikin olla mahdollista hyödyntää jatkossa myös siinä, kun eri yhteiskunnalliset toimijat viestivät kestävästä kehityksestä ja erilaisista toimista, joita kestävyiden saavuttamiseksi ollaan toteuttamassa. Vaikuttaa siltä, että ekologisen kestävyiden näkökulmat ovat suomalaisilla melko hyvin hallussa, mutta sosiaalisista, kulttuurisista ja taloudellisista kestävä kehityksen tavoitteista voisi viestiä kansalaisten suuntaan enemmänkin. Tutkielman havaintoja hyödyntämällä voisi olla mahdollista nopeuttaa Agenda 2030-tavoitteiden toteutumista.

Lopuksi haluan kuitenkin todeta, että kestävässä kehityksessä ei ole kyse ainoastaan siitä, että yhteiskunnan eri sektoreilla tehdään yksittäisiä hankkeita, kampanjoita, lakimuutoksia ja kulutusvalintoja, jotka tukevat kestävä tulevaisuutta. Kyse on laajemmasta systeemisestä muutoksesta, joka vaatii kollektiivisen ajattelutavan kääntämistä uuteen asentoon. Yksittäisten kestävyiden ulottuvuuksien sijaan on kestävä kehitystä tarkasteltava globaalina, kaikkia yhteiskunnan rakenteita ja maailman elonkirjoa leikkaavana kokonaisuutena. Tutkielmassa saavutettu ymmärrys suomalaisten käsityksistä kestävä kehitystä kohtaan on kuitenkin askel siihen suuntaan, että muutosta voitaisiin viedä kohti kestävä tulevaisuutta.

LÄHTEET

- Adams, W. M. (2015) Conservation, Sustainability and Economic Growth. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 196–205.
- Akenji, L. (2014) Consumer scapegoatism and limits to green consumerism. *Journal of Cleaner Production*, 63. 13–23.
- Arnould, E. J. – Thompson, C. J. (2005) Consumer Culture Theory (CCT): Twenty Years of Research. *Journal of Consumer Research*, 31(4). 868–882.
- Barnett, C. – Cloke, P. – Clarke, N. – Malpass, A. (2011) *Globalizing Responsibility: The Political Rationalities of Ethical Consumption*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Barnosky, A. – Matzke, N. – Tomiya, S. – Wogan, G. O. U. – Swartz, B. – Quental, T. B. – Marshall, C. – McGuire, J. L. – Lindsey, E. L. – Maguire, K. C. – Mersey, B. – Ferrer, E. A. (2011) Has the Earth's sixth mass extinction already arrived? *Nature*, 471. 51–57.
- Becker, R. (2022) Gender and Survey Participation. An Event History Analysis of the Gender Effects of Survey Participation in a Probability-based Multi-wave Panel Study with a Sequential Mixed-mode Design. *methods, data, analyses*, 16(1). 3–32.
- Belk, R. (2017) Consumer Culture Theory. Kirjassa *Routledge Handbook on Consumption*. Abingdon, Oxon: Routledge. 13–24.
- Bergh, J., van den (2018) Agrowth Instead of Anti- and Pro-Growth: Less Polarization, More Support for Sustainability/climate Policies. *The Journal of Population and Sustainability*, 3(1). 53–73.
- Bourdieu, P. (1987) What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups. *Berkeley Journal of Sociology*, 32. 1–17.
- Bradley, K. (2009) *Just Environments. Politicising Sustainable Urban Development*. Tukholma: Universitetsservice AB.
- Braun, V. – Clarke, V. (2012) Thematic Analysis. *APA Handbook of Research Methods in Psychology: Vol. 2. Research Designs*. American Psychological Association.

- Carrington, M. – Neville, B. – Whitwell, G. (2010) Why Ethical Consumers Don't Walk Their Talk: Towards a Framework for Understanding the Gap Between the Ethical Purchase Intentions and Actual Buying Behaviour of Ethically Minded Consumers. *Journal of Business Ethics*, 97. 139–158.
- Carrington M. – Zwick, D. – Neville, B. (2016) The ideology of the ethical consumption gap. *Marketing Theory*, 16(1). 21–38.
- Collin, R. W. – Collin, R. M. (2015) Sustainable Development. Environmental justice and sustainability. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 209–221.
- Copeland, L. – Boulianne, S. (2022) Political consumerism: A meta-analysis. *International Political Science Review*, 43(1). 3–18.
- Davies, W. (2014) Neoliberalism: A Bibliographic Review. *Theory, Culture & Society*, 31(7/8). 309–317.
- Dhenge, S. A. – Ghange, S. N. – Ahire, M. C. – Gorantiwar, S. D. – Shinde, M. G. (2022) Gender attitude towards environmental protection: a comparative survey during COVID-19 lockdown situation. *Environment, Development and Sustainability*. 1–46.
- Elliot, J. A. (2013) *An Introduction to Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 1–303.
- Eurobarometri (2022) Eurobarometri: Euroopan parlamentin puolustettava demokratiaa. Tiedote 8.2.2022. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20220201IPR22311/eurobarometri-euroopan-parlamentin-puolustettava-demokratiaa> [Online] [Viitattu 11.4.2022].
- Euroopan komissio (2019) Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. The European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf [Online] [Viitattu 30.8.2022].
- Euroopan komissio (2020) Circular Economy Action Plan. https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf [Online] [Viitattu 30.8.2022].

Eurooppatiedotus (2020) Kohti yhteistä yritys vastuusääntelyä – EU edistää vastuullista yritystoimintaa. Ulkoministeriön Eurooppatiedotus, uutinen 9.12.2020.

<https://eurooppatiedotus.fi/2020/12/09/kohti-yhteista-yritysvastuusaantelya-eu-edistaa-vastuullista-yritystoimintaa/>. [Online] [Viitattu 11.10.2021].

Ervasti, H. – Mustikkamaa, S. (2020) Ilmastoasenteet Suomessa ja Euroopassa. European Social Survey'n tuloksia Suomalaiset Euroopassa -sarjassa.

Evans, D. – Welch, D. – Swaffield, J. (2017) Constructing and mobilizing 'the consumer': Responsibility, consumption and the politics of sustainability. *Environment and Planning A*, 49(6). 1396–1412.

Evans, D. (2019) What is consumption, where has it been going, and does it still matter? *The Sociological Review*, 67(3). 499–517.

Everett, T. – Ishwaran, M. – Ansaloni, G. P. – Rubin, A. (2010) Economic growth and the environment. *Defra Evidence and Analysis Series*, 2. 1–51.

Fairbrother, M. – Sevä, I. J. – Kulin, J. (2019). Political trust and the relationship between climate change beliefs and support for fossil fuel taxes: Evidence from a survey of 23 European countries. *Global Environmental Change*, 59. 1–15.

Forero, O. A. (2015) Indigenous Perspectives of Sustainability and a Human Rights Approach to Sustainable Development. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 222–236.

Freestone, O. – McGoldrick, P. (2008) Motivations of the Ethical Consumer. *Journal of Business Ethics*, 79. 445–467.

Gilg, A. – Barr, S. – Ford, N. (2005) Green consumption or sustainable lifestyles? Identifying the sustainable consumer. *Futures*, 37. 481–504.

Gram-Hanssen, K. (2011) Understanding change and continuity in residential energy consumption. *Journal of Consumer Culture*, 11(1). 61–78.

Halkier, B. (2001) Routinisation or reflexivity? Consumers and normative claims for environmental consideration. Kirjassa *Ordinary Consumption*. Lontoo: Routledge. 25–44.

Halkier, B. – Keller, M. – Truninger, M. – Wilska, T. (2017) Consumption research revisited. Charting of the territory and introducing the handbook. Kirjassa *Routledge Handbook on Consumption*. Abingdon, Oxon: Routledge. 1–9.

Hawkes, J. (2001) *The fourth pillar of sustainability. Culture's essential role in public planning*. Melbourne: Cultural Development Network.

Heikkurinen, P. (2014) Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet. *Tieteessä tapahtuu*, 32(4). 10–16.

Hinton, E. (2015) The Politics of Sustainable Consumption. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 237–249.

Hoffrén, J. (1994) *Ympäristotaloustieteen perusteet*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Howell, R. A. (2014) Investigating the long-term impacts of climate change communications on individuals' attitudes and behaviour. *Environment and Behavior*, 46(1). 70–101.

Hoffrén, J. – Lemmetyinen, I. – Pitkä, L. (2010) Esiselvitys hyvinvointi-indikaattoreista. Mittareiden vertailu ja kehittämiskohteet. *Sitran selvityksiä*, 32. Helsinki: Sitra.

Hs.fi (2020) Kansalaisaloite vesihuollon yksityistämisen estämiseksi keräsi tarvittavat alle-kirjoitukset vuoro-kaudessa – ”Emme halua vesi-huollosta uutta Carunaa”, sanoo ministeri Leppä. Helsingin Sanomien verkkouutinen. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006392298.html>. [Online] [Viitattu 23.11.2022].

Hs.fi (2021) Kysely: Yli 60 prosenttia suomalaisista on valmis muuttamaan kulutustottumuksiaan ilmaston hyväksi – eniten valmiutta nuorissa ja maaseudulla asuvissa. Helsingin Sanomien verkkouutinen. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008364268.html>. [Online] [Viitattu 21.11.2021].

Hs.fi (2022a) IPCC:n uusi ilmastoraportti hautaa haaveet lämpötilan nousun pitämisestä alle 1,5 asteen: ”Vaikka tekisimme kaikkemme, tulemme menemään siitä yli”. Helsingin Sanomien verkkouutinen 4.4.2022. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008728721.html>. [Online] [Viitattu 27.11.2022].

Hs.fi (2022b) Lontoossa alkaa veden säännöstely: ”Jotain niin tärkeää kuin vettä ei olisi saanut ikinä yksityistää”. Helsingin Sanomien verkkouutinen 24.8.2022.

<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000009011822.html>. [Online] [Viitattu 23.11.2022].

Ilmonen, K. (2001) Sociology, Consumption and Routine. Kirjassa *Ordinary Consumption*. Lontoo: Routledge. 9–23.

Ilmonen, K. (2004) The Use of and Commitment to Goods. *Journal of Consumer Culture*, 4(1). 27–50.

IPCC (2018) *Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. Intergovernmental Panel on Climate Change IPCC:n erikoisraportti. Cambridge: Cambridge University Press.

Jallinoja, P. – Vinnari, M. – Niva, M. (2019) Veganism and plant-based eating: analysis of interplay between discursive strategies and lifestyle political consumerism. Kirjassa *The Oxford Handbook of Political Consumerism*. New York: Oxford University Press. 157–180.

Kajanoja, J. (2005) Mitä on hyvinvointi? *Kuntapuntari*, 3.

https://www.stat.fi/tup/kuntapuntari/kuntap_3_2005_hyvinvointi.html. [Online]

[Viitattu 29.3.2022].

Katajajuuri, J. – Silvennoinen, K. – Hartikainen, H. – Heikkilä, L. – Reinikainen, A. (2014) Food waste in the Finnish food chain. *Journal of Cleaner Production*, 73. 322–329.

Kates, W. R. – Parris, T. M. – A. A. Leiserowitz (2005) What is sustainable development? Goals, indicators, values and practice. *Environment: Science and policy for sustainable development*, 47(3). 8–21.

Kestavakehitys.fi (2022) Kestävän kehityksen toimikunta.

<https://kestavakehitys.fi/toimikunta> [Online] [Viitattu 31.8.2022].

Khamis, S. (2019) The aestheticization of restraint: The popular appeal of de-cluttering after the global financial crisis. *Journal of Consumer Culture*, 19(4). 513–531.

- Kokkonen, H. (2020) ”Kierrätyksen pitäisi olla helppoa!” Kotitalouksien jätteiden lajitteluun vaikuttavat tekijät. *Alue ja ympäristö*, 49(2). 110–129.
- Kuoppamäki, S. – Wilska, T. – Taipale, S. (2017) Ageing and Consumption in Finland: The Effect of Age and Life Course Stage on Ecological, Economical and Self-indulgent Consumption Among Late Middle-agers and Young Adults Between 1999 and 2014. *International Journal of Consumer Studies*, 41(5). 457–64.
- Kylli, R. (2021) *Suomen ruokahistoria. Suolalihasta sushiin*. Gaudeamus: Helsinki.
- Lehner, M. – Mont, O. – Heiskanen, E. (2016) Nudging – A promising tool for sustainable consumption behaviour? *Journal of Cleaner Production*, 134. 166–177.
- Li, Y. – Keh, H. T. – Wang, X. (2019) Powering Sustainable Consumption: The Roles of Green Consumption Values and Power Distance Belief. *Journal of Business Ethics*, 169(3). 499–516.
- Lihatiedotus.fi (2022) Lihankulutus Suomessa.
<https://www.lihatiedotus.fi/tilastotietoa/lihankulutus-suomessa.html>. [Online] [Viitattu 20.9.2022].
- Lockie, S. – Ransan-Cooper, H. (2015) Biodiversity and Sustainable Development. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 123–135.
- Lombardini, C. – Lankoski, L. (2013) Forced Choice Restriction in Promoting Sustainable Food Consumption: Intended and Unintended Effects of the Mandatory Vegetarian Day in Helsinki Schools. *Journal of Consumer Policy*, 36. 159–178.
- Longhurst, B. – Savage, M. (1996) Social class, consumption and the influence of Bourdieu: some critical issues. Kirjassa *Consumption Matters: The Production & Experience of Consumption*. Oxford: Blackwell Publishers/The Sociological Review. 275–301.
- Longhurst, B. – Bagnall, G. – Savage, M. (2001) Ordinary Consumption and Personal Identity: Radio and the Middle Classes in the North West of England. Kirjassa *Ordinary Consumption*. Lontoo: Routledge. 125–141.
- Luke, T. (2015) Sustainable Business. A critique of corporate social responsibility policies and practices. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 323–336.

- Luukkonen, R. (2020) Kulutuksen vähentämisen tavat kestävässä kuluttamisessa. *Kulutustutkimus.Nyt*, 14(1–2). 31–48.
- McNeill, L. – Moore, R. (2015) Sustainable fashion consumption and the fast fashion conundrum: fashionable consumers and attitudes to sustainability in clothing choice. *International Journal of Consumer Studies*, 39. 212–222.
- Matschoss, K. – Kajoskoski, T. – Laakso, S. – Apajalahti, E. – Heiskanen, E. – Luomaniemi, V. (2019) Kokeilemalla kestäviin energiakäytäntöihin – yksin vai yhdessä? *Kulutustutkimus.Nyt*, 13(2). 6–29.
- Mirumachi, N. (2015) Water and Sustainable Development. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 136–146.
- Motiva (2021) Sähkön hankinta ja kulutus.
https://www.motiva.fi/ratkaisut/energian kaytto_suomessa/sahkon_hankinta_ja_kulutus.
 [Online] [Viitattu 25.8.2022].
- Northrop, R. B. – Connor, A. N. (2013) *Ecological Sustainability. Understanding Complex Issues*. Boca Rato. CRC Press.
- Oikeusministeriö (2022) Saamelaisten oikeudet.
<https://oikeusministerio.fi/saamelaisasiat>. [Online] [Viitattu 21.11.2022].
- Opetushallitus (2022) Kestävä kehitys varhaiskasvatussuunnitelmassa ja opetussuunnitelmien perusteissa. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestava-kehitys-varhaiskasvatussuunnitelmassa-ja-opetussuunnitelmien>. [Online] [Viitattu 22.10.2022].
- Paterson, M. (2006) *Consumption and Everyday Life*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Pecoraro, M. (2016) *Eettinen kuluttaminen kulutuskulttuurissa*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Pellow, D. N. – Nyseth Brehm, H. (2013) An Environmental Sociology for the Twenty-First Century. *The Annual Review of Sociology*, 39. 229–250.
- Pettersen, I. N. (2016) Fostering absolute reductions in resource use: the potential role and feasibility of practice-oriented design. *Journal of Cleaner Production*, 132. 252–265.

- Pohjolainen, P. – Kukkonen, I. – Jokinen, P. – Poortinga, W. – Ogunbode, C. A. – Böhm, G. – Fisher, S. – Umit, R. (2021) The role of national affluence, carbon emissions, and democracy in Europeans' climate perceptions. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 1–19.
- Portes, A. (2010) *Economic Sociology: a systematic inquiry*. New Jersey: Princeton University Press. 1–235.
- Purhonen, S. – Gronow, J. – Heikkilä, R. – Kahma, N. – Rahkonen, K. – Toikka, A. (2014) *Suomalainen maku: kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raworth, K. (2017) *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st Century Economist*. Vermont: Chelsea Green Publishing.
- Redclift, M. – Hinton, E. (2015) Sustainable Development and The Economic Crisis Under Austerity. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 295–307.
- Räsänen, P. (2014) Talous osana yhteiskuntaa. Kirjassa *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus. 44–59.
- Saari, H. – Koivula, A. – Sivonen, J. – Räsänen, P. (2019) *Working Papers in Economic Sociology: Suomi 2019 – kulutus ja elämäntapa: Tutkimusseloste ja koodikirja*. Turku: Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos.
- Saari, U. A. – Damberg, S. – Frömbing, L. – Ringle, C. M. (2021) Sustainable consumption behavior of Europeans: The influence of environmental knowledge and risk perception on environmental concern and behavioral intention. *Ecological Economics*, 189. 1–14.
- Salminen, A. – Vadén, T. (2013) *Energia ja kokemus. Naftologinen essee*. Kustantajina Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin. Tallinna: Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö.
- Salo, M. – Nissinen, A. – Lilja, R. – Olkanen, E. – O'Neill, M. – Uotinen, M. (2016) Tailored advice and services to enhance sustainable household consumption in Finland. *Journal of Cleaner Production*, 121. 200–207.

Sarpila, O. (2014) Kulutus ja yhteiskunta. Kirjassa *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus. 110–121.

Shove, E. – Warde, A. (2002) Inconspicuous consumption: The sociology of lifestyles, consumption and the environment. Kirjassa *Sociological theory and the environment: Classical foundations, contemporary insights*. New York: Rowman and Littlefield. 230–251.

Sitra (2018) Keskivertosuomalaisen hiilijalanjälki. Artikkel. <https://www.sitra.fi/artikkelit/keskivertosuomalaisen-hiilijalanjalki/> [Online] [Viitattu 2.10.2022].

Sitra (2022) Sitran tulevaisuussanasto. <https://www.sitra.fi/tulevaisuussanasto/>. [Online] [Viitattu 29.3.2022].

Sivonen, J. – Kukkonen, I. (2021) Is There a Link between Welfare Regime and Attitudes toward Climate Policy Instruments? *Sociological Perspectives*, 64(6). 1145–1165.

Springett, D. – Redclift, M. R. (2015) Sustainable Development. History and evolution of the concept. Kirjassa *Routledge International Handbook of Sustainable Development*. Abingdon, Oxon: Routledge. 3–38.

Soini, K. (2017) Kestävyystiede – kestävyystutkimuksen uusi paradigma? *Tieteessä tapahtuu*, 35(1). 37–42.

Soneryd, L. – Ugglä, Y. (2015) Green governmentality and responsabilization: new forms of governance and responses to ‘consumer responsibility’. *Environmental Politics*, 24(6). 913–931.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Talonpoikaiskulttuurisäätiö (2020) Kirjoituksia kestävästä kehityksestä 2018. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3392> [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-06-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

Suomen ympäristökeskus (2019) *Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2019. Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö. ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia*. Toim. A. Nissinen ja H. Savolainen. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.

Tilastokeskus (2011) Kestävän hyvinvoinnin mittaamisen vaihtoehdot.

https://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-03-07_004.html?s=0. [Online] [Viitattu 30.3.2022].

Tilastokeskus (2021) Energian hankinta ja kulutus.

<https://www.stat.fi/tilasto/ehk#graphs> [Online] [Viitattu 24.8.2022].

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2021) Sosiaalisesti kestävä kehitys.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/tavoitteet/sosiaalisesti-kestava-kehitys>. [Online] [Viitattu 18.8.2022].

Tonkiss, F. (2006) *Contemporary Economic Sociology. Globalisation, production, inequality*. Abingdon, Oxon: Routledge. 1–173.

Tuomi, J. – Sarajärvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. [Online] [Viitattu 26.11.2022].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf. [Online] [Viitattu 26.11.2022].

Työ- ja elinkeinoministeriö (2022) Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi yritysten kestäväää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 muuttamisesta (KOM(2022) 71 lopullinen). <https://tem.fi/paatos?decisionId=0900908f807b23c4> [Online] [Viitattu 10.5.2022].

Urry, J. (2015). Climate Change and Society. Kirjassa *Why the Social Sciences Matter*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 45–59.

Valtioneuvosto (2020a) Valtioneuvoston selonteko kestävään kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvosto (2020b) Voluntary National Review 2020 Finland. Report on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvosto (2021) Suomi nousi ykkössijalle kestävän kehityksen kansainvälisessä maavertailussa. Tiedote 14.6.2021. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

<https://valtioneuvosto.fi/-/10616/suomi-nousi-ykkossijalle-kestavan-kehityksen-kansainvalisessa-maavertailussa>. [Online] [Viitattu 11.10.2021].

Valtioneuvosto (2022a) Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030.

Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvosto (2022b) Suomi jälleen 1. sijalla kestävän kehityksen maavertailussa.

Tiedote 3.6.2022. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/suomi-jalleen-1.-sijalla-kestavan-kehityksen-maavertailussa>. [Online] [Viitattu 8.8.2022].

Van Acker, V. – Goodwin, P. – Witlox, F. (2016) Key research themes on travel behavior, lifestyle and sustainable urban mobility. *International Journal of Sustainable Transportation*, 10(1). 25–32.

Vantaan Energia (2019) Roskien lajittelu kannattaa! Todistimme sen tieteellisesti.

Ahkeralla lajittelulla on mahdollista pienentää omaa ilmastokuormaansa oleellisesti.

Uutinen 25.4.2019. <https://www.vantaanenergia.fi/roskien-lajittelu-kannattaa/>. [Online] [Viitattu 2.10.2022].

Virsu, V. – Sjöblom, P. (2020) Ruokahävikki-ongelman määrittely verkkokeskustelussa.

Kulutustutkimus.Nyt, 14(1–2). 69–84.

Warde, A. (2014) After taste: Culture, consumption and theories of practice. *Journal of Consumer Culture*, 14(3). 279–303.

Warde, A. (2015). The sociology of consumption: Its recent development. *Annual Review of Sociology*, 41. 117–134.

Wilkinson, R. – Pickett, K. (2011) *Tasa-arvo ja hyvinvointi: Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille?* Helsinki: HS-kirjat.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2022) Saamelaisten oikeudet.

<https://syrijinta.fi/saamelaisten-oikeudet>. [Online] [Viitattu 25.8.2022].

Yhdistyneet kansakunnat (1987) *Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future*. A/42/427.

Yhdistyneet kansakunnat (2015) *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*.

https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E. [Online] [Viitattu 9.10.2021].

Yhdistyneet kansakunnat (2018) *What does it mean to leave no one behind? A UNDP discussion paper and framework for implementation*. Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma UNDP:n julkaisu. <https://www.undp.org/publications/what-does-it-mean-leave-no-one-behind>. [Online] [Viitattu 28.10.2022].

Yle (2019) Tilasto yllättää: Ostamme vaatteita enemmän kuin vuosiin, mutta halvemmalla – "Osta harvoin ja laatua -kampanjointi on jäänyt pienten piirien ryhtiliikkeeksi". Ylen uutinen 17.2.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10649947> [Online] [Viitattu 24.8.2022].

Yle (2022a) Maakaasun tulo Venäjältä Suomeen loppui. Ylen uutinen 21.5.2022. <https://yle.fi/a/3-12456020>. [Online] [Viitattu 25.11.2022].

Yle (2022b) Ihmiset pitää saada vihreän siirtymän puolelle, sanoo professori: "Ei ole vaihtoehtoja, jos haluamme pois venäläisestä energiasta". Ylen uutinen 18.6.2022. <https://yle.fi/a/3-12497416>. [Online] [Viitattu 26.11.2022].

Ympäristöministeriö (2022) Mitä on kestävä kehitys? <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>. [Online] [Viitattu 1.12.2022].